

T.C.

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

DOĞU AKDENİZDE YENİ ENERJİ POLİTİK: TÜRKİYE’NİN BÖLGEYİ
JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

CELAL ÇELİK

GAZİANTEP-2021

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEZLİ YÜKSEK LİSANS
PROGRAMI

DOĞU AKDENİZDE YENİ ENERJİ POLİTİK: TÜRKİYE’NİN BÖLGEYİ
JEOSTRATEJİK VE JEOPOLİTİK DEĞİŞTİRME POTANSİYELİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

CELAL ÇELİK

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ ORHUN CEM KARSAVURAN

GAZİANTEP-2021

ÖNSÖZ

Milli menfaatlerimiz açısından büyük öneme sahip Doğu Akdeniz konusunda bir çalışma ile tamamlamak üzere olduğum yüksek lisans öğrenimim boyunca bana fikir ve ilham kaynağı olan değerli Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü hocalarıma minnettarım. Özellikle tereddütsüz tez danışmanlığımı üstlenen, süreç içerisinde yaşadığım zor anlarda desteğini esirgmeden yardımcı olan, engin bilgi, tecrübe ve yapıcı eleştirileriyle akademik kriterlere uygun çalışmalar yapabilmeme yol açtığı için hocam Dr. Öğr. Üyesi Orhun Cem Karsavuran'a teşekkürü bir borç bilirim.

Desteklerini benden hiç esirgemeyen sevgili annem Aliye ÇELİK'e, eğitimimizi her şeyden üste tutan ve hep yanımda olan babam Ömer ÇELİK' e ve kardeşlerime, gösterdikleri özen ve sabırdan dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu çalışmanın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Celal ÇELİK
Gaziantep, 2021

ÖZET

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının tam ortasında yer alan Doğu Akdeniz bölgesi tarihsel önemini yüzyıllardır koruyan ve önemli göç ve ticaret yollarını içerisinde barındıran merkezi bir konumdadır. Son yıllarda bölgede yapılan enerji çalışmaları Doğu Akdeniz'in önemini daha da arttırmış ve bölgeyi tekrar diplomasi merkezinin çekimini başarmıştır. Doğu Akdeniz bölgesi sahip olduğu nitelikler sebebiyle keşfi gerçekleştirilen rezervlerin çıkarılması, pazarlara ulaştırılması gibi hususlarda çeşitli zorluklarla karşılaşılması ve kayda değer miktarda enerjinin bulunması küresel ve bölgesel güçleri bölgeye çekmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinin bu çekiciliği yüzyıllardır küresel ve bölgesel aktörlerin güç mücadelelerine bir yeni sorun daha ekleyerek kronik sorunların daha da derin ve karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur.

Bu çalışmada Doğu Akdeniz'in sahip olduğu önem tarihsel, jeopolitik ve coğrafi olarak ele alınmış ve askeri politikalardan ekonomik ilişkilere kadar bölgesel gelişmeler incelenmiştir. Doğu Akdeniz'in enerji keşiflerinden sonra kazandığı enerji üssü olma potansiyeli jeopolitik teoriler, deniz yetki alanlarının uyumsuzluğu ve bölge devletlerinin enerji profilleri ile birlikte hidrokarbon enerji rezervlerinin yarattığı tehditler ve fırsatlardan bahsedilerek Doğu Akdeniz bölgesinin güncel jeopolitiğine olası etkileri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Münhasır Ekonomik Bölge, Enerji Güvenliği, Türkiye Enerji Politikası,

ABSTRACT

Located in the middle of the Asian, European and African continents, the Eastern Mediterranean region has a central location that has preserved its historical importance for centuries and hosts important migration and trade routes. Energy studies carried out in the region in recent years have increased the importance of the Eastern Mediterranean and succeeded in bringing the region back to the center of diplomacy. Due to the characteristics of the Eastern Mediterranean region, the presence of various difficulties in terms of extracting the discovered reserves, transporting them to the markets, and the availability of a significant amount of energy have attracted global and regional powers to the region. This attractiveness of the Eastern Mediterranean region has added a new problem to the power struggles of global and regional actors for centuries, causing chronic problems to become deeper and more complex.

In this study, the importance of the Eastern Mediterranean is discussed historically, geopolitically and geographically, and regional developments from military policies to economic relations have been examined. The potential of the Eastern Mediterranean to become an energy hub after energy discoveries, geopolitical theories, the incompatibility of maritime jurisdictions and the energy profiles of the regional states, as well as the threats and opportunities created by hydrocarbon energy reserves, and their possible effects on the current geopolitics of the Eastern Mediterranean region have been studied.

Key Words: Eastern Mediterranean, Exclusive Economic Zone, Energy Security, Energy Politics of Turkey

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
HARİTALAR LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN İÇERİĞİ VE ÖNEMİ

1.1. GİRİŞ.....	1
1.2. PROBLEMİN TANIMI.....	3
1.3. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	4
1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRMASI.....	5
1.5. TEZİN İÇERİĞİ VE METODOLOJİSİ.....	6
1.6. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	6
1.7. ÇALIŞMANIN DİĞER BÖLÜMLERİ.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI VE BÖLGENİN MEVCUT DİNAMİKLERİ

2.1. GENEL OLARAK DOĞU AKDENİZ	11
2.2. DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ.....	13
2.2.1. Tarihi ve Coğrafi Açıdan Doğu Akdeniz'in Önemi.....	14
2.2.2. Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz'in Önemi.....	15

2.2.3. Güvenlik Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi.....	17
2.3. DÜNYA SİYASETİNDE DOĞU AKDENİZ'İN YERİ.....	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİ VE HİDROKARBON REZERVLERİ

3.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN JEOPOLİTİĞİ.....	23
3.1.1. Deniz Hakimiyeti Teorisi.....	24
3.1.2. Kara Hakimiyeti Teorisi.....	25
3.1.3. Kenar Kuşak Teorisi.....	25
3.1.4. Hava Hakimiyeti Teorisi	26
3.2. DOĞU AKDENİZİN JEOPOLİTİĞİNİ DEĞİŞTİREN ÖNEMLİ OLAYLAR.....	28
3.2.1. Ortadoğu Petrolünün Bulunması.....	29
3.2.2. Ortadoğu'da İsrail'in Kurulması.....	29
3.2.3. Süveyş Kanalı Krizi (1956).....	31
3.2.4. Kıbrıs Meselesi.....	33
3.2.5. Arap Baharı.....	36
3.3. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİN KEŞFİ.....	37
3.3.1. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerin Ekonomik Açıdan Analizi.....	39
3.4. DOĞU AKDENİZDE MEB SORUNU VE BORU HATTI PROJELERİ.....	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENERJİ POLİTİKALARINDA TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ

4.1. TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ.....	45
4.1.1. Fosil Yakıtlar.....	46
4.1.1.1. Kömür.....	46
4.1.1.2. Petrol.....	47
4.1.1.3. Doğalgaz.....	47
4.1.2. Yenilenebilir Kaynaklar.....	48
4.1.2.1. Hidrolik Enerji.....	48
4.1.2.2. Rüzgâr Enerjisi.....	49
4.1.2.3. Jeotermal Enerji.....	49
4.1.2.4. Güneş Enerjisi.....	49
4.2. TÜRKİYENİN ENERJİ POLİTİKASI VE ENERJİ	
GÜVENLİĞİ.....	50
4.2.1. Türkiye’nin Enerji Politikalarında Doğu Akdeniz’in Yeri ve	
Önemi.....	54
4.3. DOĞU AKDENİZDE ENERJİ MÜCADELESİ VE	
AKTÖRLERİ.....	58
4.3.1. Enerji Mücadelesinde Bölge İçi Aktörler.....	59
4.3.1.1. Türkiye.....	59
4.3.1.2. Mısır.....	60
4.3.1.3. İsrail.....	61
4.3.1.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.....	62

4.3.1.5. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi.....	63
4.3.1.6. Yunanistan.....	65
4.3.1.7. Lübnan.....	66
4.3.1.8. Libya.....	67
4.3.1.9. Suriye.....	68
4.3.2. Enerji Mücadelesinde Bölge Dışı Aktörler.....	68
4.3.2.1. Amerika.....	68
4.3.2.2. Rusya.....	70
4.3.2.3. Çin.....	71
4.3.2.4. Avrupa Birliği.....	72
4.4. DOĞU AKDENİZ ENERJİ OYUNLARINDA GÜNCEL OLAYLAR VE TÜRKİYE’NİN KARŞI ADIMLARI.....	75
SONUÇ.....	80
KAYNAKÇA.....	88

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Sahaları ve Rezerv Miktarları.....	41
Tablo 2: Kaynak Ükelere Göre Doğalgaz İthalat Miktarları (milyon Sm ³).....	52
Tablo 3: İhracat Miktarı (milyon Sm ³).....	53
Tablo 4: Yıllara Göre Doğalgaz Piyasası Genel Görünümü (milyon Sm ³).....	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri.....	38
Şekil 2: İsrail-Kıbrıs-Yunanistan-İtalya “Eastmed” Boru Hattı Projesi.....	44
Şekil 3: Afrodit Bölgesindeki İhtilafı 12. Parsel.....	56
Şekil 4: İsrail- Türkiye Boru Hattı Projesi.....	57
Şekil 5: Türkiye-GKRY-KKTC İhtilafı MEB Alanları.....	64
Şekil 6: Lübnan- İsrail İhtilafı MEB Bölgesi.....	67
Şekil 7: AB'nin Rusya Doğalgazına Bağımlılığı.....	73

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: AB'nin Doğalgaza Bağımlılığı.....74

HARİTALAR LİSTESİ

Sayfa No.

Harita 1: Genel Olarak Akdeniz.....	12
Harita 2: Verimli Hilal-Mezopotamya Toprakları.....	14
Harita 3: Arap Baharının Sonu.....	36
Harita 4: Türkiye-Libya Anlaşması Haritası.....	60
Harita 5: East-Med Boru Hattı Projesinin Planlanan Güzergahı	62
Harita 6: Yunanistan'ın Türkiye İçin Öngördüğü Sözde MEB Haritası.....	66

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DSİ	: Devlet Su İşleri
EIA	: Energy Information Administration
ENOSIS	: Kıbrıs Adasının Yunanistan'a Bağlanması Fikri
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü
Eurostat	: Avrupa İstatistik Ofisi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayrisafı Milli Hasıla
İHA	: İnsansız Hava Aracı
Km	: Kilometre
Km²	: Kilometrekare
LNG	: Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
M³	: Metreküp
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
Mil.	: 1 Mil. = 1.609,344 Metredir
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RES	: Rüzgar Enerji Santrali
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
Sm³	: Standard metreküp
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TANAP	: Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi
TAP	: Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı Projesi

TPAO : Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

UAD : Uluslararası Adalet Divanı

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN İÇERİĞİ VE ÖNEMİ

1.1. GİRİŞ

İnsanoğlunun hayatın da konforun oluşması ve sürdürebilmesi için gerekli olan hizmetlerin ve ürünlerin sağlanabilmesinde enerji, vazgeçilmeyecek bir girdi ve güç kaynağıdır. İnsanlık çeşitli sebeplerle enerjiye ve enerjinin gücüne hep ihtiyaç duymuştur. Enerji insan yaşamında günlük rutin olarak kullandığı içilebilecek su, elektrikli aletler, ulaşım, eğitim vb. hizmetlerin sağlanabilmesinde olmazsa olmazlarından biridir. Dolayısıyla insanoğlu daima enerji kaynaklarına erişmek ve onlara sahip olmak için mücadele etmiştir. Enerji hammaddesi için yapılan bu mücadeleler ülkelerin politikalarında her zaman önemli olmuştur. Enerji sanayi devrimi sonrasında ülkelerin gelişmeleri için daha sonrasında ise uluslararası sistemde güç elde etme aracı olarak kullanılmış, yaşamsal gereklilik haline gelmiştir. Bu nedenle enerjinin varlığı küresel sistemde güç sahibi olmayı gerektirirken, enerjinin yokluğu ise ekonomik durgunluğu ve kaosu beraberinde getirmiştir.

Ülkeler için hem hayatta kalma hem de küresel sistemin hegemon bir aktörü olma ihtimali, devletleri doğrudan enerjiye sahip ya da enerji nakil güzergahlarını kontrollerinde tutmakla ilişkilidir. Enerjiye sahip olmanın bu denli yaşamsal hale gelmesi, ülkeleri kendi güvenliğini sağlamak için enerji kaynaklarına sahip rezerv ihtiva eden bölgelerde hakimiyet kurma mücadelesini zorunlu kılmıştır. Önemli enerji kaynaklarının bulunduğu Doğu Akdeniz bölgesi de, çevre ülkeler ve küresel aktörler açısından önem arz eden bir coğrafyada bulunmaktadır. Stratejik ve jeopolitik konumunun getirmiş olduğu özellikten dolayı Doğu Akdeniz bölgesi geçmişten günümüze önemli bir bölgedir. Bulunduğu coğrafi konum, çevresinde bulunan kıtaları birbirine bağlayan önemli geçit ve boğazlara sahiptir. Bu geçit ve boğazlar enerji nakil hattında önemli bir kavşak noktasıdır. Ayrıca Doğu Akdeniz bölgesinin etrafında bulunan ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin olması, bölgenin enerji nakil hattında önemli olmasının nedenini güçlendirmektedir. Doğu Akdeniz bölgesi sadece potansiyel enerji kaynaklarıyla değil, tarih boyunca sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu nedeniyle denize kıyısı bulunan ülkelerden başka her devrin süper güç ülkeleri tarafından ilgi odağı olmuş ve bu ülkeler Doğu Akdeniz bölgesinin zapt edilememesi durumunda en azından etki altında tutulabilmesine çalışmışlardır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz bölgesi her daim güç mücadelelerinin yaşandığı stratejik bir alan olmuştur. Günümüzde enerji

kaynaklarının keşfi bölgenin önemini ve süper güçlerin bölgeye olan iştahını daha da artırmış ve işin içinden çıkılmaz bir noktaya sürüklemiştir.

Doğu Akdeniz’de 2009’dan itibaren yapılan keşif çalışmalarıyla bölgede doğalgaz rezervlerin keşfedilmesi ile oluşan yeni enerji denklemini de zaman içerisinde bölgedeki dengelerin ve güvenlik algılamalarının değişmesine sebep olmuştur. Yani yüzyıllar boyunca bölgesel güç mücadelelerine ev sahipliği yapan bu coğrafya, hem Orta Doğu’ya komşu olması hem bu bölgenin kronik sorunları ve jeopolitik önemine ek olarak yeni keşfedilen bu rezervler bölge devletlerin enerji arz politikalarını etkilemektedir. Aynı zamanda bu keşiflerle beraber bölge içerisinde yeni siyasi ve askeri gerilimlerin sık sık yaşanmasına neden olmuştur.

Küresel güçlerin Doğu Akdeniz’e hedeflerini çevirmeleri enerji kaynaklarının var olduğuna dair kuvvetli keşiflerin ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Özellikle AB, enerji konusunda kendi güvenliğini sağlayabilmek için bölgeden gelebilecek maksimum enerji kaynağına sahip olabilmek için bölgede aktif olarak siyasi hamlelerde bulunmuştur. Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan ülkeler jeopolitik açıdan bu kaynakların varlığının önemini fark etmiş durumdadırlar. Bölgelerinde olan enerji kaynaklarının kullanımında söz sahibi olabilmek adına ikili anlaşmalar yaparak, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerini belirleme/sınırlandırma yoluna gitmişlerdir. Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji rezervleri, gerek bölge ülkelerinin gelişimi açısından ve gerekse politika belirleyici ülkelerin sahip olmaya çalışması açısından iştah kabartacak seviyede olacağı değerlendirilmektedir. Aslında bu yeni keşifler ilk başta keşfedilen bölge ülkelerine güç ve refah artırımı vaat ederken, diğer devletlerin de kaynakların varlığı üzerindeki hak iddialarıyla beraber siyasi anlaşmazlıklar ve bunun üzerine bazen de askeri gücün kullanıldığı çatışmalara neden olmuştur. Bu yeni enerji keşifleriyle beraber bölgesel yapı ve dinamikler bazı devletlerin lehine değişirken, bazıları için ise olumsuz sonuçlar getirmiştir.

Bu yeni keşifleriyle Doğu Akdeniz bölgesi, kaynakların kullanımı, paylaşımı ve hak iddiaları devletleri karşı karşıya getirmiştir. Karşı karşıya gelen bu devletler, varlıklarının devamı için güç sahibi olarak farklı güvenlik şekilleri kullanmış ve gerektiğinde bu güvenliğini arttırmışlardır. Bu yüzden devletler ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaya ve diğer devletler üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmışlardır. Devletlerin birbiri üzerine hakimiyet kurma isteğinin en belirgin olarak bilinen örneği hammadde kaynaklarına hâkim olmaktır. Sanayi devrimi sonrasında özellikle fosil yakıtların keşfi enerji kaynaklarının olduğu alanlar üzerinde yoğunlaşılmasına sebep olmuştur. Bu yüzden enerji kaynakları askeri, kültürel, sosyal ve ekonomik konular ile bağlantılı hale gelmiştir. Modern çağda enerji kaynaklarının fosil yakıtlar olmasından dolayı uluslararası politikalarda siyasal dönüşümler ve politikaların

belirlenmesinde büyük etkisi olmuştur (Ahışhalı, 2013). Yeni enerji kaynaklarının keşfi, ülkelerin mevcut politikalarını da etkilemektedir. Ülkelerin geliştirmiş olduğu enerji politikaları, güvenlik kavramı, ihtiyaç ya da ülke çıkarlarına bağlı olarak değiştirilmektedir. Yeryüzünde enerji kaynaklarının kıt olması ve bu kaynakların eşit dağılıma sahip olmamasından dolayı küresel aktörlerde güvensizlik oluşturmakta ve artan enerji taleplerinin karşılanması için kıt olan bu kaynaklardan en fazla şekilde yararlanmak istemişlerdir. Bu sebepten dolayı devletler güvenlik politikalarını oluştururken dünyada dengeli olmayan bir biçimde dağılım gösteren enerji kaynakları için, enerji arz güvenliği kavramına önem verilerek enerji politikalarına ağırlık verilmiştir. Bu ağırlık enerji akışının devamlılık sağlanmasına göre oluşturulmakta ve birden fazla ülkeyi ilgilendirdiği için uluslararası bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Dünyada rezervlerin hızla tükenmesi, enerji arz güvenliğinin belli bir yerde üretilmesi veya farklı enerji kaynaklarının keşfedilmesi dışında, enerjiye yeterli düzeyde ve uygun maliyetle sürekliliğinin sağlanması sürecini kapsamaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarına sahip bölgelerin kontrolü ve enerji nakil sürecinde yaşanan sıkıntılar enerji arz güvenliğinin sağlanması için transfer noktalarının kontrol altına alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu sebeple stratejik enerji transfer hatları da rezerv kaynaklar kadar hayati bir öneme sahiptir.

1.2. PROBLEMİN TANIMI

Tarihsel önemini yüzyıllardır koruyan Akdeniz, dünyada artan enerji ihtiyacı ve enerjiye olan bağımlılık Doğu Akdeniz bölgesini günümüzde tekrar diplomasinin merkezine çekmeyi başarmıştır. Özellikle son dönemde bu bölgede yapılan enerji çalışmaları Doğu Akdeniz'in önemini giderek arttırmıştır. 2009 yılında kayda değer miktarda petrol ve doğalgaz yatakları bulunan bölge, enerji nakil hattında önemli bir kavşak olmasının yanı sıra enerji merkezi olarak da küresel ve bölgesel güçlerin dikkatini bu bölgeye çekmeyi başarmıştır. Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleştirilen bu kaynaklar üzerinde hakimiyet kurma çabası, bu devletlerin birbirleriyle olan mevcut eski sorunların derinleşmesine ve hatta ilgili devletler arasında yeni uyuşmazlıkların çıkmasına yol açmıştır. Doğu Akdeniz'de var olan geniş enerji yatakları dünyanın en önemli enerji şirketlerini burada toplamıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin bu çekiciliği enerji yataklarının ekonomik-politik etkisi sadece bu bölgeyle sınırlı kalmayıp aynı zamanda Ortadoğu'yu, Afrika'yı da etkileyecek potansiyele sahiptir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletler; Türkiye, Mısır, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), Lübnan, Suriye, İsrail, Libya ve Gazze Şeridi Birleşmiş Milletler Deniz

Hukuku Sözleşmesi'ne (BMDHS) göre Doğu Akdeniz'de var olan bu kaynaklar üzerinde hak sahibidir.

Giriş kısmında verilen bilgiler doğrultusunda, problemin tanımı Doğu Akdeniz üzerinde artan enerji politiğinin bölge güvenliğine etkisi ve bölgede önemli bir aktör olan Türkiye'nin ve diğer küresel güçlerin siyasi alanda ki strateji ve taktiklerini enerji güvenliği çerçevesinde yeniden yapılandırma çabaları nelerdir? Bu analiz çerçevesinde tezde sorulan sorular şu şekildedir:

- a. Doğu Akdeniz'de potansiyel enerji rezervlerin münhasır ekonomik bölge kapsamında bulunduğu bölgeler nerelerdir ve bu enerji kaynaklarının ekonomik açıdan potansiyel değeri ne kadardır?
- b. Doğu Akdeniz'de artan enerji politiğinin bölge güvenliği üzerine etkileri nelerdir ve bu etkilerin Doğu Akdeniz bölgesine ve küresel dengelere yapacağı etkiler nasıldır?
- c. Doğu Akdeniz'de gerçekleşen Hidrokarbon keşiflerin Türkiye'nin enerji ve güvenlik politikası oluşturmasında ve uygulamasında öne çıkan faktörler nelerdir?
- d. Enerjide dışa bağımlı olan Türkiye'nin bölgedeki muhtemel münhasır ekonomik bölge sınırlandırmaları ve bölge ülkelerinin münhasır ekonomik bölge ile ilgili yaptıkları anlaşmalar, izledikleri politikalar ve hedefler nelerdir?
- e. Doğu Akdeniz'de bulunan hidrokarbon enerji kaynakları bölgenin jeopolitik konumu açısından önemli riskler barındırmaktadır. Bu risklerin ortadan kalkmasında küresel ve bölgesel aktörlerin rolleri nelerdir?

1.3. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı Doğu Akdeniz'in jeopolitik yapısı bağlamında bölgenin hidrokarbon enerji kaynaklarının Türkiye'nin enerji politikası ve enerjide güvenlik konusu incelenmiştir. Bu çalışmada Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının tespiti, keşif çalışmalarının tarihsel süreci, tespit edilen enerji kaynaklarının paylaşılması, kullanılması ve uluslararası piyasalara arzı ve ilgili ülkelerin enerji politikalarına ve enerji stratejilerine etkisinin açıklanması amaçlanmıştır. Ayrıca keşfedilen bu enerji kaynakların bölgedeki devletler arası bölgesel ya da küresel barış ve işbirliğini destekleyecek ya da tam tersi istikrarsızlaştıracak bir etki oluşturma dinamiği incelenecektir.

2000'li yıllardan günümüze artarak devam eden Doğu Akdeniz petrol ve doğalgaz keşifleri bölgede dengeleri değiştirirken, Doğu Akdeniz havzasının ve Kıbrıs Adası'nın jeopolitik ve

stratejik önemini daha da artırmıştır. Doğu Akdeniz’de keşfedilen yeni enerji kaynakları, bölge devletlerinin dışa bağımlılığını azaltarak, ekonomileri ve enerji arz güvenlikleri için önemli bir kazanç imkânı yaratırken aynı zamanda bu devletlerin küresel sistem içerisinde siyasi güç artırmaları için önemli bir fırsat sunmaktadır. Özellikle son yıllarda GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail gibi bölge ülkelerinin bu enerji kaynaklarını keşfi, Doğu Akdeniz’in sadece enerji boyutuyla ele alınmadığı görülmektedir. İsrail’in bu bölgeye yeniden entegrasyonunu sağlayan bu enerji kaynakları, Mısır’ın da bölgede eski gücüne kavuşması için gerekli fırsatı yaratmış olacaktır. Yunanistan ve GKRY ise Avrupa ülkelerinin Rus gazına olan bağımlılıklarını azaltmayı, enerji arzını çeşitlendirerek keşfedilen doğalgaz rezervlerinin Avrupa ülkelerine ihracatını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Böylelikle Batı Avrupa’nın enerji pazarına büyük ölçüde katkı sağlanmış olacaktır. Avrupa’nın enerji arz güvenliğine destek sağlamış olan Yunanistan ve GKRY ise Avrupa Birliği’nde kendi konumlarını güçlendirecek bu da Yunanistan ve GKRY için Doğu Akdeniz’de siyasi olarak pozisyonlarını güçlendirmelerine katkı sağlamış olacaktır.

1.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRMASI

Bu tez çalışmasında, askeri politikalardan ekonomik ilişkilere kadar bölgesel gelişmeleri takip etmek açısından önemli bir yere sahip olan Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının keşfi ve keşifleri gerçekleştiren bölge devletleri ve küresel güçler ile Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler, NATO gibi uluslararası kuruluşların Doğu Akdeniz’e yönelik faaliyetleri ele alınmıştır. Bu kapsamda, çalışmada Türkiye, Mısır, İsrail, KKTC, GKRY, Yunanistan, Lübnan, Libya, Suriye gibi bölge ülkeler bazında değerlendirmenin yanı sıra, küresel ölçekte ABD, Rusya, Çin ve AB, NATO, BM gibi ülke, kurum ya da örgütler ele alınarak sınırlandırılacaktır.

Çalışma, uluslararası ilişkiler, ekonomi, siyaset ve uluslararası deniz hukuku disiplinlerinden faydalanarak oluşturulan bu tez ekonomi-politik çerçevede oluşturulmaktadır. Bu amaçla, Doğu Akdeniz’de bulunan devletlerin enerji görünümleri ele alınarak bu enerji keşiflerinden yararlanma imkanları ile ekonomik göstergeleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine bölge devletlerini ve küresel devletleri yakından ilgilendiren bu enerji kaynaklarının taşınmasına ilişkin boru hatları projelerinden ve diğer seçeneklerden ekonomi-politik açıdan ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışmada münhasıran Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan hidrokarbon enerji kaynakları incelenmiş ve enerji koridoru, enerji arz güvenliği açısından önemli bir konumda olan Türkiye açısından durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın güncel bir konudan seçilmesinden dolayı sağlıklı analiz yapılabilmesi için eski tarihli kaynaklara da yer verilmekle birlikte tez, ağırlıklı olarak güncel kaynaklar kullanılmaya özen gösterilmiştir. Tez konusuna ilişkin bilgiler daima güncellendiği için çalışmanın kapsamı Haziran 2021 sonu itibariyle sınırlandırılmıştır.

1.5. TEZİN İÇERİĞİ VE METODOLOJİSİ

Bu tez çalışmasında önemi her geçen gün daha da artan enerji kaynakları konusu, Doğu Akdeniz’de keşfedilen doğalgaz ve petrolün kullanımı, işlenmesi ve paylaşılması ile ilgili güncel konuları içermektedir. Bununla beraber Türkiye enerji bağımlılığı, enerji kaynak çeşitliliği ve enerji arz güvenliğini arttırmak amacıyla bir alternatif oluşturan Doğu Akdeniz’deki keşfedilmiş enerji kaynaklarının gelecek yıllarda enerji üssü olması ve bu kaynakların diğer bölgelere taşınması konusu tartışılmıştır.

Bu tez nitel araştırma metodundan yararlanılmış, bilgi toplama tekniği kullanılarak konunun durum analizi gerçekleştirilmiştir. Veri kaynakları olan kitap, dergi, gazeteler, devlet ve uluslararası kurumların ve örgütlerin resmi internet siteleri, YÖK sayfasında yer alan tezler, raporlar incelenmiştir. Söylem analizi tekniğine başvurulmuş konu farklı açılardan irdelenmekte ve yukarıda belirtilen araştırma sorularına cevap aranmaktadır.

Doğu Akdeniz’de doğalgaz sorununa yol açan olayları anlayabilmek için harita ve tablolar kullanılmıştır. Çalışmanın akademik yanının öne çıkabilmesi adına birincil kaynaklara ulaşılmaya çalışılırken, ilgili ülkelerin devlet başkanlığı ve dışişleri bakanlığı gibi resmi kurum yayınları incelenmiştir.

1.6. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Utku Bircan Balkal, 2009 yılında ‘‘Doğu Akdeniz’deki Deniz Alanlarında Jeopolitik Değişimler ve Türkiye’ye Yansımaları’’ adlı çalışmasında Doğu Akdeniz bölgesinin önemi ve kısa tarihinden bahsettikten sonra ABD’nin Doğu Akdeniz stratejisini ve Büyük Ortadoğu projesini ele almıştır. Daha sonra Kıbrıs’ın Doğu Akdeniz’deki önemine değinirken Kıbrıs’ın tarihinden ve Kıbrıs barış hareketinden bahsetmiştir. Konuyla ilgili olarak deniz yetki alanları ve kıta sahanlığı sorununu açıklamıştır. Sonuç olarak ise Doğu Akdeniz bölgesinin çevresinde bulunan zengin enerji kaynakları ve petrol yatakları olduğu sürece stratejik bir bölge olacağına kanısına varılmıştır.

Gökhan Beyaz, İstanbul, 2018 yılında ‘‘Doğu Akdeniz’de Doğalgaz Anlaşmazlıkları ve Türkiye’’ adlı çalışmasında Doğu Akdeniz’i enerji sektörü üzerinden ele alarak enerjinin

öneminden bahsetmiştir. Doğu Akdeniz doğalgazının Türk dış politikasına etkisinden yola çıkarak Türkiye’de bulunan mevcut ve planlanan doğalgaz boru hatlarıyla birlikte Türkiye’nin enerjide merkez olma iddiasını incelemiştir. Doğu Akdeniz’e kıyısı bulunan ülkelerin deniz yetki alanlarını ve bölge devletleriyle ilişkisini yazmıştır. Çalışmanın sonucunda ise Doğu Akdeniz bölgesinde çözüm için güçlü ittifaklarda ve alternatif konumda yer alarak Türkiye’nin enerji bakımından merkez ülke olabileceğini böylelikle, iktisadi ve siyasi alanda çok daha güçlü bir Türkiye’nin var olacağı sonucuna varılmıştır.

Emre Erdemir, 2018 yılında “Avrupa Birliği’nin Enerji Güvenliğinde Doğu Akdeniz: Hidrokarbon Kaynaklarının Kıbrıs Sorununun Çözümüne Etkisi (2000-2016)” adlı çalışmasında Doğu Akdeniz enerji güvenliğini kavramsal bir çerçevede ele almış ve Doğu Akdeniz’de keşfedilen yeni hidrokarbon kaynaklarının önemini ele almıştır. Avrupa Birliği’nin enerji ihtiyacını karşılamak için Kıbrıs Adası’nın stratejik geçiş noktasında olduğunu anlatmıştır. Devamında İsrail, Mısır, Lübnan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon kaynaklarını incelemiştir. Kıbrıs sorununu ve adanın önemini anlatırken Kıbrıs sorunun çözümünde enerji kaynaklarının etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonunda ise Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynakları alanında iş birliğinin sağlanması taraflara fayda sağlayacağı gibi Kıbrıs sorunun çözümüne de etkisi olacağını, bölgeyi istikrarsızlıktan kurtarmanın Avrupa pazarı için önemli olacağı sonucuna varılmıştır.

Tangiz Huseynli, 2018 yılında “İsrail’in Doğu Akdeniz Enerji Politikasının Türkiye’ye Muhtemel Etkileri” başlıklı çalışmasında enerji güvenliği ve öneminden, enerji politikalarında önemli aktörler olan ABD, Çin, Rusya, Hindistan ve AB devletlerinden bahsetmiştir. Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının paylaşımı sorununa değinmiş ve bölge ülkelerinin Doğu Akdeniz ile ilgili politikaları incelenmiştir. Devamında Doğu Akdeniz bölgesinde ABD, AB ve Rusya gibi büyük güçlerin tutumlarını ve faaliyetlerini anlatmıştır. Sonrasında Doğu Akdeniz’deki yeni hidrokarbon enerji keşiflerinin İsrail’in bölge ülkeleriyle ilişkilerine etkisini ele almış ve bu bağlamda Türkiye- İsrail ilişkilerinin temel parametreleri incelenmiştir. Sonuç kısmında ise İsrail için bölgede gerçekleştireceği enerji ihracatının en uygun seçeneğin Türkiye üzerinden olacağı bu nedenle İsrail’in Türkiye ile ilişkilerini düzenlemesi gerektiği anlaşılmıştır.

Tuğçe Ak, 2018 yılında “Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğinin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır Bağlamında İncelenmesi” adlı çalışmasında Doğu Akdeniz’de güvenlik ve enerji güvenliğini kavramını İsrail, Türkiye, Kıbrıs ve Mısır bağlamında ele almıştır. Uluslararası enerji güvenliğinin kısa tarihini, enerji güvenliği aktörleri ve enerji güvenliği için ana politika

unsurlarını incelemiştir. Daha sonra Doğu Akdeniz ile ilgili bilgilere yer vermiş ve Doğu Akdeniz’de enerji güvenliğine bağlı bazı krizleri açıklamıştır. Doğu Akdeniz’de stratejik bir konumda olan Kıbrıs sorununa değindikten sonra; İsrail, Mısır, Kıbrıs ve Türkiye’nin enerji görünümünü açıklamıştır. Çalışmanın sonunda ise tüm bölge devletlerinin menfaatleri gereği Doğu Akdeniz’de işbirliğini sağlayacak adımlar atarak bölgede enerji güvenliğinin sağlanacağı ve bu sayede Doğu Akdeniz’de olumlu sonuçlar elde edileceği saptanmıştır.

Zekiye Nazlı Kansu, 2019 yılında “Enerji Ekonomi-Politiği Çerçevesinde Doğu Akdeniz Doğal Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında Doğu Akdeniz’de gerçekleşen hidrokarbon enerji keşiflerini ve meydana getireceği değişimleri anlatmıştır. Uluslararası Deniz Hukuku kapsamında Doğu Akdeniz Deniz Yetki alanlarının belirlenmesine ilişkin uluslararası sözleşmelerden ve uygulamalardan bahsederek Doğu Akdeniz doğal gaz enerji kaynaklarının ekonomi- politığını ele almıştır. Doğu Akdeniz’de uluslararası aktörlerin hidrokarbon keşiflerine ilişkin politikaları hem küresel aktörler bazında hem de uluslararası örgütler bazında ele aldıktan sonra doğalgaz kaynaklarının ihracatına ilişkin seçenekler, imkanlar ve engelleri incelemiştir. Çalışmanın sonucunda ise Doğu Akdeniz keşiflerinin bölgesel bazda bir etki yaratacağı küresel olarak derin değişimlerin olmayacağı değerlendirilmiştir.

Cem Savaş, 2020 yılında “İsrail’in Doğu Akdeniz Enerji Politikası ve Türkiye ile KKTC Üzerine Etkileri” adlı çalışmasında Doğu Akdeniz enerji jeopolitiğini, Doğu Akdeniz doğalgazının rezervlerinden bahsetmiştir. Devamında Doğu Akdeniz gazının ihracat alternatifini ele almış ve enerji güzergahı seçeneklerini incelemiştir. Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletlerin münhasır ekonomik bölge ilan ve tutumlarını ortaya koyduktan sonra İsrail’in diğer bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini ve İsrail’in enerji politikasını açıklamıştır. Çalışmanın sonucunda ise İsrail’in Doğu Akdeniz’de enerji denkleminde en önemli aktörlerden biri olduğuna ve özellikle Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de kazançlı çıkabilmesi için İsrail ile olan ilişkilerini tekrar gözden geçirmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Okan Çelik, 2020, “Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları paylaşımı Sorununda Türkiye-Libya Mutabakatı” adlı çalışmasında uluslararası deniz hukuku, deniz yetki alanları hukuku ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması çerçevesinde ele almıştır. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukukunda uygulanan koşulları ele aldıktan sonra uygulanan yöntemler ve prensiplerden bahsetmiştir. Bu çerçevede Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu Türkiye-Libya mutabakatının önemi ve Doğu Akdeniz sorununa ilişkin taraf ülkelerin görüşlerine yer vermiştir. Çalışmanın sonucunda ise Doğu Akdeniz’de

yapılacak sınırlandırma sürecinde ilgili devletlerin hakkaniyetli bir sınırlandırma için yargı içtihatlarına dayandırılarak hakça prensiplerin uygulanması bölgede barış ve güvenliğin sağlanması adına oldukça önemli olduğu vurgulanmıştır.

1.7. ÇALIŞMANIN DİĞER BÖLÜMLERİ

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırmanın içeriği ve önemi, kavramsal, metodolojik ve teorik çerçevesi çizilecektir. Buradan hareketle ikinci bölüm Doğu Akdeniz coğrafyasını ve mevcut dinamiklerini ele alarak Doğu Akdeniz'in tarihi ve coğrafi öneminden, stratejik açıdan önemine ve güvenlik açısından önemi açıklanarak güvenlik kavramı üzerinden Doğu Akdeniz bölgesi bir güvenlik bölgesi olarak teorik perspektiften ele alınacaktır. Bu kısımda değişen güvenlik algılamaları ve güvenlik kavramından farklı teoriler altında karşılaştırılarak bahsedilmiştir. İkinci bölümün son kısmında Doğu Akdeniz dünya siyasetindeki yeri ve öneminden bahsedilirken geçmişe referans verilerek enerji kaynaklarının denkleme dahil olmasıyla beraber değişen politik tutumlar incelenmiştir.

Üçüncü bölüm ise Doğu Akdeniz'in ile ilgili genel bilgilere yer verdiğimiz bir önceki bölümle konunun bütünlüğü sağlanması adına bölgenin jeopolitiğini açıklarken tarihsel olarak bölge jeopolitiğine etki eden önemli olaylara odaklanmıştır. Üçüncü bölüm son kısmında ise çalışmanın ana konusunu oluşturan Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin keşif sürecinden, ekonomik değerinden ve enerji kaynaklarının paylaşılması yönünden önemli bir kavram olan Münhasır Ekonomik Bölge sorunu açıklanmıştır. Buradan hareketle MEB ilanına göre paylaşım senaryoları ve enerji nakil sürecinin en önemli parçası olan boru hattı projelerinden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Doğu Akdeniz doğalgaz kaynaklarının enerji politiği ele alınarak, hem bölge ülkelerinin hem de ABD, Rusya, Çin ve AB gibi ülke ve kuruluşların ekonomik ve siyasi konjonktürü incelenmekte, bu devletlerin ve kuruluşların Doğu Akdeniz hidrokarbon enerji keşifleri ile etkileşimi bağlamında enerji görünümleri ortaya konmaktadır. Bu bölgede yaşanan enerji mücadelesinde bölge içi ve bölge dışı olmak üzere devletlerin Doğu Akdeniz hidrokarbon enerji keşiflerine yönelik politikaları ele alınmaktadır. Birçok siyasi ve ekonomik sorunu olan bölge ülkeleri için Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları oldukça büyük öneme sahiptir. Bu önem tez konusunun seçiminin ana fikirlerinden birisini oluşturmaktadır.

Dördüncü bölümün son kısmında ise Doğu Akdeniz enerji keşiflerinin gelişimine ilişkin mevcut imkan ve engeller, sorunlar ele alınarak enerji mücadelesinde yaşanan güncel olaylardan ve Türkiye'nin karşı adımlarından bahsedilmiştir.

Tezin sonuç kısmında ise araştırma ile ortaya çıkan bulgular ortaya konup, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon enerji kaynaklarının paylaşımının bölgede bulunan aktörler arasında yarattığı rekabet ve işbirliğine yönelik önerilere yer verilerek sonlandırılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ COĞRAFYASI VE BÖLGENİN MEVCUT DİNAMİKLERİ

Geçmişten günümüze Doğu Akdeniz hem siyasi hem de ticari önemi açısından devletler tarafından dikkat çeken bir coğrafi bölge olmuştur. Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alan Doğu Akdeniz, bu bölgeye hâkim olmak adına büyük güçlerin yıllar boyunca mücadele ettiği bir bölge olmuştur. Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde Doğu Akdeniz'in tarihi ve coğrafi, stratejik ve güvenlik açısından önemi ele alınmıştır. Daha sonrasında ise güvenlik açısından önemli olan bu bölgenin Ortadoğu'ya hâkim olabilecek bir askeri operasyon esnekliğine sahip Kıbrıs Adası'nın bu coğrafyada bulunması ve enerji, ulaşım ve ticaret koridorunda bulunması hasebiyle bölgenin günümüzde dahi dünya siyasetinde canlı tutulduğunu anlatan Dünya Siyasetinde Doğu Akdeniz'in Yeri Ve Önemi başlığıyla bölge dinamikleri anlatılmıştır.

2.1. GENEL OLARAK DOĞU AKDENİZ

Akdeniz Havzası birçok kara parçasını birbirinden ayıran bir su kütlesi olarak değil, aksine karaları birbirine bağlayan bir yol olarak görülmektedir. Tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapan bu bölge Ege, Adriyatik, Tiren hatta Karadeniz'i içerisine alan büyük bir alan olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji rezervleri, gerek bölge ülkelerinin gelişimi açısından ve gerekse politika belirleyici ülkelerin sahip olmaya çalışması açısından önem arz etmektedir. 21.yy.da, dünya ülkelerinin gözünün üzerinde olacağı Doğu Akdeniz bölgesinde var olan enerji kaynaklarının çıkarılması ve buradan uluslararası pazarlara transferinin sağlanması hususunda, bölge devletleri ile uluslararası şirketlerin yapmış olduğu anlaşmalar söz konusudur. Dolayısıyla bölge ülkeler arası rekabet ve zamanla bölgede gerçekleşen değişimlerin etkisi büyük olmaktadır. Bölge, barındırdığı potansiyel sorunlar ve çözüm yollarıyla bundan önce dünya siyasetine yön verdiği gibi günümüzde de bölgedeki aktörler ve bölgeye hâkim olmak isteyen süper güçlerin oluşturmuş olduğu anlaşmazlıklar ve önceden tahmin edilemez gelişmeler neticesinde dünya siyasetine yön vermeye ve güç mücadelelerinin merkezlerinden biri olmaya devam edeceği gözükmektedir.

Akdeniz için günümüzde söylenen “Mediterranean” ifadesi, Latince “Mediterraneus” sözcüğünden geldiği söylenmektedir. Latince’de ki “Medius” kelimesi Türkçe’de “orta,

arasında” anlamına gelirken, “terra” ise “dünya, toprak, yer” manasına söylenmektedir. Geçmişten gelen bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Akdeniz var olduğundan beri “dünyanın merkezi yeri” ya da “ülkelerin ortasındaki yer” olarak görülmektedir (Doğan,2020:2). Yarı kapalı deniz olarak adlandırılan Akdeniz, Doğu ve Batı olmak üzere iki adet büyük havzayı içermektedir. Doğu Akdeniz Havzası, Tunus’un kuzeydoğu ucundaki Bon Burnu’ndan İtalya’nın Sicilya Adası’nın batı ucunda yer alan Lilibeo Burnu’na doğru çizilen hat ile Batı Akdeniz Havzası’ndan ayrılmaktadır. Söz konusu hat Sicilya’nın güney ve doğu sahilleri boyunca devam ettikten sonra adanın kuzeydoğu ucundaki Paloro Burnu’ndan İtalya’nın güneybatı sahilinde yer alan Paci Burnu’na doğru uzanmaktadır. Adriyatik Denizi, İyon Denizi ve Ege Denizi gibi alt coğrafi bölümleri ihtiva eden Doğu Akdeniz Havzası, Çanakkale Boğazı ile Marmara Denizi’ne, Süveyş Kanalı ile de Kızıldeniz’e (Doğu ile batıyı birbirine bağlayan en kısa mesafeli yoldur) bağlanmaktadır. Orta Doğu’yu batıya bağlayan Doğu Akdeniz, aynı zamanda Hint Okyanusu ile Akdeniz’i ve Atlantik Okyanusu’nu birbirlerine bağlamaktadır (Özgen,2013:103).

Doğusu ile batısı arasındaki uzunluğun takriben 4000 km., kuzeyi ile güneyi arasındaki mesafenin yaklaşık olarak 750 km., yüz ölçümünün takriben 2.9 milyon km², derinlik seviyesinin ise yaklaşık 1400 m. olduğu görülmektedir (Gözler,2019:3). Doğu Akdeniz Bölgesi’nde 569 mil ile en uzun kıyı şeridi Türkiye’ye aittir. Türkiye’den sonra gelen Mısır ise 522 mil kıyı şeridinde sahiptir. Sırasıyla 128 mil ile İsrail, 107 mil ile Lübnan ve 95 mil ile Suriye gelmektedir (Doğan, 2020:4).

Harita 1: Genel Olarak Akdeniz

Kaynak:https://www.kibrismanset.com/turkiye/aa_analiz_dogu_akdeniz_e_sahildar_ulkeler_arasinda_turkiye_alyhine_buyuyen_gruplasma_turkiye_yi_oyunbozan_agresif_ve_yalniz_ulke_konumuna_itmeye_calismaktadir-h228139.html

2.2. DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ

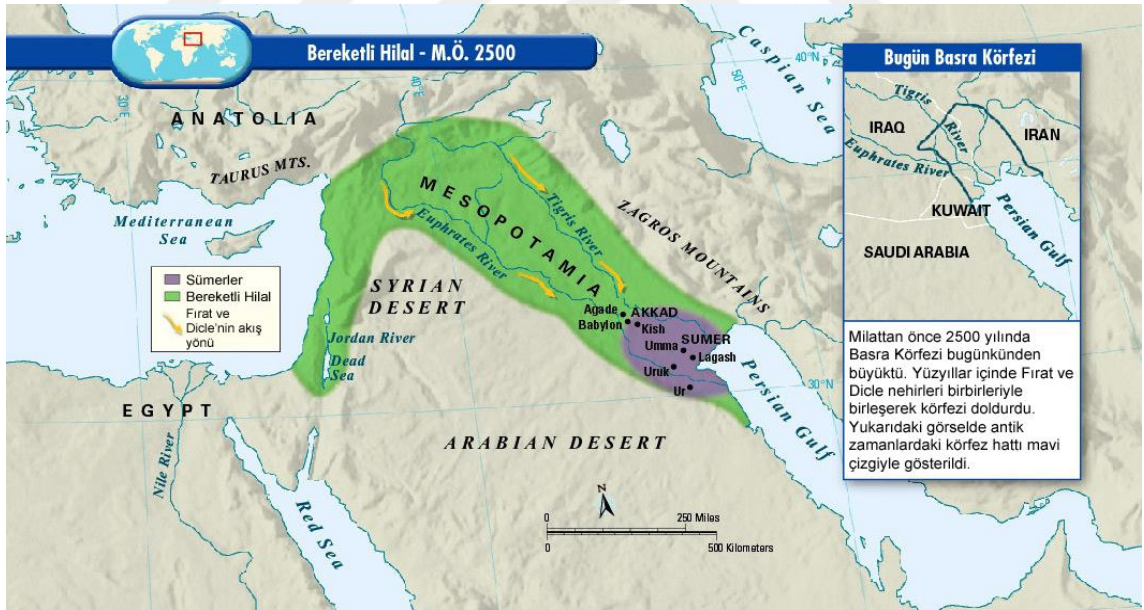
Doğu Akdeniz bölgesinin tarihten bugüne önemli olmasının coğrafi ve stratejik nedenleri bulunmaktadır. Süveyş Kanalı vasıtasıyla Basra Körfezine bağlanması, Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına geçişi sağlayan yol üzerinde bulunması aynı zamanda Kıbrıs Adasının Doğu Akdeniz'in merkezinde bulunması ve Kıbrıs Adası sayesinde Ortadoğu'ya ve hatta Afrika ülkelerine hâkim olabilecek bir adanın bulunması, enerji, ulaşım, ticaret, kültürel ve dini merkezleri içerisinde barındırması Akdeniz'in hem stratejik hem de coğrafi önemini açığa çıkartmaktadır. Tarih boyunca coğrafi konumunun getirmiş olduğu bu etkenler Doğu Akdeniz'i geçmişten bugüne daima küresel güçlerin ilgi alanına girmesini sağlamıştır. Stratejik bir nakil koridorunda bulunan Doğu Akdeniz Bölgesinin Güneyde Afrika, Doğuda Asya ve Batı'da ise Avrupa'nın kavşak noktada olması ve herhangi bir haritaya bakıldığında zaman dünya kara parçalarının tam orta noktasında bulunması Doğu Akdeniz'in önemini açık olarak bize göstermektedir. Bu denli önemli bir coğrafi konuma sahip olan Doğu Akdeniz'in iklimsel özelliklerinin de elverişli olması bölgeyi tarih boyunca etrafında medeniyetler toplayan bir yer haline getirmiştir. Coğrafiyanın Doğu Akdeniz'e vermiş olduğu bu jeostratejik konumun önemi zamanla bu bölgede yaşayan, bu topraklar üzerinde hakimiyet kuran medeniyetlerin dikkatini çekmiş ve bu stratejik öneme sahip bölgenin vermiş olduğu özgüvenle dünyaya hâkim olma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. İnsanoğlu buradaki verimli topraklara ve ticaret yollarına sahip olmak ve ticaretin merkezi olarak yer etmiş Doğu Akdeniz'in kontrolünü ele geçirmek için bu bölgede hakimiyet kurabilmek için tarihte dönüm noktası sayılabilecek birçok savaş buralarda yapılmıştır.

Doğu Akdeniz'in stratejik, coğrafi ve tarihi önemine ek olarak, son yıllarda bölgede kayda değer miktarda doğalgaz ve petrol rezervlerin keşfi bölgenin önemini daha da artırmaktadır. Özellikle keşfedilen rezervlerin tahmini rezerv hacmi, enerjide dışa bağımlı olan bölge ülkelerinin ve enerji tekelini elinde bulundurmaya çalışan büyük güçlerin ilgisinin Doğu Akdeniz'e yönelmesine neden olmuştur. Ayrıca bu bölgede bulunan ve stratejik öneme sahip olan Kıbrıs Adası, Hürmüz Boğazı'nın kapanması durumunda Ortadoğu'ya yapılacak askeri bir operasyonun Doğu Akdeniz'den Kıbrıs Adası'ndan yapabileceği bu bölgenin güvenlik açısından da önemli olduğunu göstermektedir.

2.2.1. Tarihi Ve Coğrafi Açından Doğu Akdeniz'in Önemi

Anadolu kıyıları ile Mısır kıyı bölgesi arasında kalan, Batı Asya, Doğu Akdeniz ve Kuzeydoğu Afrika'nın ortak alan bölgesi olarak da bilinen ve "Doğu Akdeniz" olarak tanımlanan bölge, yaklaşık 1497 yılından beri "Levant" olarak adlandırılmaktadır (Katman,2013: 18). Ayrıca geçmişte yine bu bölgenin "Verimli Hilal" olarak bilindiğini de unutmamak gerekir (Doğan, 2020:4). Tarihi süreçte devletleşme hareketleri açısından ilk oluşumların da yine bu bölge ve yakın çevresinde başladığı görülmektedir. Dolayısıyla Mezopotamya ve çevresi, Nil Deltası ve Doğu Akdeniz, devletler tarihinde büyük güçlerin çıkarları açısından karşı karşıya geldiği, etki alanlarının kesiştiği ve bölgenin zengin doğal kaynakları nedeniyle genişleme alanı olarak gördükleri bölgelerdir (Baysoy,2015:16). Doğu Akdeniz coğrafi konumu gereği Kızıldeniz ve Basra Körfezinin kapısı niteliğindedir. Dünya petrol rezervlerinin büyük bölümünü elinde bulunduran Orta Doğu coğrafyası üzerinde de kontrol noktası konumundadır. Doğu Akdeniz ticari ve ulaşım yönünden Asya-Avrupa-Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmektedir (Ünal, 2015:8).

Harita 2: Verimli Hilal- Mezopotamya Toprakları

Kaynak: <https://www.islamianaliz.com/ortadogu/>

Doğu Akdeniz bölgesi dünya tarihi boyunca önemli gelişmelerin odak noktası olmuştur. Kadim medeniyetlerin tarih sayfasında boy gösterdiği bu coğrafya farklı açılardan birçok değer bulundurmaktadır. Ticaret yollarını içerisinde barındıran bölge aynı zamanda dini merkezleri

ya bünyesinde barındırmakta veya ulaşımı için önemli bir güzergâh noktası olmaktadır. Dünya üzerinde yüzlerce yıl hüküm sürmüş medeniyetlerin en önemli cazibe merkezi haline gelmiş bir konumundadır. Pers, Roma ve Osmanlı İmparatorluğu gibi döneminin en güçlü devletlerinin himayesi altına almak istediği bir coğrafya olan Doğu Akdeniz, doğu ve batının bir sentezi olan kültürel ve sosyal açıdan zengin, tarihi derinlikleri sayısız kaynaklarla dolu eşsiz bir yaşam merkezidir. Tarımsal ekonominin etkin olduğu yüzyıllarda verimli toprakların bölgede zenginliği sonucu ekonomik anlamda devletlerin odak noktası olmuştur. Askeri amaçlar doğrultusunda jeopolitik konumu dolayısıyla ile yine yayılmacı devletler açısından kara ve deniz kuvvetleri merkezi haline getirilmiştir (Yıldız ve Yaşar,2012: 43). Gervasi (1975)' e göre, "Tarihin öğrettiği en önemli derslerden birisi şudur: Akdeniz'i kontrol eden güçler Avrupa'yı, Afrika'yı ve Asya'yı kontrol etmiş, Pasifik ve Atlantik'te ise büyük etkiler bırakmışlardır." (Gervasi,1975: 3).

Tarihi süreçte stratejik önemini hep korumuş olan Doğu Akdeniz, 19.yy.da Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte uluslararası ilişkilerde önemini daha da artırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgede yapmış olduğu bir takım stratejik hamleler neticesinde Doğu Akdeniz'in, bugünün ülkelerinden Türkiye, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin bölgesinin tek siyaset belirleyicisi olmuştur. İpek Yolu'nun bitiş yeri olarak görülen Levant'taki bu ülkelere bağlı liman şehirleri doğunun zenginliğini batı bölgelerine aktarmıştır (Ünal, 2015:9).

1877- 1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Kıbrıs Adası'nın yönetiminin İngiltere'ye devredilmesi ve hemen peşinden 1882 yılında İngiltere tarafından Mısır'ın alınması ile birlikte, Doğu Akdeniz Bölgesi'nde 16.yy.dan beri devam eden Osmanlı İmparatorluğu'nun stratejik üstünlüğü sonlanmıştır. Daha sonra dönemin güçlü ülkesi İngiltere'nin, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu Bölgesi'ndeki üstünlüğünü yeni güç olarak ortaya çıkan ABD'ye devrettiği Soğuk Savaş yıllarından sonra bölgedeki beklentiler ve jeopolitik üstünlük dengesi net bir biçimde değişmiştir(Öztürk, 2003:55).

2.2.2. Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz'in Önemi

Doğu Akdeniz bölgesi sadece potansiyel enerji kaynaklarıyla değil, tarih boyunca sahip olduğu jeopolitik konumu nedeniyle denize kıyıdaş olan ülkelere başka her devrin süper güç ülkelerinin ilgi odağı olmuş ve bu ülkeler bölgenin zapt edilememesi durumunda en azından

etki altında tutulabilmesine çalışmışlardır. Dolayısıyla bu bölge her daim güç mücadelelerinin yaşandığı stratejik bir alan olmuştur. Enerji kaynaklarının varlığı bölgenin önemini ve süper güçlerin bölgeye iştahını daha da artırmış ve işin içinden çıkılamaz bir noktaya sürüklemiştir (Braudel, 2015:18).

Doğu Akdeniz deniz ticaretinde en önemli güzergah noktası olan Süveyş Kanalı bölge için önemli bir kavşak olma özelliğine sahiptir. Bundan dolayı hem bölgedeki aktörlerin hem de Avrupa, Akdeniz'de Kıyıdaş Ülkeler Birliği, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve ABD'nin de ilgisi bu bölgeye yoğunlaşmaktadır. Yakın geçmişte Süveyş Kanalı'nın genişletilmesi ile ilgili yapılan çalışmalarla birlikte kanalın günlük geçiş kapasitesi iki katına çıkarılmış ve Süveyş kanalı üzerinden geçişlerdeki süresinin kısaltılması Doğu Akdeniz'in stratejik önemine ilaveten kritik öneme sahip bir deniz ulaşım hattı olan kanal daha da işlevsel bir konuma getirmiştir (Şeker, 2018).

Doğu Akdeniz ülkelerinin yakın zamanda yapmış olduğu araştırmalar neticesinde çok sayıda hidrokarbon rezervleri keşfedilmiştir. Bu yapılan keşifler sonucunda bölge ülkelerinin ekonomik çıkarları doğrultusunda büyük bir rekabet süreci başlamıştır. Uluslararası anlamda büyük anlaşmalara ve kaoslara neden olan bu rekabet durumu bölge dışı faktörlerinde denklemin içerisine katılmasına sebebiyet vermiştir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Rusya vb. birçok devletin gövde gösterisi yaptığı ve taraf olduğu bir soğuk savaş arenası haline gelmiştir. Hidrokarbon rezervlerinin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda Doğu Akdeniz bölgesi yakın zamanda uluslararası enerji sektörünün odak noktası durumuna gelmenin dışında enerji transfer ağı haline gelmesi de beklenmektedir (Sandıklı ve Budak,2013).

Doğu Akdeniz özelinde deniz ticaretinin emniyeti, enerji ya da yasadışı göçmen krizleri gibi durumlarda ortaya çıkan ve ülkelerin bunlara karşı alacağı önlemlerde veya yapılacak ittifaklarda bu bölgenin göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğunu göstermiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşından sonra bölgede değişen dengelerle birlikte dinamik bir şekilde el değiştiren hakim gücün, bu değişimlerin kültürel nedenlerden daha çok Doğu Akdeniz havzasında aktif siyaset üretmek isteyen güçlerin kendi enerji arz güvenlikleri ve transferi konusunda çıkarları ile örtüştüğü için bölgede buldukları görülmüştür.(Ulusoy, 2015: 22). Akdeniz'in doğusu Orta Doğu ve çevresindeki enerji kaynaklarını kontrol altında tutabilen ve aynı zamanda Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının yakın bölgelerinde gerçekleşen enerji akışlarını da kontrolünü sağlayan önemli bir bölgedir. Bu özelliğinden dolayı göz ardı edilmemesi gereken bölge stratejik önemi git gide artmaktadır (Keser, 2012: 60). Çevre ülkelere enerji kaynaklarının

toplanması ve hatta buradan nakil edilip dünya ülkelerine ulaşması noktasında ara bölge, dinamik yapıya sahip Orta Doğu'ya kıyıdaş konumda olması, devletlerin askeri ve ekonomik her türlü çıkarlarının kesiştiği bir bölge olması Doğu Akdeniz'in tarihi stratejik önemini korumakta ve hatta bu önemini günden güne arttırmaktadır (Braudel,2015:19). Geniş bir coğrafi alana yayılmış olan Doğu Akdeniz'de Avrupa'da ki üretim ve tüketim pazarlarına ulaşım için çeşitli payandalar gerekmektedir. Bu payandalar, gerçekleşen yatırımların sonucunda piyasa pazarlarına ulaştırılmak istenilen her türlü ticaret mallarının Avrupa'ya taşındığı deniz yollarının, deniz gücü ile desteklenmesi yoluyla sağlanmaktadır. Ayrıca kendi yaşadıkları ülkelerdeki yaşam standartlarından kurtulmak ve iyi bir gelecek kurmak için kaçarak sığındıkları ülkelerdeki şartların elverişsizliği ile karşılaşınca Avrupa Birliği'ne sığınma girişimlerini sürdüren mülteci topluluklarının, Avrupa Birliği ülkelerine ulaşmalarından önceki son kontrol noktası olarak taşıdığı önleme vasfı ile Doğu Akdeniz, Avrupa Birliği nezdinde yadsınamayacak bir konuma sahiptir (AB, 2017).

II. Dünya Savaşı sonrası değişen güç dengesi ile birlikte bölgedeki aktörlerinde güç dağılımı değişmiştir. Bu savaş ile birlikte bölgede süper güç rolü gören İngiltere yerini ABD'ne bıraktı. Ama bölgede dinamik bir şekilde yaşanan bu güç değişikliği bölgeyi yalnız başına bırakmamak için yapılan, Doğu Akdeniz adına yürütülen genel politikada bir değişikliğe yol açmayan ya da açamayan rol değişikliğinden öteye gidememiştir. Bölge, tarihi ve stratejik öneminden dolayı tarihin her devrinde dünyada siyaset belirleyici aktörlerin hedefinde olmuştur (Ulusoy, 2015: 22).

2.2.3. Güvenlik Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi

Güvenlik kavramı bireylerin özgürlüğünü tehditlerden koruma ile devlet ve toplumun kendi kimliklerine ve yaşam tarzlarına yönelik değişim adına zorlamalara karşı koruma yeteneğidir (Kurt,2015:461). Güvenlik bir başka açıdan uluslararası ilişkilerin bir farklı parametreleri olan bir boyutudur. Güvenlik kavramı genel olarak kaygı, tehlike ve tehditlerden uzak olma hissi olarak psikolojik bir gereksinim olarak tanımlanabilir (Tandoğan, 2015:635).

Güvenlik kavramına zamanla toplumsal farklılıklar dikkate alınarak geniş bir bakış açısıyla bakılmıştır.19.yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla bu kavram daha somut hale gelmiştir. Yine ikinci dünya savaşı ardından dünyada oluşan iki kutuplu sistem bu olgunun anlam olarak stratejilere ve askeri içeriğe dönük olarak algılanması sonucunu doğurmuştur (Demir,2009:12).

Bu kavram Amerikan iç savaşından sonra hazırlanan anayasada özgürlük kavramıyla birlikte ele alınmış, Fransa'da ise yurttaş haklarına dönük bildirgede dört kavramdan birisi olmuştur. Ancak İkinci dünya savaşı sonuna kadar bu kavram yerine genellikle savunma, millî menfaat ve egemenlik kavramları kullanılmıştır Güvenlik resmi bir kavram olarak ilk kez Birleşmiş Milletler'de ele alınmış ve sonrasında resmî belgelerde geçmeye başlamıştır (Kurt,2015:462).

Kopenhag Güvenlik Okulu öncülerinden olan Ole Waever tarafından “güvenlik kavramını tekrar tartışmak ve güvenlik üzerine yeni bir perspektif oluşturmak” olarak tanımlanmıştır (Waever, 1995: 41). Bu yeni okul realist temelli güvenlik anlayışına bir eleştiri olarak, odağını devletten ve askeri tehditlerden pratik saha düzeyine kaydırmış ve yeni koşullarla birlikte yeni güvenlik uygulamalarının nasıl yeni biçimler aldığı konusuna yoğunlaşmıştır. Böylelikle klasik realist, genişleyen ve derinleşen güvenlik bakış açılarına farklı bir seçenek olarak eleştirel karakteristikte üçüncü bir okul olarak ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2015: 7). Kopenhag Güvenlik Okulu insan topluluklarının güvenliğini etkileyebilen beş temel sektörü güvenlikleştirme teorisine uyarlayarak güvenlik çalışmalarına önemli katkılar yapmıştır (Miş, 2011: 347). Güvenliğin kaynağında yalnızca askeri sektörün bulunmadığını söyleyen Kopenhag okulu, geriye kalan diğer dört sektörün de (siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sektörler) güvenlik kavramının kaynağında yer alabileceğini savunmaktadır (Kaliber, 2005: 36).

Yapısal Realizmde Waltz'un temsil ettiği geleneksel görüşe göre, anarşik sistemde tüm devletlerin dengeleme davranışı sergilediği kabul edilmekle birlikte, hiyerarşik sistemlerde eklemlenme davranışının yaygın olarak ortaya çıkacağı varsayılmaktadır. Teori, yapısal güç eşitsizliğine dayanarak, tüm devletlerin aynı davranış biçimini ortaya koymalarının yapısal olarak mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Bunun yanında anarşik uluslararası politik sistemde, hem tüm devletlerin sadece dengeleme eğilimi gösteremeyecekleri hem de devletlerin yetenek dağılımından kaynaklanan sistemik konumlanma düzeyleri dikkate alınmadan dış politika davranışlarının açıklanamayacağı iddia edilmektedir. Buna göre Yapısal Realizmdeki gibi sistemik düzeyde birincil ve ikincil devletler şeklindeki ayırım etrafında farklı devlet davranışları, motivasyonları, otonomi ve karşılıklı bağımlılık düzeyleri gibi unsurlara cevap bulunabilmektedir.

İnsandan yola çıkılarak yapılan her analiz, devlet davranışlarını açıklayabilmek adına birey düzeyinde kalmayı zorunlu kılmaktayken, sebepler de çoğunlukla devletlerin sınırları

içinde aranmaktadır. Kenneth Waltz'un 1979 yılında kaleme aldığı "Theory of International Politics" isimli çalışma, Realist okul içinde bir dönüm noktası olarak addedilmektedir. Waltz'la birlikte ilk defa uluslararası politik sistemin yapısı, onu oluşturan birimlerden bağımsız olarak ele alınmaya başlamıştır. Buna göre sistem; sistemin yapısı ve birbirleriyle etkileşen birimler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama; yapıyı, birimleri ve birimler arasındaki etkileşimi farklı düzeylerde değerlendirmeyi gerektirmektedir. Realistler Waltz'tan itibaren, sistem ve yapı kavramlarıyla haşır neşir olmakta ve belli ölçüde doğa bilimlerine ilgi duyup materyalist çalışmalar üretmektedirler. Ayrıca birey ve devlet düzeyleri yerine sistem düzeyinde analizleri tercih etmektedirler (Nye ve Welch, 2011: 83).

Neorealizm kuramını açıklarken öncelikle kuramdan ne anladığını belirtmiş olan Kenneth Waltz ona göre bir inşa sürecine girmiştir. Waltz'a göre neorealizm gerçeğin basitleştirilmesidir. Neorealist kuramını doğa bilimlerinden hareketle, belli bir olgu ya da davranışlarla ilgili olan kanunlar bütünü olarak basitçe tanımlayabiliriz. Waltz ise Sosyal bilimlerde bu kanunlardan bahsedilemeyeceği için kuramı hipotezler bütünü şeklinde açıklamıştır. Aynı zamanda Waltz'a göre neorealist kuram yalnızca hipotezlerle açıklanması kuramın tanımını eksik bırakmakta, olayların nasıl oluştuğunun da incelenmesi gerekmektedir. Bunun için kuram açıklayıcı teorik nosyonlar içermelidir (Waltz., 1979:8).

Zamanla dünya politikası adına değişim konusunda yetersiz kalması, Neorealist kuramın ciddi eleştirilere sebep olmuş, disiplinin kendi içerisinde kuramsal bir çeşitlenme yaşanmaya başladığı görülmüştür. Bu durumu açıklamak ve kuramı geliştirmek isteyen bazı realist kuramcı yazarlar bu konu üzerine gitmiş ve Waltz'un görmezden geldiği ya da önemsiz gördüğü ve kendisinin yapmadığını belirttiği dış politika analizi konusu realist kuramın içerisine sokulmaya başlamıştır. Bu çabaların sonucunda da neoklasik realizm ortaya çıkmıştır (Rose,1998:145). Neoklasik realizm kuramı realist gelenek içerisindeki tartışmaların ve neorealist kuramın açıklayıcılık noktasındaki eksikliğine dair eleştirilerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemi ve neorealizmin bu dönemin sona ermesine getirdiği açıklamalara yönelik eleştiriler genel itibarıyla neoklasik realizmin temellerini oluşturmaktadır (Rose,1998:146).

Neo klasik yaklaşımın yansımalarından birisi olan güvenlik ikilemi, uluslararası politikanın anarşik yapısının doğal bir sonucudur. Kendi başının çaresine bakmak zorunda olan devletler, potansiyel güvenlik tehditleriyle ilgilendiklerinden rakiplerinin yeteneklerini sürekli kollamaktadırlar. Devletler için güvenlik ikilemi, kendi güvenliklerini sağlamak için giriştikleri eylemlerin (daha fazla askerî birlik görevlendirme gibi), başka devletlerin güvenliklerine

yönelik tehditler olarak algılandığı durumu göstermektedir (Goldstein ve Pevehouse, 2015: s.94). Neoklasik realizmde de neorealist yaklaşımlarda olduğu gibi sistemik unsurlara analiz için öncelik rolü verilmektedir. Ancak belirleyiciliği kabul edilen bu unsurların dış politika için anlamlı veriler olabilmesi adına birim düzeyindeki ara değişkenler tarafından süzülerek onlara ne ifade ettiğinin değerlendirilmesi gerekmektedir (Rose,1998:152). İşte bu teorik çerçeve bağlamında değerlendirildiğinde Doğu Akdeniz'in hem bölge ülkeleri hem de küresel aktörler açısından özellikle enerji arz güvenliği ve transit ticaret açısından oldukça büyük önemi vardır. Küresel siyasette etkin olan başta ABD, Rusya ve Çin olmak üzere tüm ülkeler bölgede etkinlikleri arttırmak için yoğun politik hareketler yapmaktadır. Ayrıca bölge de yapılan askeri tatbikatlar ve güvenlik eksenli politikalar Neorealizm açısından değerlendirildiğinde bölgenin stratejik açıdan değerini artıran unsur olmaktadır.

2.3. DÜNYA SİYASETİNDE DOĞU AKDENİZ'İN YERİ VE ÖNEMİ

Uluslararası politikadaki temel aktör devlettir. BM gibi uluslararası kurumların, bir ulus-üstü kurum olan AB'nin, NATO gibi bölgesel askerî örgütlerin, El Kaide gibi terör örgütlerinin ve Shell gibi çok uluslu petrol şirketlerinin etkileri yadsınmamaktadır. Ancak uluslararası politika ve dış politika analizi açısından, devlet dışı tüm organizasyonların şu veya bu şekilde devletler tarafından kurulmaları, baskı altına alınmaları, yönlendirilmeleri veya devletlerin sınırlarını belirlediği kural, yasa veya normların çatısı altında faaliyetler yürütmeleri gerekmektedir. Buna göre devlet dışı aktörlerin uluslararası politik sistemde devletlerle aynı kategoride değerlendirilmemeleri gerekmektedir. Modern devlet şimdiye kadar oluşturulmuş en yüksek biçimdir. İçindeki bireyler üzerindeki yetkinin kapsayıcılığı ve bütünlüğü, güç kontrolündeki önceliği açısından devlet, global ölçekteki belirgin ilişkiler sisteminin temeli olarak hareket etmektedir (Buzan, 2017: 169).

Bu teorik çerçeve ele alındığında ABD küresel uzanma kapasitesi açısından dünyanın hemen her bölgesindeki askerî-politik-ekonomik ittifaklarında ve uluslararası örgütlerdeki etkinliklerinde gözle görünür bir öncül pozisyona sahiptir. Bu açıdan bakıldığında Rusya ve Çin'in küresel uzanma pratikleri zayıftır. Örneğin ABD; Amerika kıtasında, Güneydoğu Asya'da, Avrupa'da, Ortadoğu'da ve Orta Asya'da ikili ve çoklu ittifaklarıyla ve üsleriyle aktif olarak bulunmaktayken, Rusya ve Çin'in küresel düzeyde benzer etkinlikleri gözlemlenmemektedir. Bu iki devlet, kendi bölgelerinde daha etkili olabilmekte, bundan dolayı bölgesel hegemonya kurmaya daha namzet görülmektedirler (Armaoğlu, 2007: 784).

Küresel ülkelerin Doğu Akdeniz politikaları bağlamında değerlendirildiğinde ise Dünya siyaseti 2. Dünya Savaşı sonrası farklı bir görünüm izlemiş ve iki kutuplu güç dengesi siyasetine dönüşmüştür. Dünya üzerinde stratejik noktaların bölüşülmesine dayanan bu siyaset Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile ABD'nin tekeline bırakılmıştır. 21. yüzyılın siyasi perspektifinden bakıldığında farklı ittifakların çıkar çatışmaları doğrultusunda örtüşen birlikteliklerin denge siyaseti görülmektedir. Yenedünya düzeni ile birlikte küresel güç olarak ifade edilen devletlerin ekonomik ve siyasi anlamda kazanımlarını maksimum ve sürdürülebilir kılmaları adına etkin politik adımları Doğu Akdeniz coğrafyasına da yansımaktadır. Gelişmiş devletlerin sanayi ve endüstriyel kalkınmalarının ve gelişimlerinin devam ettirilebilmesi adına güvenilir enerji kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Fosil enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın yüksek olması ve bu kaynakların ise az bulunur olması sonucu ülkeler arası çatışma alanları doğurmaktadır. Bu çatışma alanlarından ve en önemlilerinden bir tanesi ise Doğu Akdeniz'dir (Yesevi, 2013:10).

Rusya'nın Doğu Akdeniz ticaretinin tam merkezinde olmak istemesinin ve yapılacak olan kaynak pazarlama, taşıma ve dönüştürme alternatiflerinde var olmak için Doğu Akdeniz bölgesindeki bu çabaları kendi tekelinde olan Avrupa pazarlarında enerji tekel gücüne ortak olmaya aday bölge olan Doğu Akdeniz enerji kaynaklarını kontrol edebilmek veya söz sahibi olacak paydaşlar edinebilmek içindir. Amerika Enerji Bakanlığı'nın yayınladığı raporlara göre, Rusya'nın bütçe gelirlerinin %50'sini, ihracat kaleminin ise %68'ini hidrokarbon enerji kaynaklarından elde ettiğini yayınlamıştır. Pasif bir konumda seyirci kalmayı istemeyen Rusya bu sebeple Doğu Akdeniz bölgesinde yapılacak olan enerji üretimin ve dağıtım işinin ilk başta kendi kontrolünde olan Avrupa pazarlarına ve diğer talep eden ülkelere pazarlanmasında etkili olacak hamleler peşindedir. Özellikle Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının çıkışına hakim olabilmek için Tartus Limanı'nı, bölgenin havadan hakimiyetini sağlayabilmek adına Lazkiye Hava Üssü'nü bölgedeki siyaseti neticesinde kendi kontrolüne almış ve Suriye'ye kendi güdümünde S-300/S-400 füzelerini yerleştirerek Doğu Akdeniz'i NATO'nun küçük bir gölü olarak bırakma niyetinde olmadığını göstermiştir(Pamir,2016:48).

Avrupa Birliği ise bölge aktörlerinden olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tüm hukuksuzluklara rağmen 1960 yılında imzalanan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa'sına göre, Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte bulunmadığı hiçbir uluslararası birlikteliklere dahil olamaz ve yine her iki devletin izni olmadan kendi adına uluslararası bir anlaşmada taraf olamaz şeklinde hükmünü ihlal etmiştir (Yesevi, 2013:10). GKRY'nin adanın tek temsilcisiymiş gibi birliğe dahil edilmesinin arka planında ise yine Doğu Akdeniz'in

hidrokarbon enerji kaynakları yönünden zenginliği, bu zenginlikten menfaat elde etme çabaları ve bölgeden birlik üyesi ülkelere enerji akış koridoru oluşturmaya yönelik stratejik projesini gerçekleştirme adına yapılmış çabalar yatmaktadır (Pamir,2016:50).

Günümüzde, enerji talep oranı yüksek ülkelerin ekonomisine ve jeopolitikasına yapacağı katkı düşünöldüğünde Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki potansiyel enerji kaynağının gerek bölge ölkelerine gerekse diğer ölkelere bölgede uluslararası hukuk normlarından ziyade askeri güç temelli savaş diplomasisinin ön plana çıktığı görölmüşür. Çin'in "Modern İpek Yolu Projesi" için Doğu Akdeniz bölge ölkeleriyle kurmaya çalıştığı ekonomik temelli yapıcı ilişkilerin artış göstermesi buna karşılık Rusya'nın Suriye kanalıyla Tartus Limanı'na yerleşmesi sonucu bölgede aktif siyaset yürütmesi, bunlara mukabil bölge ölkeleriyle tarihi ve stratejik ilişkilerini günden güne güçlendirmeye çalışan ABD ve AB'nin söz konusu güçlerin bölgedeki askeri varlığını giderek artırmaya yönelik çabaları göz önüne alındığında Doğu Akdeniz bölgesinin dünyada adeta ilan edilmemiş bir savaş alanı haline doğru hızla kaydığı ve bölgenin tarihi öneminden hiçbir şey kaybetmediği rahatlıkla görölebilecektir (Ulusoy, 2015: 22).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİ VE HİDROKARBON REZERVLERİ

Doğu Akdeniz bölgesi konumu itibari ile çok eski çağlardan itibaren güç mücadelesinin yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Son yıllarda Kıbrıs Adasının güneyinde kalan Leviathan ve Afrodit bölgesinde kayda değer miktarda petrol ve doğalgaz yataklarının keşfedilmesi Doğu Akdeniz’de yaşanacak güç mücadelesinin tekrar ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kısımda Doğu Akdeniz’in coğrafi anlamda dünyadaki konumu ve bu konumun yarattığı etkiler jeopolitik açıdan açıklanmıştır. Doğu Akdeniz’in jeopolitiğini değiştiren önemli olaylarla birlikte, Doğu Akdeniz bölgesinin hem stratejik hem de jeopolitik açıdan önemini açıklayan teoriler ele alınarak yazılan bu bölümde, Alfred T. Mahan’ın Deniz Hakimiyet teorisi, Mackinder’in Kara Hakimiyet Teorisi, Nicholas J Spykman’ın Kenar Kuşak Hakimiyet Teorisi ve Douchet’in Hava Hakimiyet Teorisi’ne göre Akdeniz ve Doğu Akdeniz’in bulunduğu coğrafya çok önemli stratejik bir konumda yer almaktadır. Daha sonra ise bölgede keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin keşif sürecinden, öneminden ve bu keşiflerinin ekonomik açıdan analizi yapılmıştır. Son olarak ise her ülkenin denizlerden ekonomik olarak faydalanacağı deniz yetki sınırlarını belirten münhasır ekonomik bölge kavramı açıklanmış ve konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla Hidrokarbon rezervlerin boru hattı projeleri ile taşınma senaryoları incelenmiştir.

3.1. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN JEOPOLİTİĞİ

Jeopolitik kavramı ilk olarak Frederick Ratzel tarafından “siyasi coğrafya” kavramı olarak Political Geography adlı eseriyle literatüre kazandırılmıştır. Fakat Ratzel’den çok önceki dönemlerde ibn-i Haldun gibi bilim insanlarının da coğrafi determinizm konusunda çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Ratzel ilk olarak Darwin’nin etkisinde kalarak “Antrocoğrafya” adını verdiği konusu fiziki coğrafyanın insan üzerindeki etkisinin yer aldığı kitabı yayınlamıştır (Demir, 2015). Bundan dolayı Huntington, Davis ve Semple gibi jeopolitikçilerin ve coğrafyacıların Ratzel’in etkisi görülmektedir. Jeopolitik kavramı ise 1899 yılında Ratzel’in öğrencisi olan Rudolf Kjellen ile literatüre girmiştir. (Sevgi, 1988). Kjellen 1916 yılında “Der Saad als Lebensform” adlı makalesinde geliştirerek bu teorik kavramı tüm dünyaya tanıtmıştır (Demir, 2015).

Jeopolitik; gelecekte ve bugün de olması tahmin edilen amaç-güç ilişkisini, politik olarak siyasi ve fiziki coğrafyayı konu alarak incelenmektedir. İncelemeler genel olarak “zamanın etkileri”, “beşerî unsurlar” ve “coğrafi unsurlar” gibi başlıklar altında toplanmaktadır. Zamanın etkileri: potansiyel gizli değerlerin değişmesi ve güncelleşmesidir. Beşerî unsurlar: değerlendirilen bölgenin ya da ülkenin sosyal, politik, ekonomik, askeri ve kültürel değerlerinden oluşmaktadır. Sosyal şartlara ve yapıya bağlı olduğundan dolayı değişime uğramaktadır. Coğrafi unsurlar; değerlendirilen bölgenin ya da ülkenin değişmeyen fiziki özelliklerinden oluşturmaktadır. Bu unsurlar; Coğrafi konum, coğrafi bütünlük ve sınırlar, stratejik kaynaklar ve saha genişliği coğrafi özelliklerdir (Tezkan ve Taşar, 2013). Bu kavramlar ışığında Doğu Akdeniz’in jeopolitik yapısına baktığımızda jeopolitiğini etkileyen bir çok gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. Ülkelerin güç ve hakimiyet alanlarının genişliği ile bu koşulların sağladığı siyasal politikalar üzerindeki araştırma ve tartışmalar bazı jeopolitik teorilerin ortaya atılmasına ve zaman içerisinde bu teorilerin gelişmesine yol açmıştır. Bu konuyu incelemeden önce hakimiyet teorileri bağlamında jeopolitik kavramı ele alınacaktır.

3.1.1. Deniz Hakimiyeti Teorisi

1890 yılında Alfred Thayer Mahan tarafından dünya hakimiyetinin kazanılması için denizlere hakim olunması gerektiğini ortaya koyduğu kitabı “Influence of Sea Power upon History (Deniz Gücünün Tarihe Olan Etkisi)”, “Elements of Sea Power (Deniz Gücünün Unsurları)” adlı bölümde bir devletin deniz gücü olarak görülmesi için hangi şartların bulunduğunu açıklaması ile literatüre girmiştir. Bu şartlara baktığımızda; bir ülkenin denizle olan coğrafi konumu ve ilişkisi, ülke topraklarının kıyı uzunluğu, okyanuslarla ilişkisi ve korunaklı limanların niteliği oldukça önemlidir. (Mahan, 2011). Geçmiş dönemlerden itibaren devletler tarafından deniz gücünün etkisi ve kuvveti bilinmekte ve denizsel bölgelere hâkim olmak için çaba sarf edilmiştir. Deniz hakimiyet teorisi, fikir babası Mahan tarafından jeopolitik özellikler üzerinden geliştirilen ilk jeopolitik özellik olma özelliğine sahiptir. Mahan, deniz hakimiyetinin dünya hakimiyetinin anahtarı olduğu fikrindeydi. Mahan’a göre denizler karalara göre daha düzgün ve çok daha serbestti. Ülkeler için güçlü bir deniz kuvvetine sahip olmak, güçlü bir birliğe ve güçlü bir dünya siyasetine hakimiyeti sağlamaktadır. (Mahan, 2011).

Doğu Akdeniz’in sahip olduğu jeopolitik konuma bakıldığında, Mahan’ın öncü olduğu Deniz Hakimiyet teorisi açısından büyük önem taşıyan bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Deniz Hakimiyet teorisine göre stratejik deniz yollarını kontrol eden devlet, denizleri kontrol altında tutar ve sonuç olarak dünyayı da kontrolü altına alır fikri oluşmaktadır. Mahan’ın

teorisine göre dünyaya baktığımızda ABD-İngiliz rekabeti ön planda olarak gözükse de asıl rekabeti petrol yarışımının oluşturduğu bilinmektedir (Palacio, 2013).

3.1.2. Kara Hakimiyeti Teorisi

H.J. Mackinder tarafından 1904 yılında İngiliz Kraliyet Coğrafya Cemiyetine sunulan “The Geographical Pivot History” (Tarihin Coğrafi Mihveri) adlı tebliğ ile ortaya çıkmıştır. Kara Hakimiyet teorisi klasik jeopolitik hakimiyet teorileri arasında değerlendirilmektedir. Mackinder’in eserinde, dünya siyasi sistemi için herhangi bir öngörü bulunmamakta ve dönemin Avrupa siyasi coğrafyasından etkilenerek yapılmıştır. Alman yazar Karl Haushofer, 1930’larda Mackinder’in görüşleri geliştirmiş ve dünyada bu teori yaygınlaşmaya başlamıştır (Palacio, 2013). Geliştirilen Kara Hakimiyet teorisine göre Avrupa, Asya ve Afrika’nın tümünü dünya adası olarak tanımlanmıştır. Mackinder, deniz gücünün öneminin azaldığını ve kara gücünün daha önemli hale geldiğini öne sürmüştür. Mackinder, Akdeniz ve çevresinde ortaya çıkan bütün medeniyetlerin öncelik olarak karada hakimiyet sağladıklarını daha sonrasında denizler vasıtasıyla genişlediğini ve bu sebeple denizcilik ile ilgili ne kadar teknoloji gelişirse gelişsin, gemiler limanlara ihtiyaç duydukları için her zaman bir karaya bağımlı olduklarını söylemiştir. Mackinder’e göre Dünya’nın Kalbi(Heartland) yeryüzünün en büyük doğal kalesidir. Bu kale Sibiryadan başlar, Orta Asya’yı da içine alan büyük bir karadır. Mackinder’in bu görüşünde etkili olan şey bölgenin sert kara iklimine sahip olması ve sıcak denizlerden uzak olması nedeniyle deniz gücünün etkisinden uzakta kalmasıdır. Mackinder’e göre Dünya adası; Avrupa, Asya ve Afrika’yı içine alan karalardır. Bu karanın dışında kalan diğer kıtalar Dünya Adasının uyduları konumundadırlar. (Mackinder,2014) Bu yaklaşıma göre Doğu Avrupa’yı kontrol eden devlet, merkez bölgeye egemen olur, merkez bölgede egemen olan devlet, dünya adasını kontrol eder, dünya adasına hâkim olan devlet ise dünyaya egemen olur düşüncesi bulunmaktadır (Tamçelik, 2011).

3.1.3. Kenar Kuşak Teorisi

Kenar Kuşak Teorisi ise ABD izolasyonizmine muhalif araştırmacı yazar Nicholas J. Spykman’ın dünyayı bir bütün olarak değerlendirdiği teoridir. Teori jeopolitik teori olarak 1942’de yayınlanan “America's Strategy in World Politics” adlı eseri ile literatüre kazandırılmıştır. Teori, kontrol altında tutulması gereken bölgeler konusunda Mackinder’in Kara hakimiyeti teorisine göre farklı bir bakış açısı sergilemektedir. Ona göre Mackinder’in tezi yanlıştır. Spykman’e göre kuzey yarım kürede yer alan ülkeler geçmişten günümüze kadar tarih boyunca dünya siyasetinde daha etken bir rol oynamışlardır. Spykman’ın teorisine göre

'Kalpgah, Kuzey Buz Denizinden, Balkanlara, Anadolu, İnan ve Afganistan'dan Altaylara kadar devam eden geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Aslında Mackinder ile Spykman'ın Avrasya merkezli kara tanımları aynıdır. Aradaki fark Mackinder'in teorisinde Dünyanın Kalbini (Heartland) kontrol etmek için Doğu Avrupa eksenli olarak, Dünyanın kalbinden dışarıya doğru bir gücün yayılması vurgulanırken, Spykman'e göre ise Dünyanın kalbinin kuşatılarak kontrol altında tutulmasının daha kolay olacağı ileri sürülmüştür. (Spykman, 2020). Spykman, güçlü devletlerin sınır komşusu ya da yakınında olan küçük devletleri dışarıdan gelecek istilalardan ve saldırılardan koruması gerekliliğini belirten güç dengesi ve güç kullanımı üzerinde durmuştur. Bu şekilde oluşan siyasete "tampon devletleri koruma siyaseti" adını vermiştir (Tamçelik, 2011). Spykman'e göre "Kim kenar kuşağı hükmederse Avrasya'ya hakim olur; kim Avrasya'ya hakim olursa dünyanın kaderini kontrol eder ve dünyanın üç siyasetinde önemli bir yer tutar" demiştir. Avrasya'yı yani dünyanın kalbini kenar kuşak çevrelemiştir. Kenar Kuşak; Doğu Avrupa'nın sahil ülkelerini, Ortadoğu'yu, Çin ve Hindistan ülkelerini kapsar. Bu ülkelerin en önemli özelliği kendilerini hem karada hem de denizde savunmak zorunda olmalarıdır.

3.1.4. Hava Hakimiyeti Teorisi

1. Dünya savaşı süresince hava kuvvetlerinin, teknolojik gelişmeler sonucu gelişmesi ile ulaştığı etkinliğin sonrasında 1921 tarihinde İtalyan Generali Douhet 'in *The Command of the Air* (Hava Hakimiyeti)" adlı eseri bu teorinin gelişmesinde baş rol oynamıştır. Teorinin sistematik olarak geliştirilmesi ve yayılmasını Alexander P. De Seversky yapmıştır. 1942 ve 1950 yılları arasında yayınlanan *Victory Through Air Power* (Hava Gücü Aracılığıyla Zafer) ve *Air Power: Key to Survival* (Hayatta Kalmanın Anahtarı: Hava Gücü) adlı eserler sonucunda hava hakimiyeti düşüncesi teori şeklini almıştır. Teoriye göre deniz ve kara gücü hava gücüne bağımlıdır (Çakır, 2011). Devletlerin deniz, çöl ve dağ gibi savunma aracı olarak gördükleri coğrafi özellikler teknolojik gelişmeler ile değişime uğramıştır. Hava gücü, deniz ötesi alanlara da ulaştığı, deniz üzerinde de sağlanabildiği için kıyı ötesi bölgelere de hareketin oluşmasını sağlamıştır. Yakıt takviyelerinin ve çeşitli mühimmatların ana kara da olan devlete ulaşmayı gerektirmeden uçak gemileri ve denizde kurulan üsler ile deniz alanında hakimiyetin önemini artırmakta, buda stratejik bölgelerde hava hakimiyetinin kurulmasını kolaylaştırmaktadır. Bundan dolayı Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu gibi istikrarsız üç bölgeye yakın olduğundan jeopolitik konumu gereği Doğu Akdeniz, havadan müdahale edilebilmesi için hayati önem taşımaktadır (Ural, 2009).

Doğu Akdeniz bölgesi dünya tarihi boyunca önemli gelişmelerin odak noktası olmuştur. Kadim medeniyetlerin tarih sayfasında boy gösterdiği bu coğrafya farklı açılardan birçok değer bulundurmaktadır. Ticaret yollarını içerisinde barındıran bölge aynı zamanda dini merkezleri ya bünyesinde barındırmakta veya ulaşımı için önemli bir güzergâh noktası olmaktadır. Dünya üzerinde yüzlerce yıl hüküm sürmüş medeniyetlerin en önemli cazibe merkezi haline gelmiş altın bir gerdan konumundadır. Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi döneminin en güçlü devletlerinin himayesi altına almak istediği bir coğrafya olan Doğu Akdeniz, doğu ve batının bir sentezi olan kültürel ve sosyal açıdan zengin, tarihi derinlikleri sayısız kaynaklarla dolu eşsiz bir yaşam merkezidir. Tarımsal ekonominin etkin olduğu yüzyıllarda verimli toprakların bölgede zenginliği sonucu ekonomik anlamda devletlerin odak noktası olmuştur. Askeri amaçlar doğrultusunda jeopolitik konumu dolayısı ile yine yayılcı devletler açısından kara ve deniz kuvvetleri merkezi haline getirilmiştir. Sanayi devrimi ve 2. Dünya Savaşı sonrası bölgenin dünya üzerinde etkisi küresel anlamda hissedilmiştir. Bölgenin coğrafi ve siyasi önemi doğrultusunda jeopolitik konumu gelişmiş ülkelerin iştahını kabartacak niteliktedir. Doğu Akdeniz Tunus- Sicilya hattının doğu kısmı olarak adlandırılır (Sandıklı ve Budak, 2013). Dünya tarihinin ticari, ekonomik ve askeri anlamda vazgeçilmezleri arasındadır. 1538 yılında Preveze Deniz Savaşı ile Akdeniz Türk Gölü haline gelmiştir. Bu coğrafyada 19.yy.'la kadar Osmanlı İmparatorluğu tek başına egemen olmuştur. Anadolu topraklarının medeniyetler yuvası olarak gösterilmesinin başlıca sebeplerinden biri de Akdeniz'e kıyısı olmasının etkisi vardır. Tarihte Akdeniz'e kıyısı olan medeniyetlere bakacak olursak, Asur, Hitit, Mısır, Lidya, Roma, Venedik, Ceneviz, Selçuklu, Osmanlı vb. birçok medeniyet bulunmaktadır. Medeniyetlerin bu denli fazla olması inanç çeşitliliğinde bu bölgede geliştirdiğinin bir kanıtıdır. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi dinlerinin dini başkentlerinden birisi olarak görülen Kudüs yine bu bölge içerisinde yer almaktadır. Deniz ticaretinin bel kemiği olarak bilinen bölge, doğu ve batı devletlerinin çıkar çatışmalarının merkezini oluşturmuştur. Uzakdoğu'dan batı ülkelerine yapılan ticaretin en önemli ayaklarından birisi olan Baharat Yolu Akdeniz'den geçmektedir. Doğu Akdeniz coğrafi konumu gereği Kızıldeniz ve Basra Körfezinin kapısı niteliğindedir. Dünya petrol rezervlerinin büyük bölümünü elinde bulunduran Orta Doğu coğrafyası üzerinde de kontrol noktası konumundadır. Doğu Akdeniz ticari ve ulaşım yönünden Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmektedir (Çelik, 2016).

Doğu Akdeniz bölgesi stratejik konumu doğrultusunda 3 önemli boğaza sahiptir bunlar; Çanakkale, Cebelitarık ve Süveyş boğazlarıdır. Doğu Akdeniz sularının etkin kontrolünü

sağlamak amacıyla tarih boyunca Kıbrıs Adası çok önemli bir toprak parçası görevi görmektedir. Coğrafi keşifler sonucunda Ümit Burnu'nun bulunması ile Doğu Akdeniz ticari yönden önemini yitirmiştir. 19. yüzyılda iki kıtayı ayırması yönünden çok önemli olan ilk yapay kanal olarak tarihe geçen Süveyş kanalının yapılması ile tekrar ticaretin geçiş noktası olmuştur. 20. yüzyılın sonları 21. yüzyılın başlarında keşfedilen hidrokarbon rezervleri ve bu rezervlerin batıya aktarılması nedeniyle Doğu Akdeniz önemini arttırmıştır (Sandıklı ve Budak, 2013). Doğal gaz ve petrol bakımından en verimli coğrafi bölge Orta Doğu olarak belirtilmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin sadece Akdeniz bölgesinin stratejik dengelerin ötesinde Ortadoğu coğrafyasındaki dinamikleri etkileyecek büyüklüktedir. 1986 yılında Kudüs'te Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü tarafından düzenlenen İsrail-ABD diyalogunu geliştirmeye dayalı bir konferans neticesinde Doğu Akdeniz için uygulanacak stratejilerin Ortadoğu perspektifinde düşünülmesi gerektiği, iki bölge adına alınacak kararların birbiriyle paralel olarak çözüme kavuşturulması gerektiği yönünde incelemelerde bulunulmuştur (Çelik, 2016).

3.2. DOĞU AKDENİZİN JEOPOLİTİĞİNİ DEĞİŞTİREN ÖNEMLİ OLAYLAR

Doğu Akdeniz'in bölgesel olarak güvenliğini etkileyen en belirgin konu enerji olarak bilinmektedir. 21. Yüzyılın enerjiye bağımlı olan toplumların enerji ihtiyaçlarının giderilmesi adına enerji güvenliği ve kaynak çeşitlendirmesi büyük önem taşımaktadır. Enerji güvenliğinin sağlanmasının başında gelen girişim kaynak çeşitlendirilmesidir. Kaynak çeşitlendirilmesi içinse enerjinin istendiği coğrafyanın istikrarlı ve tehdit etkenleri içermeyen konumda olması gerekmektedir. Bu açıdan Doğu Akdeniz'e baktığımızda, birçok ülkenin kıyısı bulunduğu, sınırlar konusunda anlaşmazlıkların yaşandığı bir coğrafyadır. Doğu Akdeniz de yaşanan bu anlaşmazlıklar tarih boyunca süregelmiştir. 1858 yılında Süveyş Kanalı'nın inşa edilmesi ile başlayan sorunlar 1056 yılların da bile hala devam etmekte olan çatışmaların olduğu bir bölgedir. 20. Yüzyıl sadece Doğu Akdeniz de enerji konusunda krizlerin yaşandığı bir asır olarak tarihe geçmiştir. Bölgeyi etkileyen meydana gelen birçok olayı sırayla inceleyeceğiz.

3.2.1. Ortadoğu Petrolünün Bulunması

İnsanlık tarihine bakıldığında petrol çeşitli alanlarda kullanılan bir hammadde olarak bilinmektedir. Eski çağlardan itibaren çeşitli alanlarda kullanılan petrol savaşlarda okların ucuna sürülerek ateşe verilmede, inşaatlarda harç malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak petrol modern dünyanın oluşması ile ticaret alanında değerlendirilmiştir. İlk olarak petrol savaş dönemlerinde askeri ihtiyaçları karşılamada kullanılmış. Sonrasında petrol zengini olan Mezopotamya ve Ortadoğu bölgelerinde herhangi bir kazı işlemi olmadan topraktan sızması ile gaz ve petrol olarak yararlanılmıştır (Acar, 2013).

Petrolün, farklı alanlarda kullanılabilen bir hammadde olarak değerinin anlaşılmasından sonra petrolden yoksun olan güçlü ülkeler de petrol olan bölgeye hâkim olma fikri oluşmuştur. Petrol yoksunu olan güçlü ülkeler temel amaç olarak gelişmelerinin devamı için gerekli olan enerji akışını kendi lehleri doğrultusunda kullanma isteği oluşmuştur. Özellikle Avrupa ülkeleri petrolün sanayide kullanım alanı artmasından dolayı vazgeçilmez olmuş ve oluşan dünya savaşlarında petrol ilk hedef olarak yerini almıştır (Emeklier ve Ergül, 2010).

Bundan dolayı Ortadoğu petrol rezervlerinin zengini olduğu için kontrol altında olması sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda rakip devletleri de kontrol altında tutma anlamına gelmektedir. Petrolün kontrolü aynı zamanda pazarlara ulaştırılmasıyla da ilgilidir. Petrolün pazarlara ulaşmasının en kısa ve ucuz yol olarak Doğu Akdeniz Ortadoğu'dan çıkan petrolün Avrupa'ya ve Uzakdoğu ülkelerine ulaştırılmasında stratejik bir nokta olmaktadır. Bundan dolayı Doğu Akdeniz'e hâkim olmak aynı zamanda petrol pazarına da sahip olmak ile eşdeğerdir (Yiğit, 2013).

3.2.2. Ortadoğu'da İsrail'in Kurulması

Osmanlı döneminde toprak sahibi olmaları yasak olan Yahudilerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın yıkılarak Filistin'in İngiliz mandasına girmesi, Filistin'e olan Yahudi göçünü hızlandırmıştır. Yahudilerin nüfusu 1936'da 400.000'e ulaşmış ve 1939 yılında 1.543.000 dönümlük bir araziye sahip oldukları görülmüştür. Filistin'de kısa sürede yaşanan bu değişimlerle beraber Yahudilerin elinde olan toprakların genişlemesi ve buna bağlı olarak bölgeye yerleşen nüfusun artması ilk Arap-Yahudi çatışmasını tetiklemiştir (Armaoğlu, 2014). 1933'te Almanya'da yönetimin Nazi Partisine geçmesiyle Arap-Yahudi çatışmalarında yeni bir dönüm noktası oluşturmuştur. Nazilerin iktidara gelmesi Almanya'da ki Yahudiler arasında paniğe sebep olarak Filistin topraklarına olan Yahudi göçünü hızlandırıcı etki yaratmıştır. Filistin'de yaşanan bu durumun yaratacağı tehlikeyi önceden fark eden Araplar I. Dünya

Savaşı'ndan sonra hızla artan Yahudi göçünü engellemek ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulması için gerçekleştirdikleri faaliyetlerin şiddetini artırmıştır ve direniş grupları oluşturmaya başlamışlardır. İsrail devletinin kurulması ve büyümesi açısından başrol oynayan ve İsrail için önemli dönüm noktaları olan Dünya Savaşları Filistin aleyhine İsrail'in lehine olmuştur. İki savaş arasındaki dönemde Filistin'de kurulacak olan "Yahudi Devleti / Yurdu"nun temellerini attılar. Nazi saldırıları hem Filistin'e olan Yahudi göçünü hızlandırdı hem de Filistin'de kurulması planlanan Yahudi devletinin uluslararası kamuoyunda elzem bir meşruiyet temeline oturmasına katkı sağlamış oldu. BMGK (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu) 1947'de Filistin'de yeniden kurulacak bir devletin Araplar ve Yahudiler arasında bölüştürülmesi gerektiğini ifade etti. İlan edilen bu karar sonucu daha önce zaten gergin olan ortam 14 Mayıs 1948'de İsrail'in bağımsız bir devlet kurduğunu dünyaya ilan etmesiyle Arap ve Yahudi taraflar arasında sıcak çatışmaya dönüşmüştür (Doğan, 2015).

O dönemde yeni kurulmuş olmasına rağmen Birleşmiş Milletler (BM) Filistin'de çözüm arayışı için çaba göstermiş buna karşın bağımsızlığını ilan eden İsrail ise taksim planı ile Araplara bırakılan toprakların büyük kısmında kontrolü ele geçirmiştir. Birleşmiş Milletler'in bu girişimleri sonuca ulaşamamış ve yeni kurulan İsrail Devleti yayılmacı politikalarına devam etmiştir. Filistin üzerinde devam eden bu çatışmalar sonucu İsrail'in yayılmacı politikasına karşı Filistinliler için Arap-İsrail çatışmalarının en önemli faktörlerinden biri olan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur. 1964 yılında FKÖ'nün kurulması ve Arap Milliyetçiliğinin yükselmesi bölgede yaşanan bunalımın düzeyini daha da arttırmıştır. 5 Haziran 1967 yılına gelindiğinde ise düzenli Arap orduları ile İsrail birlikleri karşı karşıya gelmişlerdir. İsrail'in Arap devletleri arasındaki çıkar çatışmalarını iyi değerlendiren ve kendi lehine kullanarak 1949'dan beri Mısır ve Ürdün'ün kontrolünde olan Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze'yi (geriye kalan Filistin topraklarının %22'sini), Sina Yarımadasını (Mısır topraklarının %6'sını) ve Suriye'ye ait olan Golan Tepelerini işgal altına almıştır. Altı Gün süren bu savaş sonucu İsrail'in kendi kontrol ettiği topraklar üç kattan fazla artarken Arap Devletlerinin toprak kaybetmeleri ve yaşadıkları hezimet kendi aralarında önemli politik sonuçlar doğurmuştur. Bu devletler artık İsrail'i tamamen yok etmek yerine 1967 savaşında kaybettikleri toprakları geri almaya ve yeniden toprak kaybetmemeye odaklanmışlardır. Ayrıca İsrail'in kontrolüne geçmiş olan Kudüs, sadece Arap devletlerinin bir sorunu olan meseleyi, bütün Müslümanların meselesi haline getirmiştir (Aras, 1996).

Soğuk Savaş döneminin sona ermesi İsrail-Filistin sorununa ilişkin önemli bir kırılma noktası yaratmış ve resmi olarak barış sürecinin başlatılmasını sağlamıştır. İlk olarak 1991

yılında Madrid Konferansıyla başlayan ve daha sonra Oslo görüşmeleriyle devam eden barış müzakerelerinde Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) İsrail'i, İsrail'de FKÖ'yü karşılıklı resmi olarak tanımıştır. Daha önceki dönemlerde SSCB'nin desteğini alan Arap Devletleri, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber bu desteği kaybetmişlerdir. Bu sebeple ABD himayesindeki İsrail ile Arap Devletler anlaşmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde yapılan barış görüşmelerinde FKÖ'de meşruiyet sorununu aşmak için barışa karşılık toprak ilkesini kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır (Doğan, 2015). Bütün müzakereler sonucunda yapılan Oslo anlaşmaları sonucunda yalnızca kâğıt üzerinde kalan barışa ulaşılmıştır. Süreç sonucunda İsrail tarafından Filistin devletinin özerkliği tanınmış ve kontrollü bir geçiş süreci öngörülmüştür. Ancak yeni kurulacak olan Filistin devletinin toprak bütünlüğünü engellemek adına İsrail devleti tarafından uygulanan politikalar sonucu kuşatma altında olan bölgelere Yahudi yerleşimcileri yerleştirilerek kuşatma bölgelerinin kontrolünü kendi elinde tutmuştur. Doğu Akdeniz siyasi haritasını değiştirmiş olan İsrail'in kuruluşu ve sonraki dönemde yaşanan Arap-İsrail Savaşları bölgede gelecek dönemlerdeki politikaları da etkileyecek olan güçlü bir İsrail faktörünün ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İsrail devletinin Doğu Akdeniz'de doğrudan açık deniz bağlantısı bulunuyor olması İsrail için avantaj olurken bununla birlikte dünya politikasında aktif rol alıyor olması da kamuoyu yaratımında daima İsrail'in yararına etkiler doğurmuştur (Aras, 1996).

3.2.3. Süveyş Kanalı Krizi (1956)

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra; Mısır, Ürdün, Suriye, Irak ve Lübnan'ın eş zamanlı olarak Filistin'e girmesiyle başlayan Arap-İsrail Savaşı, bu ülkeler açısından ağır bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Çatışmalar 1949'da BM'nin arabuluculuğuyla imzalanan bir dizi ateşkes anlaşmasıyla sona ermiş, ancak bir barış anlaşması imzalanmamış ve geçici ateşkes yapılarak savaşın durdurulması sağlanmıştır. Ancak bu durum geçici olduğu için Arap devletlerinin çoğu yeni bir savaşa hazırlanma eğilimini korumuştur. Dolayısıyla bu süreçte özellikle Süveyş kanalı etrafında şekillenen bir kriz ortamı oluşmuştur (Özen ve Yeşilyurt,2018). Mısır devlet başkanı Nâsır'ın 1949'da Tiran Boğazı'nı, 1953'te Kızıldeniz'den geçişleri kapatarak Süveyş Kanalı'nı kullanmaktan men etmesi İsrail'in Doğu Afrika ve Asya'ya ulaşmak için Ümit Burnu'nu kullanmasını zorunlu kılmakta ve bu durum da İsrail ekonomisine büyük zarar vermektedir. Mısır'ın Sovyet silahları tedarik antlaşması ve bu silahların Doğu Bloğu üzerinden Mısır'a transferinin başlaması İsrail'de güvenlik kaygılarını arttırmıştır. 1955 Şubatından itibaren İsrail'in Mısır ve Ürdün sınırında başlayan baskınlar ve misillemeler durumu daha da gerginleştirmiş; bu gelişmeler 1955 yılı sonlarında İsrail'in

Mısır'a karşı bir savaş planı hazırlanmasını düşünmeye başlamasına yol açmıştır (Pirinçci,2010). İsrail'in kaynaklarını çeşitlendirme arzusu ilk olarak bölgesel dengelerin bozulmaması gerektiğini düşünen ABD'nin, İsrail'in silah isteğini reddetmesiyle ortaya çıkmıştır. Süveyş Krizi'ne kadar İsrail, 1951'de Kanada'dan, 1952'de İtalya'dan, 1954'te Hollanda'dan, 1952-1953'te İsveç'ten, 1955'e kadar İngiltere'den eğitim ve savaş amaçlı çok sayıda tank ve uçak satın almıştır. Silah konusunda Fransa'ya ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü Fransa'nın aynı zaman aralığında tek başına satmış olduğu teçhizatlar, yukarıdaki ülkelerin tümünün sattıkları tank sayısının yaklaşık 16 katı, sattıkları uçak sayısının ise yaklaşık 2 katı bir seyir izlemiştir (Pirinçci,2010).

Süveyş krizi sürecinde Avrupa ülkelerinden özellikle İngiltere ve Fransa'nın etkin olduğu bir durum oluşmuştur. Özellikle krizin ABD tarafından farklı bir denge unsuru olarak görülmesi İngiltere'nin süper güç olma iddiasına önemli ölçüde sekteye uğratmıştır. Bu durum İngiltere'nin Avrupa Topluluğuna üyelik sürecini de etkileyen bir unsur olmuştur. İngiltere'nin Süveyş Krizi'nde siyasi anlamda yetersizliklerini görmesi, aynı zamanda ABD'den de beklediği desteği görememesi, Avrupa bütünleşmesine bakışının 1960'lardan sonra değişmesinde önemli rol oynamıştır (Vatandaş,2018:2). Süveyş Krizi'nin sonrasında Ortadoğu coğrafyasında etkinliğini ABD'ye bırakan Avrupa devletleri 1967 yılında ki Arap-İsrail Savaşı'na kadar bu coğrafya konusunda ABD politikalarına uygun hareket etmişlerdir (Balcı,1997). Bu durum aynı zamanda Avrupa'nın çok yakınında bulunan bölgenin; artan gerilimin düşürülmesi ve Avrupa ile yakınlaşması, özellikle Fransa başta olmak üzere çoğu Avrupalı devletler için güçlü siyasi motivasyon kaynağı haline dönüşmüştür (Embel,2014).

Avrupa, hidrokarbon ihtiyacının neredeyse tamamını kanal üzerinden deniz taşımacılığı ile gerçekleştirdiği için Kanal krizinin yaşanması sonucunda, kanal üzerinden sağlanan enerjinin güvenliği konusunda istikrarı olmadığı sonucuna vararak, global enerji sektöründe yeniliğe gitme kararı almıştır. Oluşan kriz sonrasında enerji taşımacılığına alternatif olarak boru hatları taşımacılığı çıkarmıştır (Sevim, 2015). Bir diğer taşımacılık yolu olarak Ümit Burnu'nun kullanılması fikri oluşmuştur. Fakat bu fikir Süveyş Kanalı'nın kullanılmasından daha maliyetli olacağı kesindir. Bu belirsizliği aşmak için maliyeti düşürerek lojistiği ekonomik şekle getirecek dev tankerlerin inşasına karar verilmiştir (Embel,2014).

Bununla birlikte Süveyş kanalı ve bölge kanal açılmadan önceki dönemlerde de lojistik bakımından önemli bir geçiş güzergahı olarak bilinmekte, kanalın açılması ile bu önem artmıştır. Kanal dünya ticaretinin %10'unun geçiş güzergahı olmuş ve Hint Deniz yoluna göre %43 daha kısa bir mesafe avantajı sağlamıştır. Ayrıca Avrupa'ya sevk edilen petrolün 2/3'ü

Akdeniz'i Kızıl denize bağlayan Süveyş Kanalı ile gerçekleşmektedir (Sevim, 2015). Kanal 1947 yılına kadar İngiltere'nin Hindistan'a giden yolu olarak geçmekte ve başta petrol olmak üzere çeşitli ürünler için gemi taşımacılığı konusunda Asya ve Avrupa arasında bir trafiğe sahiptir. Süveyş kanalı üzerinden ortalama olarak 4,5 milyon varil/gün hidrokarbon geçmekte ve bu miktarın 3 milyon varili Sumend boru hattında geçerken, 1,5 milyon varil ise tankerler aracılığı ile taşınmaktadır (Pirinçci,2010).

3.2.4. Kıbrıs Meselesi

Kıbrıs bölgesel anlamda askeri ve siyasi olarak önemli bir ada durumundadır. Şuan ki ada üzerinde toplumsal, siyasi ve askeri anlamda güç dengelerini elinde barındıran devletler bulunmaktadır. Osmanlı'nın son zamanlarında adanın hâkimiyetini ele geçiren Birleşik Krallık her ne kadar adadan çıkmış olsa bile hala ada üzerinde önemli askeri üsler bulundurmaktadır. Ayrıca adanın garantör güçlerinden bir tanesi konumundadır. Kıbrıslı Türklerin azınlık olduğu adada Türkiye Cumhuriyeti garantör ülkeler arasındadır. Nüfusun büyük bölümünü oluşturan Rumların garantörlüğünü ise Yunanistan yürütmektedir. İngiltere'nin himayesi altında yaşayan ada halkı %30 Türk %70 Rum olarak dönem itibari ile sorunsuz yaşamaktaydılar. Rumların, Yunanistan'a bağlanma düşüncesi ile başlayan süreç EOKA adında gizli bir Rum Örgütünün kurulması ile silahlı faaliyetlere dönüşmüştür (Özersoy, 2009).

Adanın kaotik yapısı gereği İngiliz askerleri ve Rum halkı arasında yaşanan silahlı çatışmalar ile sınırlıydı. Türklerin azınlık olması ve geçimlerini çiftçilik ve hayvancılık ile kazanmaları onları bir tehdit olarak göstermiyordu. İngilizlerin adada düzen sağlamak amacı ile kurmuş olduğu polis teşkilatına Türklerin katılması ile Türk – Rum sorunu ateşlenmeye başlamıştır. Enosis düşüncesinin gerçeğe dönüşme ihtimalinin artması ve Yunanistan'ın ada üzerinde hak ideaları sonrası Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıslı Türklerin demokratik ve insani haklarının koruyucusu olduğunu, yaşananların kabul edilemez olduğunu uluslararası kamuoyuna deklare etmiştir. EOKA örgütü mensuplarının Türk köylerini basmaları ve kanlı eylemler gerçekleştirmeleri sonucu Türkiye Cumhuriyeti bölgeye silah ve mühimmat yardımıyla bulunarak Kıbrıslı Türklerin kendilerini korumaları için girişimlerde bulunmuştur. Bu gelişmeler adada yaşanırken Yunanistan BM'ye self determinasyon talebinde bulunarak adanın hâkimiyetinin tamamen kendilerine bırakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Amaç İngiltere ve Türkiye problemlerinden aynı anda kurtulmak isteğidir. Türkiye ise adanın ayrı ayrı yönetilmesi gerekliliğini savunarak Taksim teklifinde bulunmuştur. Birleşmiş Milletler

toplantısı birçok anlaşmazlık ve zıt görüşlerin gölgesinde başlamış sonunda nihai çözüm ortaya çıkmıştır. Adanın Taksim edilmesi ve her iki ülkenin de adada belli miktarda asker bulundurması ve asker sayılarının nüfusa orantılı olması gerektiği kararı açıklanmıştır (Sakinmaz, 2007).

Lozan'da Kıbrıs sorunun çözümü için bir araya gelindi ve bağımsız bir devlet kurulması konusunda taraflar arasında anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma doğrultusunda yetkileri sınırlandırılmış bağımsız bir devlet kurulmuştur. Askeri ve siyasi konularda azınlık durumunda olan Kıbrıslı Türklerin hakları nüfusa paralel olarak %30 ile sınırlandırılacak fakat kendi iç işlerinde özerk olarak hareket edeceklerdir. Lozan Anlaşması ile ilgili taraflar arasında anlaşmazlıklar devam etmekte ve uluslararası platformlarda Rum tarafının şikâyetleri ve anayasanın uygulanamayacağı yönündeki çağrılarını bulunmaktaydı. 21 Aralık 1963 yılında EOKA terör örgütünün yürütmüş olduğu faaliyetler sonucu kanlı eylemler artmış ve "Kanlı Noel" olarak adlandırılan tüm dünyada yankı uyandıran terör hareketleri başlamıştır. Bu eylemlerin sonucunda Türk uçakları ada üzerinde dolaşarak kesin uyarı verildi. Garantör devletlerin araya girmesi ile ateşkes sağlanarak ada tam anlamıyla ikiye bölündü. Ateşkes şartlarını yerine getirilmemesi ile birlikte Türk mahallelerine baskınlar düzenlendi ve Yunanistan adaya binlerce asker çıkardı. Yaşanan bu hadiseler neticesinde İsmet İnönü Türk donanmasını adaya göndermek üzere olduklarını Amerika'ya ilettiler. Meşhur "Johnson Mektubu" olarak bilinen bir cevap ile Amerika Türkiye'ye ultimatö vererek karardan dönmesi istendi. Türkiye ile ABD ilk defa karşı karşıya gelmişler, Türkiye'deki ABD karşıtlığı ilk defa başlamıştır. 1967 yılında Yunanistan'da meydana gelen darbe neticesinde aşırı milliyetçi albay takımı Enosis düşüncesini hayata geçirmek adına yeni eylemler başlatmıştır. Helen uygarlığının inşasını tüm Yunan halkına aşılacak ve bu hedef doğrultusunda yeni atılımlar gerçekleştirmek hedefinde olduğunu açıkça ortaya koymuşlardır. Adaya daha fazla asker çıkartılarak Türk köyleri yakıldı, Kıbrıslı Türkler öldürüldü. Türkiye'nin adaya asker çıkartması dönemin şartları gereğince mümkün görünmüyordu. Ordu her ne kadar hazırlık içerisinde olsa bile yeterli donanma ve askeri malzeme bulunmamaktaydı. ABD'nin devreye girmesi iki ülkenin arasında yapılan anlaşma ile Adada bulunan Yunan askerleri çıkartıldı. Diplomatik bir başarı elde edildi. Askeri anlamda yetersiz olan Türk ordusunun eksiklerinin giderilmesi, çıkartma yapılması için yeterli imkânların elde edilmesi için çalışmalar başlatılmıştır (Özersoy, 2009).

Ordu modernizasyonu, ağır silahların orduya kazandırılması, deniz araçlarının üretilmesi ve satın alınması konusunda çalışmalar başlatılmıştır. 1974 yılında Türk köylerine baskın yapan EOKA militanının desteklenerek Rum yönetimine darbe yapılması ile sonuçlanan

olayın akabinde Türk halkına olan baskı daha fazla artmış ve adadaki Türklerin egemenliği tehlikeye girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin diplomatik çözümleri sonuçsuz kalınca adaya ilk askeri çıkartma gerçekleştirilmiştir. Bu askeri çıkartma sonucunda Türklerin yaşama hakkı tekrar kazanılmış Türklere yapılan zulüm ve işkence önlenmiştir. Uluslararası anlamda Türkiye bu askeri harekât sonucu fazla tepki almamış haklılık payının sebepleri üzerinde durulmuştur. Yunanistan'da meydana gelen siyasi değişiklik sonrası askeri yönetim yerini demokrasiye bırakmış ve bu sürecin devam etmesi adına Avrupa ve ABD tarafından destekler Yunanistan üzerinde etkisini göstermiştir. Cenevre'de yapılan konferans için bir araya gelen yetkililer adada iki ayrı devlet kurmak konusunda anlaşma sağlamış olsalar bile, diğer konularda anlaşma sağlanamamış ve Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin haklarını garanti altına almak adına 14 Ağustos 1974 yılında adaya 2. Askeri harekât süreci başlamıştır. Türk askerinin karşısında herhangi bir silahlı güç bulunmaması ve engellerin olmaması sebebi ile ada bugün ki sınırları ile Türk ve Rum kesimi olarak ayrılmıştır (Çakır, 2001).

1974 yılında yaşanan bu harekât sonrası 46 yıl geçmesine rağmen hala aynı sıcaklığını korumaktadır. Yunanistan'ın bu askeri harekâtın BM anlaşması şartlarına aykırı olduğu, garantörlük sıfatını gerektirecek herhangi bir durumun olmadığını iddia etmektedirler. Tutarlı herhangi bir dayanağı bulunmayan Rum ve Yunanistan yetkililerinin harekâttan günümüze kadar olan süreçte itirazları süregelmiştir. Düzeni sağlamak, Türk halkının can ve mal güvenliğini garanti altına almak, adanın demokratik yapısını korumak adına yapılmış bu askeri harekât bir barış disiplini ile gerçekleşmiştir. Türkiye uluslararası anlaşmaları ihlal hakkından doğan müdahale durumunu değerlendirmiş ve bölgenin huzurunu sağlamak adına girişimde bulunmuştur. Sahada kazanım elde edilmesine rağmen ülkeler arası diplomasi ve anlaşmaların hiçe sayıldığını öne sürerek Türkiye'nin masada kaybetmesine göz yumulmuştur. Yunanistan'ın 2. harekât sonrası NATO'ya rest çekmesi ve topluluğun askeri birliklerinden ayrılması sonrası Amerika, Türkiye'ye karşı yaptırımlarda bulunmuştur. Silah ambargosunun genişletilmesi, afyon dikiminin yasaklanması gibi iç ve dış işleri etkileyen kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar üzerine Türkiye savunma sanayi anlaşmalarını bozmuş ve yerli savunma sanayi yatırımlarının temelleri atılmıştır. Ayrıca Amerikan üslerinin kısıtlanmasını sadece bu üslerin NATO harekâtları için kullanılmasını öngören yasalar çıkarmıştır. Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu harekât sonrası dünya genelinde oluşan tepkiler ve yaptırımlar sonucu Türkiye sınır ötesi diplomatik, siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerinde sınırlandırılmış ve kısıtlanmıştır (Sakınmaz, 2007).

3.2.5. Arap Baharı

Arap Baharı, Ortadoğu’da demokratikleşme dalgası olarak ifade edilen otoriter ve baskıcı yönetimlere karşı meydana gelen farklı boyutlardaki halk hareketleridir (Tan vd., 2012). Sosyal medyada ise gerçekleştirilen bu gösteriler ve protestolar, Arap Baharı ve Kışı, Arap İsyanı, Arap Uyanışı ve Arap Devrimi gibi isimler ile geçmektedir. İlk gerçekleşen halk hareketi Tunus’ta Muhammed Bouzazi’nin yaptığı kendini yakma protestosu ile gerçekleşmiştir. 18 Aralık 2010 itibariyle başlayan halk hareketleri genişlemiş Mısır ve Tunus’ta ihtilal ile sonuçlanmıştır. Büyüyen halk hareketleri 2011 sonbaharında Libya’da çıkan iç savaş sonucu Kaddafi rejiminin devrilmesi ile devam etmiştir. Yemen, Bahreyn ve Suriye’deki isyanlar, Cezayir, İsrail, Ürdün, Irak, Umman ve Fas’taki büyük protestolar, Lübnan, Kuveyt, Suudi Arabistan, Batı Sahra, Sudan ve Moritanya’da gerçekleşen küçük çaplı protestolar olmuştur. 2011 Mayıs’ında İsrail sınırında gerçekleşen çatışmalar Arap baharından esinlenmiştir. Arap ülkelerinin çoğunda yaşanan gıda yetersizliği, işsizlik, siyasi yozlaşma, enflasyon, usulsüzlükler, ifade özgürlüğünde kısıtlanma ve kötü hayat standartları gibi sorunlar, birçok Arap ülkesinde başlayan eylemlerin ve protestoların yayılmasını sağlamıştır (Ataman ve Demir, 2012).

Harita 3: Arap Baharının Sonu

Kaynak: <https://saklitarih.wordpress.com/2015/07/26/ortadogu-ve-petrol-savaslari/arap-bahari-haritasi-turkiye/>

Ortadoğu'nun tamamı için askeri yapı temel belirleyici güç olarak görülmektedir. Libya ve Mısır'da ordu Mübarek'i iktidarda yalnız bıraktığından dolayı Mübarek iktidardan uzaklaşmıştır. Suriye'de ise bunun tam tersi olmuş asker Esad'ın yanında durduğu için isyan bastırma amacıyla çatışmalar olmuştur. Genel anlamda Ortadoğu ülkelerinde her ne kadar farklı şartlar gösterilerek karışıklıklar başlasa da dönüşüm eşzamanlı gerçekleşmektedir (Duran ve Özdemir, 2012). Körfez ülkelerinin benzer ekonomi, kültür ve siyasi yapıya sahip olmaları Arap Baharına da tepkileri paralel olarak gerçekleşmiştir. Arap Baharı karşısında Körfez ülkelerinin, Arap isyanlarına karşı uyguladıkları genel tavır siyasi rejim değişikliğine gitmek yerine iktidarı korumak ve halkı sakinleştirmek yönünde olmuştur. Bu amaç doğrultusunda bir dizi ekonomik, sosyal ve siyasi reformlar gerçekleştirilmiş ve birçoğu için ise söz verilmiştir (Doğan ve Durgun, 2012). Suudi Krallığı ise Mısır ve Tunus'ta çıkan olayların ardından ülkeden başlayan ayaklanmaların başlangıcında önlemek için 130 milyar dolarlık bir bütçe ayırmıştır. Bu girişimi halktan gelen yönetim değişiklikleri ve iç isyanı azaltmak amacı ile yapmıştır (Ataman ve Demir, 2012). Bunun yanında çoğu Körfez ülkesi bu isyan sürecinden olumsuz etkilenirken Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) iç sorun yaşamadıkları gibi bu süreçte yaşanan Arap isyanlarından kazanç sağlayan iki istisna ülke olmuştur (Doğan ve Durgun, 2012).

3.3. DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON REZERVLERİN KEŞFİ

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinden bahsedilirken rezervlerin keşfi, tarihçesi, rezervlerin kullanım şekli, rezervlerin öneminden vs. bahsedilebilir. Daha sonra ilk keşfi başlatan ülke ve keşif süreci nasıl olmuş bahsedilebilir. Bu keşiflerin yarattığı fırsatlardan, krizlerden, sebep ve sonuçlarından bahsedilebilir. Son yıllarda keşfedilen enerji rezervleri Doğu Akdeniz'i ticari, askeri ve siyasi öneminden daha fazlası olduğunu göstermiştir. Enerji arama ve çıkarma faaliyetleri gösteren ülkeler ve şirketlerin açıklamış olduğu bilgiler ışığında Doğu Akdeniz Havzası yakın zamanda enerji merkezi konumuna dönüşecektir. Toplam mali değer olarak kesin ve net bir hesaplama yapılamamakla birlikte rezerv karşılığı trilyon dolar olarak açıklanmaktadır. Enerji rezervlerinin ekonomik karşılığı olarak güvenilecek kaynaklardan birisi olan Amerika Birleşik Devletleri Jeoloji Araştırmalar Merkezi raporu doğrultusunda Levant Havzası bölgesinde Jeoloji temelli bir araştırma metoduna dayanılarak 1.7 milyar varil petrol ve 122 trilyon m³ gaz tespit edilmiştir Doğu Akdeniz bölgesinde hala sondaj çalışmaları devam etmektedir. Rezervlerin rakamsal değerlerindeki oluşacak değişiklikler muhtemel bir senaryodur (Sünnetçioğlu, 2011).

Bu bağlamda Doğu Akdeniz coğrafyası üzerinde 1960 yılından bu yana İsrail petrol ve doğal gaz arama çalışmaları yürütmektedir. İtalyan petrol şirketi ENI 1961 yılında Belayim sahasında petrol rezervi bulunduğunu açıklamıştır. Aynı petrol şirketi yine Mısır açıklarında doğal gaz rezervlerinin varlığından söz etmiştir (Gürel vd. 2013). Mısır ve İsrail devletleri 1960'lı yıllardan beri bölgede petrol ve doğal gaz arama çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu Arama çalışmaları neticesinde kendi enerji gereksinimlerini Doğu Akdeniz enerji rezervlerinden karşılamaktadırlar. Hidrokarbon rezerv miktarının çok olması büyük ölçekli petrol şirketlerinin bölgede arama faaliyetleri için ruhsatlanma yarışına sebebiyet vermiştir. Devletlerin izinleri doğrultusunda özel ruhsatlandırma ile ruhsat hamili devlet nezdinde büyük ölçekte teknolojik yatırımlar yine bu şirketler ile yapılmaktadır. Petrol şirketlerinin bölge üzerinde yapmış olduğu arama çalışmaları genellikle derin sularda yapılmaktadır. 1970 yılından 2009 yılına kadar olan süreçte İsrail devleti büyük çapta hidrokarbon rezervine rastlamamıştır. 2009 yılında Amerikan Noble Enerji ve İsrail'in Anver, Isramco, Delek ve Dor şirketleri Tamar-1 olarak adlandırılan petrol ve doğal gaz arama sahasında önemli miktarda rezerv bulduklarını açıklamışlardır. Yine aynı zamanlarda İsrail şirketleri Dalit-1 sahasında rezerv bulduklarını belirtmişlerdir. Bulunan rezerv miktarı ile ilgili yapılan açıklamaya göre 255 milyar m³ olarak bildirilmiştir. İsrail'in 20 yıllık doğal gaz ihtiyacını kapsayacak büyüklükte bir enerji keşfi söz konusudur (Sünnetçiöğlü, 2011).

Şekil 1: Kıbrıs Etrafındaki Gaz Rezervleri

Kaynak: <http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogu-akdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/>

Doğu Akdeniz üzerinde yapılan bu keşiflerden sonra bölge üzerinde arama faaliyetleri giderek artmıştır. Bölgenin enerji rezerv rakamlarının kesinleştirilmesi ile ilgili çalışmalar hız kazanmıştır. Bu bağlamda 2010 yılı itibari ile ABD Jeoloji Araştırmalar Merkezi, enerji kaynağının en yoğun olduğu bölgeleri belirlemiştir. Bu bölgelerin Leviathan Havzası ve Nil Deltası olduğunu açıklayan raporlar yayınlamışlardır. Nil Deltası'nda 1.763 milyar varil petrol, 64 trilyon m³ doğal gaz ve 5.974 milyar varil sıvı gaz olduğu ifade edilmiştir (Gürel vd. 2013). Doğu Akdeniz bölgesi siyasi hikâyesini oluştururken Orta Doğu da süregelen siyasi karmaşadan ayrı tutmak olayları objektifliğinden uzaklaştırmaktır. Buna istinaden Bölge devletlerinden Suriye'nin Hidrokarbon arama faaliyetleri 2007 yılında başlamış fakat topraklarında yaşanan iç karışıklıktan kaynaklı olarak sonuç vermemiştir. Yine bir Doğu Akdeniz ülkesi olan Lübnan, iç savaşın neden olduğu siyasi boşluklar neticesinde enerji arama faaliyetlerini sonuçlandıramamıştır. İlerleyen yıllarda komşu ülkelerin başarılı girişimleri ile hidrokarbon rezervleri elde etmesi Lübnan'ı teşvik etmiştir. Lübnan Münhasır Ekonomik Bölgesi üzerinde yaptığı enerji arama ve çıkarma faaliyetleri sonucunda 700 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunduğu belirtilmiştir (Sünnetçioğlu, 2011). Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin 2004 yılında tek taraflı MEB ilanı sonrası 2007 yılında 13 parselde hidrokarbon arama ve çıkarma faaliyetleri başlamıştır. Bu parsellerde yapılar arama faaliyetlerini ihaleye çıkartmış ve uluslararası petrol şirketlerine ruhsat vererek yürütmüştür. 12. parsel üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde 200 milyar m³ doğal gaz rezervi bulunduğu açıklanmıştır. GKRY ve Türkiye Cumhuriyeti arasında bölge üzerinde siyasi ve hukuki problemler yaşanmış ve Deniz Hukuku Sözleşmesine dayalı çözüm yolları aranmaya çalışılmıştır. MEB alanlarının çakışması ile ilgili Doğu Akdeniz sularında askeri ve diplomasi anlamında sorunlar gerçekleşmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde yapılan hidrokarbon araştırmaları neticesinde rezervlerin net rakamsal değerleri hala kesinlik kazanamamıştır. Tüm bu sayısal veriler ışığında yüksek miktarda hidrokarbon rezervi beklenmemektedir. Fakat enerji kaynaklarının büyüklüğü göz ardı edilerek ülkeler arası büyük problemler şiddetlenmiştir. Bu problemlere bağlı olarak sorunların asıl çözüm noktası Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesine dayanılarak çözülmesi beklenmektedir (Sandıklı ve Budak, 2013).

3.3.1. Doğu Akdeniz Hidrokarbon Rezervlerin Ekonomik Açından Analizi

Hidrokarbon rezervleri açısından Doğu Akdeniz bölgede kaynağı bulunan ülkeler için büyük önem teşkil etmektedir. Ülkeler hidrokarbon rezervleri ile sadece iç pazar ihtiyacını karşılanmakla kalmayıp aynı zamanda dışa bağımlılığı azaltacağı ya da ortadan tamamen

kaldıracağı için milli avantajlar sağlamaktadır. Kaynaklar aynı zamanda küresel piyasalara pazarlanmasıyla ülkeye gelir sağlayacak bir sektör olarak değerlendirilmektedir. Doğu Akdeniz ülkeleri arasında en geniş hidrokarbon rezervine sahip olan Mısır 1980 ve 1990 yılları içerisinde doğalgaz üretim yolu izlenerek kendi kendine yeter hale gelmiştir. 2000- 2011 yılları içerisinde ise kıyı ötesi sahalarda rezervlerin keşfedilmesiyle üretimini üçe katlayarak ihracat yapan bir ülke haline gelmiştir. Fakat 2010 yılında Arap Baharı'nın başlattığı politik karışıklık sonucunda üretim için yapılan yatırımlar durma noktasına gelmiştir (Sandıklı ve Budak, 2013).

Mısır 2011 yılı öncesinde inşa edilen İdku LNG terminali ve Dimyat LNG terminali ile Arap Boru Hattı ve El-Ariş-Aşkelon Boru Hattı Arap Baharı sonrasında yatırımların azalmasından dolayı atıl duruma düşerek kullanılamayacak hale gelmiştir. 2015 yılında Zohr havzasının keşfi ile Mısır tekrardan ihracatçı ülke potansiyeline çıkmış fakat Zohr havzasında 850 milyar m³'lük keşif Mısır'ın iç piyasasının ihtiyacını karşılayacağı için iç piyasada kalmıştır. 2016 yılında bölgede Eni Şirketi tarafından keşfedilen 70-80 milyar m³'lük rezerv tahmini ile Baltim Güneybatısında yapılmıştır. Zohr havzasının daha önce keşfedilmemiş jeolojik yapı Batı Nil Deltasında araştırmaları hızlandırmıştır. Bölgede tahmin edilen enerji potansiyeli karşısında üretime geçilmesi ile 2020 yılında atıl kalan tesisler yeniden çalıştırılmaya başlanmıştır. Bu sayede yeniden ihracatçı bir ülke olma ihtimali kuvvetlenmiştir. Zohr havzası kapsamında coğrafi koşullar düşünüldüğünde İsrail'in Leviathan ve Kıbrıs'ın Afrodit Havzasına yakınlığından dolayı rezervleri kontrollü olarak koordineli bir şekilde geliştirilmesi rekabetçi bir ihracat yapısını yaratacaktır (Sünnetçioğlu, 2011).

Diğer bir rezerv açısından önemli olan bölge ise İsrail'in MEB bölgesindedir. İsrail Hükümeti tarafından kurulan Zemach Komisyonu raporu ile 2013 yılından itibaren çıkarılan doğalgazın 30 yıl boyunca iç piyasayı güvence altına aldığı ve %60 iç tüketime %40'lık kısmının ise dış piyasaya sürülmesi kararı alınmıştır (Reuters, 2013). İsrail bu keşifler ile birlikte dışa bağımlılığı azalmıştır. Gazze üzerinde yapılan keşifler ile İsrail'in Filistin ile olan çatışmaların azalacağı düşünülmüş fakat 2012 yılında çatışmaların artmasıyla Filistin ile ilişkiler kesilmiş ve doğalgaz sahasını genişletme ile ilgili çalışmalar rafa kaldırılmıştır. 2016 yılında Filistin ile tekrardan ilişkiler kurulmuş ve Filistin sınırları içinde bulunan Cenin Endüstriyel Bölgesinde kurulan enerji santrali ile İsrail Filistin'e doğalgaz satışı yaparak gelir elde etmiştir. Filistin açısından bakıldığında uzun vadede ihtiyacı olan enerjiyi sağlamak için sahip olduğu rezervleri kullanacak ve ilerleyen zamanlarda gelir elde edebilecek pozisyona gelecektir.

Tablo 1: Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Doğalgaz Sahaları ve Rezerv Miktarları

Ülkeler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
GKRY	2011	Afrodit	198	2019*
İsrail	1999	Noa	1,1	2012
	2000	Mari-B	42	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019*
	2011	Dolphin	2,2	2019*
	2012	Shimshon	8,4	**
	2012	Tanin	33,9	2020*
	2013	Karish	50,9	2020*
Filistin	2000	Gazze Marina	28,3	2017
Mısır	2005	Zohr	850	2017*

*Tahmini üretim yılı ** Net Bilgi Bulunmamakta

Kaynak: <http://idealimforum.blogspot.com/2017/11/turkiyenin-enerji-ticaret-merkezi.html>

Yapılan sismik araştırmalar ile keşfedilen diğer bir rezerv sahası Kıbrıs yakınlarındadır. Keşfedilen Afrodit havzası Mısır’a ait Zohr havzasına yakın olduğundan dolayı tahmin edilen miktarın çok üzerinde rezerv olduğunu göstermektedir. Kıbrıs’ın bu sahalardan elde edeceği rezerv adanın 40 yıllık enerji ihtiyacını karşılayacağı tahmin edilmektedir. Kıbrıs rezervleri ile iç tüketimi karşılayarak dışa bağımlılığını azaltacak fakat tek başına ihracat yapacak potansiyeli olmadığı için ilerleyen zamanlar da yeni rezervler keşfetmesi gerekmektedir (Gürel vd. 2013).

3.4. DOĞU AKDENİZDE MEB SORUNU VE BORU HATTI PROJELERİ

Doğu Akdeniz bölgesinde en önemli konulardan bir tanesi de deniz yetki alanları ile ilgilidir. Dar ve kısıtlı bir alan içerisinde bulunan bu bölgenin üzerinde bölge devletleri çeşitli sebeplerden kaynaklı hak iddialarında bulunmaktadır. İnsanlığın gelişim süreci incelendiğinde denizlerden birçok farklı şekilde fayda sağlanmıştır. Ulaşım, hayvancılık, iletişim, ticaret bu sağlanan faydalardan birkaç tanesidir. Dünyanın önemli bir bölümünün sularla kaplı olması göz önüne alındığında yasal bir düzenleme ile ülkeler arası olası problemlerinde önünün kapatılması ile ilgili girişimler bulunmaktadır. Günümüzde bu sorunlar Doğu Akdeniz bölgesinde enerji kaynaklarını arama ve çıkarma konularında tekrar ön plana çıkmıştır (Güneş, 2007).

Sanayi Devrimi sonrası gelişen teknolojik imkânlar sayesinde derin sularda enerji arama çalışmaları hız kazanmıştır. Açık denizlerde yapılan bu çalışmalar neticesinde ülkeler arası diplomasi ve siyasi sorunların önüne geçmek adına sınırlandırmalar getirilmiştir. 1958 yılında ilk olarak Cenevre de toplanan konferans deniz yetki alanları ile ilgili kararlardan ziyade deniz hukukunun gelişim sürecine etki edecek düzenlemeler getirilmiştir. Takiben yapılan konferanslarda devletler, deniz hukukunun çerçevesi ve içeriği ile ilgili düzenlemeler yapmışlardır. Cenevre Konferansın da imzalanan Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile devletlere kendi sınırları içerisinde kalan alanlarda yetkiler verilmiştir. Son konferans ile kıta sahanlığı ile verilen haklar geliştirilerek Münhasır Ekonomik Bölge kavramı oluşturulmuştur. Bu sözleşme gereği ülkeler kendi yetki alanlarında enerji arama çalışmaları yapabilmeleri için hukuki bir dayanakları olmuştur. Ülkeler arası oluşabilecek çıkar çatışmalarının önüne geçebilmek adına atılmış bir adımdır. Deniz hukuku, gemilerin deniz üzerinde seyrüseferini düzenleyen ve yaptırımını bulunan bir hukuk dalıdır. Hukuki olarak deniz yetki alanları belirleme usulü sahildevletinin kara parçası üzerinden sınırlandırılmaktadır. Bu alanlar, iç sular, bitişik bölge, karasuları, münhasır ekonomik bölge, kıta sahanlığı ve açık denizler olarak belirtilmektedir. Münhasır ekonomik bölge kavramı hakkında akılda kalması gerekli en önemli konu bölgenin üzerinde bulunan hakların devletlere ait olması durumudur. MEB alanı bir devletin sınırlarına dâhil edilemez. (Turdef, 2019).

Cenevre Konferanslarında alınan kararlar neticesinde kıta sahanlığı ve MEB kavramları Deniz Hukuku literatürüne kazandırılmıştır. Kıta sahanlığı devletlerin denizlerdeki doğal alanları olarak nitelendirilmektedir. Genel manada derinlik hususuna dayalı bir kural niteliği taşımaktadır. Ayrıca kıyı şeridi itibari ile 200 mil uzaklığa kadar deniz altı ve üstü tüm olanaklardan faydalanma imkânı sunan hukuki bir yetki alanıdır. MEB ise, kıta sahanlığının yetersiz kalması sonucu yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. MEB genel manada yer altı ve yer üstü kaynaklarının kullanılmasının yanı sıra doğal enerji kaynaklarının işletilmesi, kullanılması ve bu alanlarda ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi anlamına gelmektedir. MEB konusunda en önemli hususlardan bir tanesi ise BM Deniz Hukuku Sözleşmesi hükmünce ilan edilmesi gerekliliği söz konusudur (Yaycı, 2019).

1958 Cenevre sözleşmesi 6. madde ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi 73 ve 74. maddeleri deniz yetki alanlarının sınırlandırılması ile ilgilidir. Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletlerin aralarında MEB prensiplerine bağlı olarak yapacakları anlaşma gereği uygulanabilecektir Tüm bu sözleşmeler ve raporlar dâhilinde

MEB'in tek taraflı bir şekilde ilanını ile ilgili herhangi bir madde ve hüküm bulunmamaktadır (Kaya, 2015).

Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin MEB ilanları sonrası kendi aralarında yapmış oldukları anlaşmalar söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanlarını sınırlayıcı ve pasif bırakıcı nitelik taşıyan bu anlaşmalar neticesinde bölge üzerinde çeşitli anlaşmazlıklara dayalı diplomatik sorunlar ortaya çıkmıştır. Yunanistan, Mısır, GKRY arasında imzalanan anlaşma ile Türkiye'nin deniz yetki alanları sınırlandırılmış ve küçük bir alana hapsedilmek istenmiştir. GKRY ile İsrail arasında yapılan MEB sınırlaması anlaşması neticesinde bölgede çıkartılacak olan hidrokarbon rezervlerinin taşınması yine Türkiye'nin MEB alanını ihlal edecektir (Bilgesam, 2013).

İsrail'in tek taraflı MEB ilanını neticesinde bölgede hidrokarbon çıkarma faaliyetleri başlamış ve ekonomik kazanımlar elde etmiştir. Kıyı ülke statüsünde olan Lübnan ise 2010 yılında girişimlere başlamıştır. Lübnan'ın MEB sınırları ile İsrail'in MEB sınırları çakışmaktadır. İsrail'in Lübnan ile olan sınır anlaşmazlığının dışında tüm dünya ülkelerinin sessiz kalmayı sürdürdüğü Filistin işgalinin ekonomik boyutlarını yansıttığı Gazze kıyı şeridinin üzerinde İsrail'in yine tek taraflı izinsiz hidrokarbon arama faaliyetleri bulunmaktadır. Bu anlaşmazlıkların dünya siyasetinde neden bu kadar önemli olduğunu açıklayabilmek adına İsrail'in derin sularda bulmuş olduğu rezerv miktarı Azerbaycan'ın kanıtlanmış rezerv miktarından fazla olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Bu minvalde İsrail'in yürütmüş olduğu stratejiler doğrultusunda Yunanistan'da uluslararası alanlarda Girit, Kerpe, Rodos, Kaşot, ve Meis hattı doğrultusunda deniz yetki alanı kurma girişiminde bulunmuştur. Libya, Mısır ve İsrail ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu deniz yetki alanı nezdinde Türkiye'nin Doğu Akdeniz üzerinde 40.000 km²'lik bir alana hapsedme düşüncesi bulunmaktadır. Enerji arz güvenliği sahaları üzerinde hukuki ve yasal üstünlük sağlanıp Avrupa'ya ulaşması planlanan hidrokarbon kaynaklarının GKRY üzerinden Yunanistan'a aktarılması planlanmıştır. Türkiye'nin Libya ve Mısır ile yürütmüş olduğu siyasi ilişkiler neticesinde iki ülkede Yunanistan ile yapılan anlaşmaları resmileştirememişlerdir (Dede,2012).

Yunanistan ve GKRY'nin uluslararası topluma Doğu Akdeniz üzerinde Türkiye'nin haklarını ve yetkilerini sınırlayıcı politika izlemesi ve Türkiye'nin Antalya Havzası ile yetinmesi gerekliliği ile son bulacak politikaları Türkiye Cumhuriyeti'nin kabul edemeyeceğini ve bu bölge üzerinde tüm haklarının saklı kalacağını belirtmiştir. Bölge üzerinde güvenliğini tehdit edecek unsurlara ise gerekli cevabın verileceği bildirilmiştir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) tarafından emsal teşkil edecek birçok anlaşmalar mevcuttur. UAD'ın emsal davalarında

vermiş olduğu kararlara ithafen coğrafi üstünlükler teorisi bağlamında karar alınması gerekliliği söz konusudur. Doğu Akdeniz bölgesi üzerinde MEB anlaşmazlıklarının giderilmesi için bir başka çözüm konusu ise kıyı şeridinin uzunluğudur. Her iki durumda da Türkiye Cumhuriyeti, Yunanistan ve GKRY'nin planlamış oldukları MEB alanlarına uyma yükümlülüğü bulunmamaktadır. (Bilgesam, 2013).

Bölgesel anlamda bakıldığında Doğu Akdeniz özelinde keşfedilen enerji kaynaklarının pazara ulaşması adına çeşitli ittifaklar ve siyasi, ticari ilişkiler gerçekleştirilmektedir. İsrail, GKRY ve Yunanistan arasında yapılan anlaşma doğrultusunda bölgede çıkarılacak olan hidrokarbon rezervlerinin GKRY üzerinden boru hattı projesi ile Yunanistan'a ulaştırılması hedeflenmektedir. 900 km uzunluğunda olan bu boru hattının maliyeti konusunda ise soru işaretleri bulunmaktadır. AB'nin fosil yakıtların kullanılmaması yönündeki teşvikleri doğrultusunda böylesi maliyetli bir yatırıma AB kuruluşları tarafından mali bir desteğin olmayacağı belirtilmektedir. Yatırımın özel teşebbüsler aracılığı ile finanse edilmesi ise düşük bir ihtimal olarak gözükmemektedir. Aynı bölge üzerinde farklı bir boru hattı projesi ise henüz net bir proje olmamış olsa da KKTC ile Türkiye arasında yapılması muhtemel olan boru hattı projesidir. Ceyhan'ın enerji yükleme merkezi olması yönünde yapılan çalışmalar ile birlikte Avrupa'ya enerji ihracatı yönünden önemli bir enerji ticareti noktası konumundadır. 80 km uzunluğunda yapılacak olan bir boru hattı projesi ile az maliyet ile yüksek verimlilik hedeflenmektedir. Bu noktada Doğu Akdeniz'den çıkartılan hidrokarbon rezervlerini Türkiye üzerinden pazara ulaştırma düşüncesine sıcak bakan bölge devleti bulunmamaktadır (Papadimitriou, 2020).

Şekil 2: İsrail-Kıbrıs-Yunanistan-İtalya 'Eastmed' Boru Hattı Projesi

Kaynak: (<http://www.worldenergy.org.tr/wpcontent/uploads/2019/05/OzgeOzdenSunum.pdf>)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENERJİ POLİTİKALARINDA TÜRKİYE VE DOĞU AKDENİZ

Bu bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesi olan enerji ve enerji güvenliği kavramları etrafında şekillenmiştir. Doğu Akdeniz açık sularında keşfedilen kayda değer miktarda hidrokarbon rezervleri, bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle güvenlik yapısı dış etkilere açık olan ve bölge içi riskleri zaten içinde barındıran bu yapıyı karmaşık, siyasi ve askeri gerilimler içine sokmuştur. Enerji kaynaklarına sahip olma ya da bu rezervlerin kontrolünü elinde tutma arzusu ve bu kaynakların paylaşımı sorunu devletlerarası rekabetin öne çıkmasıyla Doğu Akdeniz’de bölgesel güvenliği etkileyen bazı anlaşmazlıkların yaşanabileceği aşikardır. İşte bu nedenle keşfedilen enerji kaynaklarının bölge aktörlerine sunduğu refah, devletler açısından birincil konu olan enerji güvenliği kavramına ve enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik bölgesel işbirliklerine ve enerji güvenliğini tehdit eden küresel güçler arasındaki anlaşmazlıklar bu bölüm içerisinde ele alınacaktır.

4.1. TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÖRÜNÜMÜ

Bir ülkenin, bölgenin enerji haritasını, enerji görünümünü analiz etmek aynı zamanda o ülkenin coğrafi konumu gereği ekonomik, siyasi ve kültürel etkinliğini de iyi analiz etmek anlamına gelmektedir. Türkiye bu bakımdan ele alındığında yer altı kaynakları bakımından fosil yakıt çeşitliliği bakımından komşu ülkelere kıyasla fakir durumdadır. Fakat yenedünya anlayışı ve temiz çevre ideolojisi ile örtüşen yenilenebilir enerji kaynaklarının oluşabilmesi adına Anadolu coğrafyası bulunmaz bir kara parçasıdır. Bu kıyaslama ışığında Türkiye Cumhuriyeti’nin enerji görünümünü ele alırken fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji kaynakları olarak incelenmiştir. Fosil yakıtlara duyulan ihtiyacın şiddeti, karşılama bilirliliği, fayda ve zarar döngüsü, ticaret rakamları birinci başlığımızın verileri olurken yenilenebilir enerji kaynağının gelecek nesillere olan etkisi, alt yapısının uygunluğu, ekonomik faydası ve çevreye olan etkisi bize yol gösterecektir.

4.1.1. Fosil Yakıtlar

Yapılan araştırmalar ve incelemeler doğrultusunda enerji kullanım yoğunluğu sıralaması bakımından ABD ve Avrupa ülkeleri sıralamanın en tepesinde bulunmaktadır. Fakat dünya siyaset ve ticaret olarak gelişmekte olan ülkelerin ve özellikle kalkınma çabası ile sanayi yatırımları yapan ülkelerin yörüngesine geçmektedir. Bu durum beraberinde enerji tüketim miktarının bu coğrafyaya kaymasını tetiklemektedir. 2020 yıllarında batı eksenli fosil yakıt tüketimi miktarı fazla iken 2030 ve sonrası için doğu eksenli bir tüketim söz konusu olacaktır. Türkiye gelişmekte olan ve sanayi alanlarında atılımlar gösteren bir ülke konumundadır. Aynı zamanda nüfus ve hayat standartlarındaki artış enerjiye olan talebi arttırmaktadır. Enerji ithalatı artmakta ve dış ticaret dengesi değişim göstermektedir. Bu durumu açıklamak gerekirse, ülke içinde fosil yakıtlara duyulan ihtiyaç artar ise yüklenici firmaların bu ürünlere olan talebi artacaktır. Malın ithalat miktarındaki artış dış ticaret rakamlarına etki edeceğinden negatif yönlü bir artış söz konusu olacaktır. Buna sebeptir ki Türkiye'nin fosil yakıtlar konusunda ithalattan başka çözüm yolu bulunmamaktadır. Linyit kömürü bakımından kendine yeter bir durum söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti mevcut ekonomik ve nüfus bakımından birçok Avrupa ülkesinden daha fazla enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. 1990 yılından beri yıllık enerji talep artışı 4.6 iken Avrupa Birliği'nin enerji talep artışı ortalaması 1.6'dır. Ekonomik büyüme döneminde Türkiye'nin enerji talep oranı artışı yüksekken kriz ve durgunluk dönemlerinde üretim miktarındaki azalma ve piyasada meydana gelen daralmalar sonucu enerji talep oranı artışı azalış eğilimi göstermektedir (Yılmaz, 2012).

4.1.1.1. Kömür

Enerjiye dönüşmesi bakımından 1970'ten günümüze kadar olan süreçte %30'luk pay ile en fazla kullanılan fosil kaynak olmuştur. 2000'li yılların başlarında ülke ekonomisinin işleyişinde, hane halklarının ihtiyaçlarında ve sanayinin devamlılığı konusunda çok önemli bir enerji kaynağı olarak nitelendirilen kömür, günümüzde kullanım alanları giderek azalmaktadır. Meskenlerin ısıtılması konusunda kullanım alanı olarak büyük bir paya sahipken birçok şehir ve kasabada doğal gaz ile ısınma sistemine geçilmiş bu durum ise kömürün kullanım alanlarını ve miktarını azaltmıştır. Fakat termik santrallerin ülke çapında büyük önem taşıması ve elektrik üretimi konusunda termik santrallere dayalı kömür kullanımını da önemli kılmaktadır. 2019 yılı itibari ile Türkiye'nin 19,3 milyon ton kömür rezervi bulunmaktadır. Bu kömür rezervleri düşük kalite linyit kömürleridir. Kömür ilk olarak 1829 yılında Ereğli'de bulunmuş. İlk üretim ise

1848 yılında gerçekleşmiştir. 1864 yılında maden nazırlığı kurulmuş ve bölgede büyük gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden en önemlisi fabrikalar inşa edilmiş ve demir yolları kurulmuştur. Bu gelişmeler ile kömür üretim seviyesi arttırılmıştır. 1. Dünya savaşı sonrası üretimde azalmalar meydana gelmiş Fransızların işgali sonrası kömür madenleri yüksek üretim seviyesine ulaşmışlardır. Isıl işlem hacmi düşük olmasından kaynaklı tercih edilmese de elektrik üretimi konusunda Türkiye’de en fazla tercih edilen fosil kaynak türüdür. Türkiye’nin en büyük linyit kömür rezervi 4.8 milyar ton ile Afşin-Elbistan’da bulunur. Aynı zamanda bölge en büyük termik santrale sahiptir. Bunun yanında Konya-Karapınar (1,8 milyar ton), Afyon-Dinar (941 milyon ton), Eskişehir-Alpu (902 milyon ton), Manisa-Soma (720 milyon ton), Ankara-Çayırhan (366 milyon ton) önemli linyit rezervlerine sahip bölgelerdir. Linyit üretimi genellikle devlet teşekkülleri tarafından yapılmaktadır (Ülkekul ve Can, 2010).

4.1.1.2. Petrol

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’nin doğu bölgelerinde petrol arama çalışmaları sonuç vermiş ve 1940 yılında Raman 1 kuyusunda petrol bulunmuştur. Türkiye’de petrol üretimine 1946 yılında 544 ton ile başlanmış 1999 yılında bu rakam 4.4 milyon ton seviyelerine kadar ulaşmıştır. Günümüzde çıkartılan petrol miktarı giderek azalmaktadır. Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) petrol üretiminin büyük bölümünü Güneydoğu bölgesinden karşılamaktadır. 1954 yılında çıkartılan Petrol Yasası sonrası Türkiye’de petrol arama imkânı yabancı şirketlere de tanınmış oldu. Petrol dünya genelinde en fazla tüketilen fosil enerji kaynağıdır. Türkiye’de 2019 rakamları doğrultusunda günlük petrol üretim kapasitesi 60 bin v/g ham petrol olmuştur. Üretimin tüketimi karşılama oranı ise % 8,8 seviyesindedir. Geri kalan ihtiyaç kısmı ise ithalat yolu ile karşılanmaktadır. İran, Irak, Rusya, Sudi Arabistan, Kazakistan gibi ülkeler ile petrol ticareti yapılmaktadır. Rafinaj konusunda yatırımları bulunan Türkiye’nin Batman, Kırıkkale, İzmit ve İzmir’de petrol rafinerileri bulunmaktadır. Bu rafineriler TÜPRAŞ bünyesinde bulunmaktadır. Son yıllarda üretim arttırma çalışmaları sayesinde petrol işleme oranı artırarak yüksek verimlilik elde edilmiştir. Ayrıca Azerbaycan’ın SOCAR firması İzmir’e Star rafinerisi adında yeni bir rafinaj sitesi inşa etmiştir (TPAO, 2019, s.43).

4.1.1.3. Doğal Gaz

Fosil kaynaklar sınıfında olan doğal gaz, diğer fosil kaynaklara göre daha çevreci bir yapıya sahiptir. Doğal gaz enerji kaynağı son yıllarda dünya genelinde önemli bir enerji kaynağı durumuna gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti enerji pazarı içerisinde doğal gazın önemi giderek

artmaktadır. 1987 yılında Rusya ile yapılan ithalat anlaşması sonrası ülke genelinde doğal gaz kullanımı yaygınlaşmıştır. Doğal gaz elektrik üretimi, konutların ısıtılması ve sanayi sektörlerinde yoğun kullanımı ile dikkat çeken enerji kaynağı durumundadır. 2019 yılı verileri doğrultusunda üretimin tüketimi karşılama oranı %1,06 seviyelerindedir. Dışa bağımlılık konusunda petrol ile eş değer bir durum söz konusudur. 2008 yılında 1 milyar m³ doğal gaz üretim hacminden 2019 yılında 483 milyon m³ üretim hacmine gerilemiştir. Türkiye’de ortalama 45,2 milyar m³ doğal gaz tüketimi gerçekleşmektedir. %98,9 dışa bağımlılık söz konusudur. Doğal gaz ithalatının en fazla yapıldığı ülkeler Rusya, İran, Azerbaycan ve Cezayir olarak sıralanmaktadır (TPAO, 2019, s.33).

4.1.2. Yenilenebilir Kaynaklar

Kafkasya, Orta Doğu ve Karadeniz ile etrafı çevrelenmiş olan Türkiye’nin fosil kaynaklar bakımından komşuları kadar yeterli zenginlikte hidrokarbon rezervleri bulunmamaktadır. Bu durum ülkenin gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca ekonomik olarak dış ticaretine de zarar vermektedir. Fakat jeolojik durumu ve bulunduğu coğrafya gereğince yenilenebilir enerji kaynakları bakımından oldukça zengin bir görünüm içerisindedir. Yenilenebilir enerji kullanım oranı birincil enerji kaynaklarının % 10’luk bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu dilimin içerisinde en büyük pay hidrolik ve biyokütle kaynaklarına aittir. Enerji kullanımı açısından henüz istenen seviyede olunmasa da yapılan çalışmalar ve geliştirilen projeler bağlamında yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji kaynaklarının içerisindeki payını artırmak adına adımlar atılmaktadır.

4.1.2.1. Hidrolik Enerji

Türkiye’nin yenilenebilir enerji potansiyelinin en önemli unsuru hidrolik enerji kaynağıdır. Hidrolik enerji potansiyeli bakımından dünyanın %1’ini Avrupa’nın ise %16’sını eş değer bir kapasite bulunmaktadır. Avrupa’da Norveç’ten sonra en fazla hidrolik enerji kapasitesi olan ülke Türkiye’dir. Ülkemizde var olan kurulu hidrolik enerji tesisleri potansiyelin çok altındadır. Atıl kapasite ile çalışmakta olan bu sistem tam kapasite ile daha verimli ve karlı bir mekanizmaya dönüşebilecek durumdadır (DSİ, 2018). Türkiye’de bulunan hidroelektrik santralleri 26 ana akarsu havzası etrafına toplanmış durumdadır. Fırat ve Dicle bu akarsuların en önemli ayağını oluşturmaktadır. Bu bölgede Güneydoğu Anadolu Projesi faaliyetleri çerçevesinde faaliyetler sürdürülmekte ve birçok yatırım yapılmaktadır. Bölge elektrik üretimi, sulama ve bölgesel kalkınma anlamında büyük öneme sahiptir. Atatürk, Keban ve Karakaya

barajları ulusal anlamda en büyük enerji üretim olanağı sunan barajlardandır. Güneydoğu Anadolu Projesi ülke enerji üretimi ve tarım arazilerinin verimliliği açısından önemli bir mihenk taşıdır.

4.1.2.2. Rüzgâr Enerjisi

Ekolojik dengenin sağlanması ve gelecek kuşakların sürdürülebilir bir hayat yaşaması adına yenilenebilir enerji kaynaklarına olan yatırımlar artmaktadır. Bu minvalde doğanın biz insanlara sunduğu en büyük ve sürekliliği olan bir diğer enerji kaynağı ise rüzgârlardır. Artan enerji arz talebini karşılamak adına ülkemizde rüzgâr tribünlerine olan yatırım miktarları giderek hız kazanmıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu sebebi ile kıyı kesimler, dağlık araziler rüzgâr enerjisi üretmede en önemli konumlardır. Ülkemizde Ege ve Marmara bölgelerinde yapılan yatırımlar sayesinde rüzgâr tribünleri sayısı artmaktadır. Bölgesel anlamda %38 ile Ege ve %34 ile Marmara bölgesi en fazla rüzgâr enerjisi kurulu olan bölgelerimizdir. İzmir, Balıkesir, Hatay, Muğla Rüzgâr Enerji Santralleri (RES) yerleşkesi bakımından önde gelen şehirlerimizdir (TÜREB, 2020).

4.1.2.3. Jeotermal Enerji

Eski çağlardan beri insanların kullanımında olan jeotermal kaynakların son zamanlarda potansiyel enerji kaynağına dönüştürülmesi ile önemi giderek artmaktadır. Sıcak hava basıncının elektriğe dönüştürülmesi ile ekonomik başka bir boyutu daha ortaya çıkan bu kaynak, çevresel faktörleri olumlu etkilemesi ile tercih edilen bir enerji kaynağı olmuştur. Jeotermal enerji coğrafi konum ve jeolojik zamanla alakalı olan bir enerji türüdür. Aktif fay hatlarının bulunduğu ülkemizde, bu fay hatlarına dayalı sıcak su alanları oluşmakta ve bu su alanları sıcaklık seviyelerine bağlı olarak farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Jeotermal enerjiler %79 Batı Anadolu bölgesinde bulunmakla beraber, %9 İç Anadolu, %5'i Marmara bölgesinde bulunmaktadır. %90 düşük ve orta sıcaklık seviyesinde iken %10'luk bölüm ise yüksek sıcaklık sergilemektedir. Düşük sıcaklık gösteren jeotermal kaynaklar sağlık, turizm, ısınma gibi alanlarda kullanılırken, yüksek sıcaklık gösteren kaynaklar ise elektrik üretimi için kullanılmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2020).

4.1.2.4. Güneş Enerjisi

Tabii kaynakların en başında Güneş gelmektedir. Herhangi bir etkileşimde bulunulmadan dahi güneş ısı ve ışık ile insanoğluna hizmet etmektedir. Ülkemizin matematik

konumu gereği güneşin düşüş açısı sebebi ile bu enerji kaynağından yıl boyunca yararlanma oranı yüksektir. Fosil enerji kaynaklarına göre çevreci ve sürdürülebilir olması ayrıca bir avantaj durumdadır. Yaz aylarında güneş ışınlarından yararlanma oranı daha fazla iken kış aylarında bu oran azalma göstermektedir. Güneş enerjisinde elektrik üretme konusunda birçok çalışma ve proje bulunmaktadır. Teknolojinin ilerlemesi ve kaynaktan alınan gücün depolanması ile elektrik üretimi yapmak olasıdır. Ticari anlamda ülkemizde bu projelerin hayata geçirilmesi altyapı yetersizliği, yüksek maliyet, bakım masraflarının yüksek olması gibi sebeplerden dolayı fazla tercih edilmemektedir. Güneşlenme süresi en yüksek olan Doğu Anadolu bölgesi iken en düşük Karadeniz bölgesidir.

4.2. TÜRKİYE’NİN ENERJİ POLİTİKASI VE ENERJİ GÜVENLİĞİ

Enerji güvenliği kavramı; iletim, üretim ve dağıtım sitemlerinde oluşacak ülkenin iç dinamiklerinden ya da dış ilişkilerinden kaynaklı kesintilere, saldırılara ve doğal afetlere kadar bir çok unsurun birlikte değerlendirilmesi gereken bir kavramdır. Enerji güvenliği ile ilgili literatürde üzerinde mutabakata varılmış bir açıklama henüz bulunmamakla birlikte Avrupa komisyonun da “Stratejik stokların korunması veya ekonomik şartlar için yeterli olmayan kaynakların yetersizliğinden dolayı gelecekte önemli miktarda problem yaratacak enerji ihtiyacına karşı, ulaşılabilir ve istikrarlı dış kaynakların sağlanması becerisi” olarak geçmektedir (Glynn vd., 2016). Literatür genel olarak tanımlamalarda enerji ağırlıklı ve güvenlik ağırlıklı şeklinde ele almaktadır. Enerji ağırlıklı kısım ekonomik ağırlıklı olarak bulunması, erişilmesinin analizi olarak talep, arz ve ulaşım yolları güvenliği olarak tanımlanmakta, güvenlik ağırlıklı kısmı ise fosil kaynakların aranmasından pazarlanması arasında geçen tüm süreç içerisinde oluşan sorunları ve saldırıları tahmin ederek güvenliğin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Erdal ve Karakaya, 2012).

Enerji güvenliğinin sağlanması ithalatçı ve ihracatçı devletler içinde aynı düzeyde önem taşımaktadır. Enerji güvenliği açısından enerji kaynağı olan devletler, ekonomik açıdan kalkınmayı sağlamak adına alıcıları çeşitlendirirken, ithalatçı olan devletler tek bir kaynağa bağımlı kalmayarak kaynak çeşitliliğini sağlamaya çalışmaktadır. Fosil yakıtlar sınırlı enerji kaynakları olduğundan dolayı enerji ihtiyaçları ve giderilmesi konusunda dengesizliklerin oluşması enerji güvenliği konusunu en üst noktaya çıkarmaktadır. Oluşan enerji ihtiyacından dolayı yeni keşif sahaları, boru hatları, transit ülkeler ve kritik boğazlar, geçiş güzergahlarının

ve enerji kaynaklarının küresel, yerel ve bölgesel olarak önemini artırmaktadır. Bu konuda Doğu Akdeniz stratejik konumundan dolayı yeni keşiflere açık olması devletlerin güvenlik algılarını etkilemektedir. Doğu Akdeniz enerji güvenliği açısından bakıldığında bölgesel ve küresel bir güvenlik etkisinin bulunduğu belirtilmektedir (Glynn vd., 2016).

Enerji güvenliği adına bazı kuramlar vardır. Bunlardan biri Neoliberalist Kuram soğuk savaş sonrası dönemde değişen küresel ekonomik sistem, devletin müdahalesinden çıkmakta, oluşan ekonomik krizlerden dolayı devlet sorumlu tutulmakta ve serbest piyasa ekonomisinin işleyişi üzerine engel olan tüm yapıların devlette dahil ortadan kaldırılmasını savunmaktadır. Devletlerin küreselleşme ile birlikte özellikle çok uluslu şirketlerin etkisiyle iktisadi ve siyasi güçleri zayıflamıştır. Özellikle BP, Nobel ve SHELL gibi küresel olarak açılan şirketler kaynak olan ülke üzerinde nakil, arama, tarama ve çıkarma işlemlerinde hegemonik güç haline gelmiştir (Kalkan, 2014).

Kaynak zengini ülkelerin sınırlarında bulunan kaynakları çıkarma ve dağıtım konusunda ekonomik olarak tek başına yeterli gelmediğinden dolayı devlet dışı aktörlerin güçlenmesine sebep olmaktadır. Dış aktörlerin elindeki güç ulusal, bölgesel ve küresel olarak enerji güvenliğinin önemli bir parçası olmasına sebep olmuştur. Neoliberallerin sistem için kullandıkları diğer bir kavram ise asimetrik bağımlılıktır. Asimetrik bağımlılık askeri olarak bir devletin diğer devlete bağlı olması değil ekonomik bağımlılığı ifade etmektedir. Kuram askeri gücün maliyetinin fazla olmasından dolayı aktörleri ekonomik güce yönlendirdiğini ifade etmektedir (Akbaş ve Pala, 2014). Kurama enerji açısından bakıldığında farklı kaynaklara ulaşamayan ülkelerin ulaşabilen ülkelere göre daha az bağımlı olduğu görülmektedir. Nye tarafından maliyeti uzun zamanda çok daha az olan ekonomik bağımlılık yumuşak güç olarak literatüre girmiştir (Glynn vd., 2016). Yumuşak güç politikasını benimseyen devletler enerji tedarik edecekleri ülkeler ile ticari ilişkilere girerek insani yardımlarda bulunup, güven vermekte ve politik ve ticari müttefik olarak enerji ihtiyacı için yeni kaynaklar oluşturmaktadır (Kalkan, 2014).

İnşacı Kuram perspektifinden güvenlik, kimlik ve ulusal çıkar kavramlarının sistem içinde bulunan elitler tarafından nasıl yorumlandığına ve dış politikaların çizilmesinde olan etkileridir. İnşacı kuram; kapitalizmle gelişim gösteren ulusal kurumların aktörlerin kararları üzerindeki etkisine dayandığından dolayı, enerji ihraç ve ithal eden devletler arasında olan etkileşimin yerel kapitalizme açıklanması gerekmektedir (Kalkan, 2014). Kurama göre devletlerin tercihleri tarihsel süreç içerisinde tehdit algısına ve yerel kapitalist işleyişe bağlı olarak ilerleyen liberal ekonomi ve koordine piyasa ekonomisi içinde yer alan kurumların

etkileşimi sürecinde gelişen enerji politikaları stratejileri bulunmaktadır (Glynn vd., 2016). Kuramın üzerinde durduğu diğer bir kavram ise sosyal yakınlıktır. Enerji güvenliği açısından ele alındığında sosyal, tarihsel ve kültürel sebeplerden dolayı yakın olan ülkeler enerji temini noktasında da birbirlerine güven duymaktadır (Akbaş ve Pala, 2014).

Türkiye nüfusu ve içinde bulunduğu coğrafi koşullar bakımından enerji kaynaklarına yüksek oranda ihtiyaç duymaktadır. 1980 sonrası sanayi ve endüstriyel gelişmeler ve günlük kişisel enerji tüketimine bağlı olarak birincil enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç artmıştır. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve büyüme hedeflerini gerçekleştirmek ve yeni üretim kolları inşa etmek adına enerji arzları artış eğilimi göstermektedir. Ülkemizde elektrik üretimi konusunda kaynak dağılımı yapıldığında fosil yakıtların payı daha yüksektir. Termik santraller ülkemizde hidroelektrik santralleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarına oranla kullanım oranı daha fazladır. Enerji üretiminin büyük bir bölümünü termik santrallerden karşılanmasının en temel nedeni diğer enerji üretim imkânlarına olan yatırımların sınırlı olmasıdır. Termik santrallerin enerji üretimindeki kaynak dağılımına bakıldığında kömür ve LNG kullanımı orantısız olarak dağıldığı görülmektedir. Bu minvalde enerji üretimi konusunda fosil yakıtlara duyulan ihtiyaç önümüzdeki yıllarda da aynı düzlemde devam edeceği gözlenmektedir. Fosil yakıtların ülke enerji seyri bakımından bu kadar önemli olmasına rağmen ithalata dayalı bir enerji politikası sergilenmektedir. Doğal gaz, petrol ve ithal kömür bakımından dışa bağımlılık her geçen gün artmaktadır. Yapılan yatırımlar ve uluslararası destekler ile birlikte ülkemizde yenilenebilir enerji ve nükleer enerji çalışmaları oluşmuştur. Rüzgâr, güneş ve su kaynaklarından faydalanarak geliştirilen enerji üretim alanları inşa edilmiş ve devlet güvencesi ile yapımı özendirilmiştir. Ayrıca 3 adet nükleer enerji santrali için projeler hazırlanmış yapım aşamasına gelinmiştir (Kedikli ve Deniz, 2015).

Tablo 2: Kaynak Ükelere Göre Doğal Gaz İthalat Miktarları (milyon Sm³)

	Rusya	Azerbaycan	İran	Cezayir	Nijerya	Spot LNG	Toplam
2019	15.196	9.585	7.736	5.678	1.756	5.260	45.211,47

Kaynak: EPDK Doğalgaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu

(<https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-107/villik-sektor-raporu>,)

Türkiye 2019 yılında, 45.211,47 milyon Sm³ doğal gaz ithal edilmiştir. Doğal gaz ithalatı 2018 yılına kıyasla %10,08 oranında azalma gerçekleşmiştir. 2019 yılında, Rusya'dan yapılan ithalat %33,61'lik payla en fazla doğalgaz ithalatının gerçekleştirildiği ülke olmuştur (EPDK,2019).

2019 yılında toplam 12.694,07 milyon Sm³ LNG (Uzun Dönemli ve Spot) ithalatı yapılmış olup, söz konusu ithalat miktarı toplam ithalatın oranının %28,08'ine denk gelmektedir. 2019 yılı LNG ithalatının %40,49'luk bölümünü Spot LNG ithalatı temin edilmiş olup, geri kalan kısmı BOTAŞ tarafından Nijerya ve Cezayir'den ithal edilen uzun dönem sözleşmeli ithalat miktarıdır (EPDK, 2019).

Tablo 3: İhracat Miktarı (milyon Sm³)

İhracat yapan şirket	Doğal gazın ihraç edildiği ülke	Miktar
BOTAŞ	Yunanistan	762,63
AYGAZ DOĞAL GAZ TOPTAN SATIŞ ANONİM ŞİRKETİ	Bulgaristan	0,05
TOPLAM İHRACAT		762,68

Kaynak: EPDK Doğalgaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu

(<https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-107/villik-sektor-raporu>,)

Türkiye'de 2019 yılında ihracat lisansı sahibi olan 17 şirketten BOTAŞ ve Aralık 2019 tarihi itibarıyla Bulgaristan'a LNG ihracatı yapmaya başlayan Aygaz Doğal Gaz Toptan Satış Anonim Şirketi faaliyette bulunarak Bulgaristan'a Aralık 2019 ayında 0,05 milyon Sm³ sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihracatı gerçekleştirmiştir. Botaş tarafından Yunanistan'a gerçekleştirilen doğalgaz ihracat miktarı ise 762,63 milyon Sm³. Doğal gaz ihracatı 2018 yılına kıyasla %13,28 oranında artmıştır (EPDK, 2019).

Tablo 4: Yıllara Göre Doğal Gaz Piyasası Genel Görünümü (milyon Sm³)

	2016	2017	2018	2019	Değişim % (2018-2019)
İthalat	46.352,17	55.249,95	50.282,05	45.211,47	-10,08
Üretim	367,28	354,15	428,17	473,87	10,67
İhracat	674,68	630,67	673,29	762,68	13,28
Tüketim	46.395,06	53.857,14	49.204,14	45.285,50	-7,96
Dönem Sonu Stok	1.700,25	2.948,37	3.167,23	3.095,44	-2,27

Kaynak: EPDK Doğalgaz Piyasası 2019 Yılı Sektör Raporu

(<https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-107/yillik-sektor-raporu>,)

4.2.1. Türkiye'nin Enerji Politikalarında Doğu Akdeniz'in Yeri Ve Önemi

Akdeniz ticari, siyasi ve askeri anlamda bulunması zor ve elde edilmesi güç bir havzadır. Bölgenin stratejik ve tarihi bir önemi mevcuttur. Bu sular mevcut potansiyeli ve kıyası olan ülkeler temel alındığında doğu ve batı olarak ikiye ayrılmıştır. Doğu Akdeniz batının doğu ile köprü görevini üstlenmesine yardımcı olan kapıdır. Bölgede etnik, dini, siyasi, kültürel ve tarihi birçok dostluk ve düşmanlık barınmaktadır. Orta Doğu coğrafyasının anahtarı, ticaretin zinciri, kutsal toprakların derin suları olarak bilinen bu bölge son dönemlerde hidrokarbon beşiği olarak anılmaya başlamıştır. 1538 yılında Osmanlı Akdeniz sularının tek hâkimi olduğundan bugüne kadar olan süreçte Türkler bölge üzerinde daima söz sahibi olmaya devam etmişlerdir. Tarihi yakın bir pencereden incelediğimizde Kıbrıs Barış Harekâtı bu sürecin son halkalarından bir tanesini oluşturmaktadır. Gelenen süreç bölgesel devletler, uluslararası örgütler ve kuruluşlar, büyük devletler ve küresel enerji şirketlerinin oluşturduğu enerji politikaları Doğu Akdeniz'in siyasi yapısının şekillenmesine neden olmaktadır. Bölge devletlerin ve küresel güçlerin bölge üzerindeki politikaları ne kadar önemli bir unursa aynı önemde olan başka bir unsur Türkiye Cumhuriyeti'nin bölge politikasıdır. Türkiye 2019 yılına kadar olan süreçte KKTC ile 2011 yılında imzalamış olduğu kıta sahanlığı anlaşması haricinde hiçbir ülke ile anlaşma imzalamamıştır (Demiryol, 2015). Bölgede şeffaf, hukuka uygun ve siyasi ahlak çerçevesinde bir politika izlenmesi gerektiğini savunmuş ve bu minvalde hareket etmiştir. Aynı süreç içerisinde KKTC'nin haklarının da elinden alınmaması orada yaşayan insanların bölge üzerinden elde edilecek ekonomik çıkarların korunmasının kendisi olduğunu belirtmiştir. Öyle ki bölge devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu sınırlandırma anlaşmalarının hükümsüz olduğunu ancak ve ancak tüm bölge devletlerinin bir araya gelerek uzlaşılı yolu ile çözüm bulunması gerektiğini belirtmiştir. 2004 yılında GKRY ve Mısır arasında imzalanan sınırlandırma anlaşmasına yönelik olarak, anlaşmayı tanımadığını, deniz yetki alanlarının ihlalinin sonucu olacağını ve tüm haklarının saklı tutulduğunu Birleşmiş Milletlere nota vererek belirtmiştir. Genel bir çözüm arayışının var olması gerekliliğini belirterek, Kıbrıs sorununun çözümü için çalışmaların başlatılması ve bölge üzerinde hukuki haklardan doğan sınırlandırma anlaşmalarının oluşmasını öngörmektedir. Yaşanan bu süreç sonrası Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen GKRY bölgede araştırmalar yapmaya başlamıştır. 2007 yılında GKRY adanın güney kesiminde kalan bölgeyi 13 parçaya ayırmış ve bölgeyi uluslararası enerji şirketlerine bölgede araştırma ve çıkarma işlemleri yapmaları için ruhsat vermiştir. 13 parçaya ayrılan bu bölge için tek taraflı ve hukuki olmadığını birçok alanda dile getiren Türkiye Cumhuriyeti 1, 4, 5, 6 numaralı parsellerde kendi MEB sınırları ile çakıştığını ayrıca 2, 3, 8, 9,

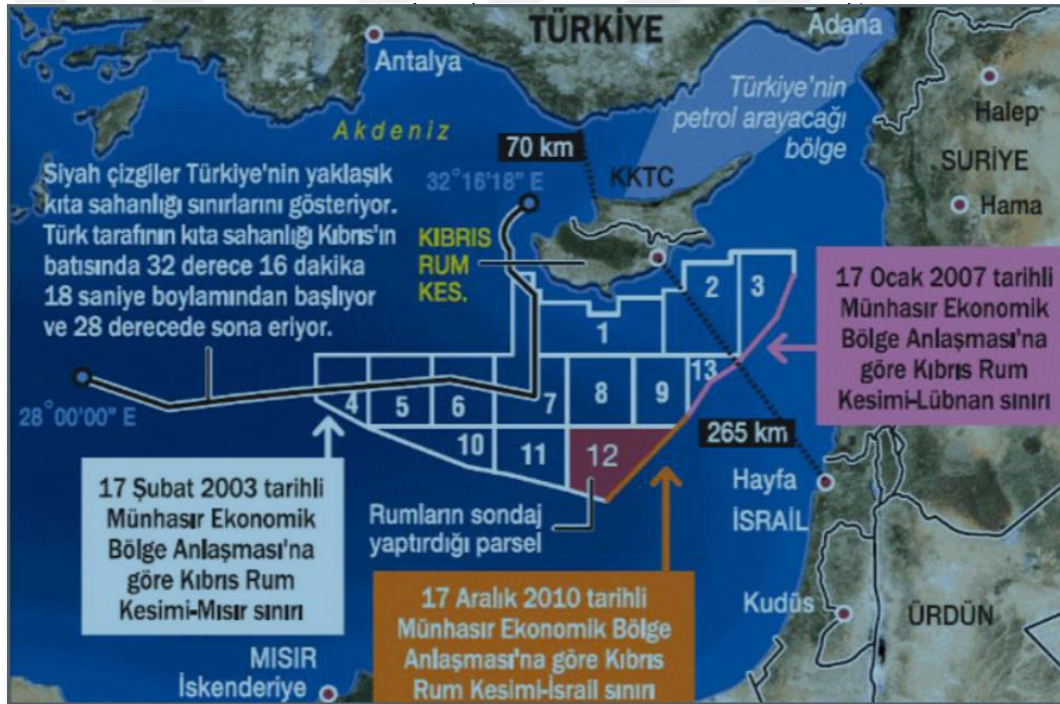
12, 13, numaralı parsellerin ise KKTC kara suları ile çakıştığını beyan etmiştir. Türkiye ile çakışan bölgelerde herhangi bir şirket arama ve çıkarma işlemi için ruhsat alamamıştır fakat KKTC ile çakışan bölgelerde ABD, İtalya, Fransa gibi ülkelerin şirketleri teklif vermiş ve ruhsatlarını almışlardır (Kedikli ve Deniz, 2015). Bürokratik ve siyasi yollardan çözüm arayışları içerisinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti aynı zamanda caydırıcı bir unsur olarak gördüğü askeri gücünü de Doğu Akdeniz üzerinde hissettirmeye çalışmaktadır. Bölgede arama işlemleri yürüten Türk gemilerinin eşliğinde hak iddia ettiği sulara deniz ve hava kuvvetleri ile rutin güvenlik devriyeleri atılmaktadır. 2019 yılında Doğu Akdeniz Tatbikatı olarak adlandırılan büyük ölçekli askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat NATO ve dost ülkeler arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek olarak bakılsa da Doğu Akdeniz’de g gösterisi olarak nitelendirilmektedir. Bölge devletlerinin aralarında yapmış oldukları anlaşmalarda bölgenin genel politikası açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku kararınca hem tek taraflı MEB ilan edilme hem de kıyısı paralel olan başka bir devlet ile karşılıklı MEB anlaşması ilan etme durumu söz konusudur. Bu bilgi gereğince Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Meşru Hükümeti arasında imzalanan MEB anlaşması sonucu Türkiye aleyhine olan süreç bir anlamda tersine dnmştir. Bu anlaşma sonrası hukuki anlamda sınır bölgesinde iki ülkenin izni olmadan arama, çıkarma ve taşıma işlemi gerçekleştirilemez (Akbaş ve Pala, 2014).

Libya ile yapılan bu anlaşma daha önceki yıllarda başka ülkeler arasında yapılan anlaşmalara emsal gösterilmiş ve Birleşmiş Milletler hukukuna dayanılarak yapılmıştır. Fakat Libya’da devam eden iç savaş ve siyasi boşluktan kaynaklı ülkelerin çıkarları doğrultusunda anlaşmanın görmezden gelinmesi devam etmektedir. Bu bağlamda Libya meşru hkmetinin yanında olduğunu bildiren Türkiye Cumhuriyeti bölgeye askeri ve insani yardımda bulunmaktadır. Bölge ile ilgili olarak KKTC içerisinde İnsansız Hava Araçlarının (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) kullanımına ilişkin st kurulmuş ve Doğu Akdeniz güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Doğu Akdeniz her ne kadar hidrokarbon konusunda son dönemlerde çok konuşulan bir uluslararası mesele olsa da bölgenin en önemli olayların bir diğeri ise enerji arz güvenliğinin merkezi haline geliyor olmasıdır. İnan, Irak, Rusya, Azerbaycan ile yapılan anlaşmalar neticesinde bu ülkelerin hidrokarbon rezervleri boru hatları ile ülkemize aktarılacaktır. Boru hattı projelerinin en önemli ayağını Ceyhan oluşturmaktadır. nemli bir liman ve ulaşım ağına sahip olan Ceyhan’ı uluslararası anlamda enerji merkezi haline getirme projesi bulunmaktadır(Kedikli ve Deniz, 2015).

Türkiye’nin enerji diplomasisinde Doğu Akdeniz’deki önemli rezervleri Kıbrıs ve çevresinde bulunmaktadır. Türkiye bölgeden çıkarılacak enerji kaynaklarında uluslararası

piyasalara geçişinde ve kullanımında kilit ülke olarak görüldüğü için bölgeden elde edilecek kaynağın tüm ada halkının hakkı olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile yaşanan yetki alanlarının sınırlandırılması problemi Doğu Akdeniz’de çözülmesi gereken bir problemdir. Çünkü GKRY uluslararası hukukta geçmekte olan aynı kıyıyı paylaşan devletler için “yetkilerin karşılıklı anlaşma yolu ile uygulanması” düzenlemesini dikkate almayarak Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) olarak tek taraflı ilan etmiştir. Türkiye’nin hiçbir görüşü alınmadan GKRY 2003’te Mısır ile, 2007’de Lübnan’la ve 2010’da İsrail ile ikili anlaşmalarda bulunmuş Türkiye Mısır ile yapılan anlaşmaları tanımamıştır (Akbaş ve Pala, 2014).

Şekil 3: Afrodit Bölgesinde Bulunan 12. Parsel

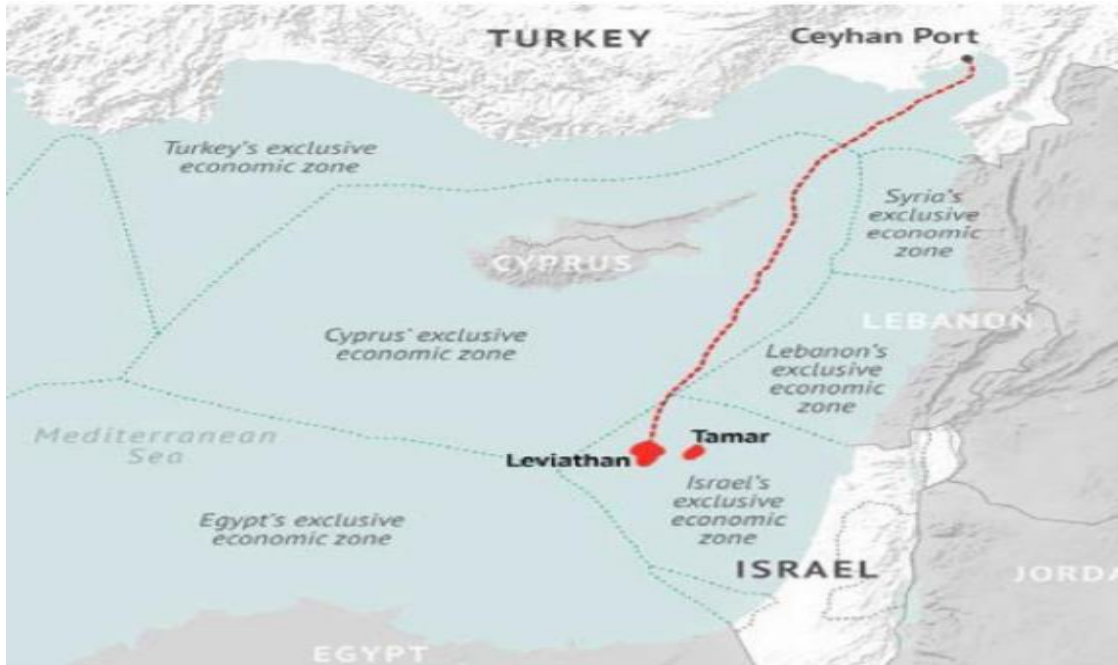
Kaynak:http://idealimforum.blogspot.com/2017/11/enerji-kaynaklari-mucadelesinde-dogu_53.html

19 Eylül 2011 tarihinde Doğu Akdeniz’in 12. parselinde bulunan “Afrodit” bölgesinde Rum kesimi tarafından petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri sonucunda mevcut olan kriz daha da büyümüştür. Avrupa Birliği de üye ülkenin tarafını tutarak Türkiye’nin karşısında durmuş ve bölgedeki kriz uluslararası bir sorun haline taşınmıştır. Fakat Afrodit ve İsrail Leviathan

sahasında çıkarılan hidrokarbon rezervlerinin üretiminin gerçekleşmesinden sonra tüketiciye ulaşabilmesi için araştırmalar sonucunda güzergahın güvenlik ve maliyet açısından Türkiye Münhasır Ekonomik Bölgesinden geçecek olan bir doğal gaz boru hattı olduğu kabul edilmektedir. Keşifler sonucu elde edilen doğalgaz ve petrolün Avrupa'ya ulaşması için Türkiye ve İsrail'in yakınlaşması gerektiği için 2013 yılından itibaren yapılan gizli görüşmeler 2016 yılında anlaşma ile sonuçlanmıştır (Erhan, 2015).

Türkiye'den geçmesi planlanan hat ekonomik açıdan en maliyeti az olan ve en kısa hat olmaktadır. Hat Ürdün-Suriye kıyı çizgisine paralel olarak yapılacak ya da Kıbrıs üzerinden geçerek zorunlu kavşak noktası olarak Türkiye'den geçecektir. (Kedikli ve Deniz, 2015: 413). Türkiye'nin güneyinden Ceyhan'a ulaşan hat ile Kıbrıs'a, İsrail'e, Avrupa'ya Trans-Adriyatik Boru Hattı (TAP) ve Trans-Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) güzergahından ihraç edilecek ve Türkiye'nin kendi boru hattı şebekesi ile Türkiye pazarına da dağıtılacaktır. Bundan dolayı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti enerji alanında birlikte hareket etme konusunda zorunlu hale gelmiştir. Türkiye için ise Avrupa'ya doğalgazın ulaşmasında geçiş ülkesi olacağı için Rusya'ya olan enerji bağıllığı azalacaktır (Demiryol, 2015).

Şekil 4: İsrail- Türkiye Planlanan Muhtemel Boru Hattı Projesi

Kaynak: [https://www.hidropolitikakademi.org/tr/news/11042/israil-acikladi--turkiye-uzerinden-boru-hatti-daha-](https://www.hidropolitikakademi.org/tr/news/11042/israil-acikladi--turkiye-uzerinden-boru-hatti-daha-ucuz)

ucuz

Doğu Akdeniz enerji denkleminde Türkiye'nin rolü kesinlikle bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'den çıkarılan enerji kaynağının enerji pazarına sürülmesinden sonra dağıtımında Avrupa'ya ulaşmasını sağlayacak en kolay yol Türkiye'den geçmektedir. Enerji kaynakları dağıtımını aynı zamanda KKTC ve GKRY arasında yıllarca sürmekte olan siyasi sorunlarında çözüme ulaşmasını sağlamıştır. Çünkü ülkeler enerjiden vazgeçemedikleri için zorunlu olarak barışı seçmektedir (Erhan, 2015).

Doğu Akdeniz de çıkarılacak gazın potansiyeline bakıldığında Kıbrıs'ın sahasında olan gaz KKTC, Türkiye ve GKRY kazanç sağlayacaktır. KKTC ve GKRY gazı ihraç ederek kazanç sağlarken Türkiye hem enerji ithalatını çeşitlendirmekte hem de gazın Avrupa'ya ulaşmasını sağlamakta geçiş güzergahı olduğu için kazanç sağlayacaktır. Aynı zamanda Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğinin oluşmasında önemli bir role sahip tezi kuvvetlenmektedir (Öğütçü, 2015).

4.3. DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ MÜCADELESİ VE AKTÖRLERİ

Dünya siyaseti 2. Dünya Savaşı sonrası çok farklı bir değişim izlemiş ve bir tarafta ABD bir tarafta Sovyetler Birliği olan iki kutuplu güç dengesi siyasetine evrilmiştir. Stratejik noktaların dünya üzerinde bölüşülmesine dayanan bu siyaset SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin tekeline geçmiştir. Günümüz siyaseti 21. yüzyıl siyasi perspektifinden bakıldığında farklı ittifaklar ve çıkar çatışmaları doğrultusunda örtüşen birlikteliklerin yeni düzen dünya siyaseti görülmektedir. Yenidünya düzeni ile beraber küresel güç olarak ifade edilen devletlerin ekonomik ve siyasi kazanımlarını maksimum ve sürdürülebilir kılmaları adına yaptıkları politik hamleler Doğu Akdeniz bölgesine de yansımaktadır. Ekonomik ve teknolojik açıdan gelişmiş devletlerin sanayi ve endüstriyel kalkınmalarının ve gelişimlerinin kesintiye uğramadan devam ettirilebilmesi adına yeni ve güvenilir enerji kaynaklarına sürekli ihtiyaç duyulmaktadır. Fosil enerji kaynaklarının dünyada az bulunur olması ve bu kaynaklara duyulan ihtiyacın yüksek olması nedeniyle ülkeler arasında çatışma alanları kaçınılmaz olmaktadır. Bu çatışma alanlarına ev sahipliği yapan bölgelerden en önemlilerinden bir tanesi de Doğu Akdeniz'dir. Bu amaçla bölgesel yönde ele alınan meselenin komşu olmayan fakat bölge siyasetinden etkilenecek devletler yönüyle de incelenmesi gerekmektedir.

4.3.1. Enerji Mücadelesinde Bölge İçi Aktörler

4.3.1.1. Türkiye

2019 yılına kadar olan süreçte KKTC ile 2011 yılında imzalamış olduğu kıta sahanlığı anlaşması haricinde hiçbir ülke ile anlaşma imzalamamıştır. Aynı süreç içerisinde KKTC'nin haklarının da elinden alınmaması orada yaşayan insanların bölge üzerinden elde edilecek ekonomik çıkarların korunağının kendisi olduğunu belirtmiştir. Öyle ki bölge devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu sınırlandırma anlaşmalarının hükümsüz olduğunu ancak ve ancak tüm bölge devletlerinin bir araya gelerek uzlaşılı yolu ile çözüm bulunması gerektiğini belirtmiştir (Dalar, 2019).

2004 yılında GKRY ve Mısır arasında imzalanan sınırlandırma anlaşmasına yönelik olarak, anlaşmayı tanımadığını, deniz yetki alanlarının ihlalinin sonucu olacağını ve tüm haklarının saklı tutulduğunu Birleşmiş Milletlere nota vererek belirtmiştir. Genel bir çözüm arayışının var olması gerekliliğini belirterek, Kıbrıs sorununun çözümü için çalışmaların başlatılması ve bölge üzerinde hukuki haklardan doğan sınırlandırma anlaşmalarının oluşmasını öngörmektedir. Yaşanan bu süreç sonrası Türkiye'nin tüm uyarılarına rağmen GKRY bölgede araştırmalar yapmaya başlamıştır. Türkiye ile çakışan bölgelerde herhangi bir şirket arama ve çıkarma işlemi için ruhsat alamamıştır fakat KKTC ile çakışan bölgelerde ABD, İtalya, Fransa gibi ülkelerin şirketleri teklif vermiş ve ruhsatlarını almışlardır. Bürokratik ve siyasi yollardan çözüm arayışları içerisinde bulunan Türkiye Cumhuriyeti aynı zamanda caydırıcı bir unsur olarak gördüğü askeri gücünü de Doğu Akdeniz üzerinde hissettirmeye çalışmaktadır. Bölgede arama işlemleri yürüten Türk gemilerinin eşliğinde hak iddia ettiği sularda deniz ve hava kuvvetleri ile rutin güvenlik devriyeleri atılmaktadır. 2019 yılında Doğu Akdeniz Tatbikatı olarak adlandırılan büyük ölçekli askeri tatbikat gerçekleştirilmiştir. Bu tatbikat NATO ve dost ülkeler arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek olarak bakılırsa da Doğu Akdeniz'de güç gösterisi olarak nitelendirilmektedir (Durmuşoğlu, 2015).

Harita 4: Türkiye- Libya Anlaşması Sonucu Belirlenen Kıta Sahanlığı

Kaynak: Anadolu Ajansı

Bölge devletlerinin aralarında yapmış oldukları anlaşmalarda bölgenin genel politikası açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku kararınca hem tek taraflı MEB ilan edilme hem de kıyısı paralel olan başka bir devlet ile karşılıklı MEB anlaşması ilan etme durumu söz konusudur. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Meşru Hükümeti arasında imzalanan MEB anlaşması sonucu Türkiye aleyhine olan süreç bir anlamda tersine dönmüştür. Bu anlaşma sonrası hukuki anlamda sınır bölgesinde iki ülkenin izni olmadan arama, çıkarma ve taşıma işlemi gerçekleştirilemeyecek durum ortaya çıkmıştır (Cankara, 2016).

4.3.1.2. Mısır

Mısır, Afrika Kıtasında bulunan Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan bir Arap ülkesidir. Arap Yarım Adasında meydana gelen siyasi karmaşadan etkilenmişlerdir. Mısır Devleti enerji konusunda devlet tekelinde olan bir devlet görünümünde değildir. Ülke petrol üretiminin %20 si devlet tarafından %80'i ise özel teşebbüsler tarafından gerçekleştirilmektedir (Yesevi, 2013:4). Mısır'ın yapmış olduğu enerji anlaşmaları neticesinde ihracatı gerçekleştirilecek olan enerji Arap Gaz Boru Hattı Projesi ile Suriye üzerinden Türkiye'ye, oradan da Avrupa'ya gönderilecektir. Fakat 2012 yılında boru hattına yapılan saldırılar sonucunda enerji arzı konusunda tehlikeler yaşanmış, İsrail ile anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Mısır ve İsrail

arasında 2005 yılında yapılan enerji ticareti anlaşmasına İsrail'in uymadığını gerekçe gösteren Mısır Hükümeti doğal gaz ihracını tek taraflı almış olduğu karar ile durdurmuştur (Tamçelik ve Kurt, 2015:446). Bölgede etkin siyasi adımlar atarak enerji rezervleri ile ekonomik çıkar elde etme düşüncesi ile Mısır hükümeti farklı politikalar gerçekleştirmektedir. 29 Ekim 2014 tarihinde GKRY'de yapılan görüşmeler sonrası Yunanistan, Mısır ve GKRY arasında ekonomik, askeri ve siyasi birliktelik mesajları verilmiştir. GKRY'nin arama çalışmalarını engelleyen Türkiye ile ilgili olarak bu tutumundan vazgeçmesi yönünde açıklamalarda bulunulmuştur (Yesevi, 2013:5). İsrail- GKRY- Yunanistan anlaşmasının etkisi ile dengeleri değiştirmesi adına Mısır'ın denkleme dâhil olması Türkiye açısından etkileri şekillenmektedir. Enerji arz güvenliği bağlamında sürecin bir parçası olmak istemesi Mısır'ın çıkarlarını koruması ile örtüşmektedir (Tamçelik ve Kurt, 2015:447).

4.3.1.3. İsrail

1948 yılında Filistin topraklarında bağımsız bir devlet olarak kurulan İsrail, Doğu Akdeniz kıyılarında en uzun süredir enerji arama faaliyetleri sürdüren devlet konumundadır. İsrail'in devlet statüsü elde etmeden önce Orta Doğu ve Arap petrollerini Hayfa limanına getirip buradan uluslararası piyasaya arzını gerçekleştirmiştir. Daha sonraki yıllarda gelişen savaş ve krizlerden dolayı Hayfa Limanı kullanım dışı kalmıştır (Sandıklı ve Budak, 2013:16). İsrail devleti kuruluşundan itibaren bölgede ekonomik, siyasi ve askeri anlamda büyük gelişimler göstermiştir. Ağır sanayi anlamında atılımlar gerçekleştirirken enerji ihtiyacı giderek artmıştır. Orta doğu ülkelerinden enerji ihtiyacını karşılayan İsrail devleti daha sonraki zamanlarda Sovyetler Birliğinden petrol ihracatı gerçekleştirmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası İran ile ticari ilişkiler kurulmuş ve petrol ihtiyacını gidermiştir. İran'da yaşanan karışıklık sonrası 1980 sonrası dönemde Mısır ile ilişkiler kurulmuş ve artan petrol ihtiyacı karşılanmıştır. Tüm bu ülkelerden başka Norveç ve Meksika gibi petrol ihracatçısı ülkelerde İsrail'in petrol ihtiyacını karşılamışlardır (Bahgat, 2005:673).

Sürdürülebilir bir enerji politikasına geçiş sürecinde İsrail, Doğu Akdeniz kıyılarında hidrokarbon arama çalışmaları başlatmıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde 2010 yılında Leviathan ve Tamar sahalarında doğal gaz rezervleri tespit etmişlerdir. Bu keşifler neticesinde İsrail enerji politikası şekillenmeye başlamıştır. Filistin meselesinin çözüme ulaşmaması, Orta Doğu coğrafyasındaki siyasi karmaşa ve Suriye sorunlarından mütevellit GKRY ile tek taraflı MEB ilanı yapılmıştır. Bu MEB anlaşması İsrail'in derin sularda Hidrokarbon arama faaliyetlerini genişletmesi anlamına gelmektedir. Kısa zaman önce enerji ithalatçısı ülke konumundan sıyrılıp enerji ihraç eden ülke konumuna gelmek için politikalar yürütmekte olan

İsrail, Avrupa ülkelerine Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin taşınabilmesi adına çalışmalar ve projeler geliştirmektedir. Bu minvalde Rum Yönetimi ile yapmış olduğu MEB anlaşmasını 35 genişleterek Yunanistan ile Atina’da bir araya gelerek Doğu Akdeniz Boru Hattı (EastMed) anlaşmasını imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre Doğu Akdeniz’de çıkartılan hidrokarbon rezervlerinin boru hatları ile Yunanistan’a ulaştırmak sonrasında ise Avrupa’ya dağıtma planı mevcuttur (Bahgat, 2005:676).

Harita 5: Eastmed Boru Hattı Projesinin Planlanan Güzergahı

Kaynak: <https://www.habernediyor.com/gundem/eastmed-nedir-turkiye-olmadan-ne-kadar-olasi-h21323.html>

4.3.1.4. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Akdeniz’in en büyük üçüncü adası olan Kıbrıs, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü görevi görmektedir. Bölgesel anlamda Orta Doğu, Anadolu ve Kuzey Afrika topraklarına stratejik etkisinden dolayı önemli bir ada konumundadır. Ada nüfusunu oluşturan Rum ve Türklere karşı yapılan özgürlüğü kısıtlayıcı tutumlardan dolayı ayaklanma çıkmış ve Rumlar Yunanistan’ın egemenliği altına girmek adına referandum yapmışlardır. Bu süreç sonrasında

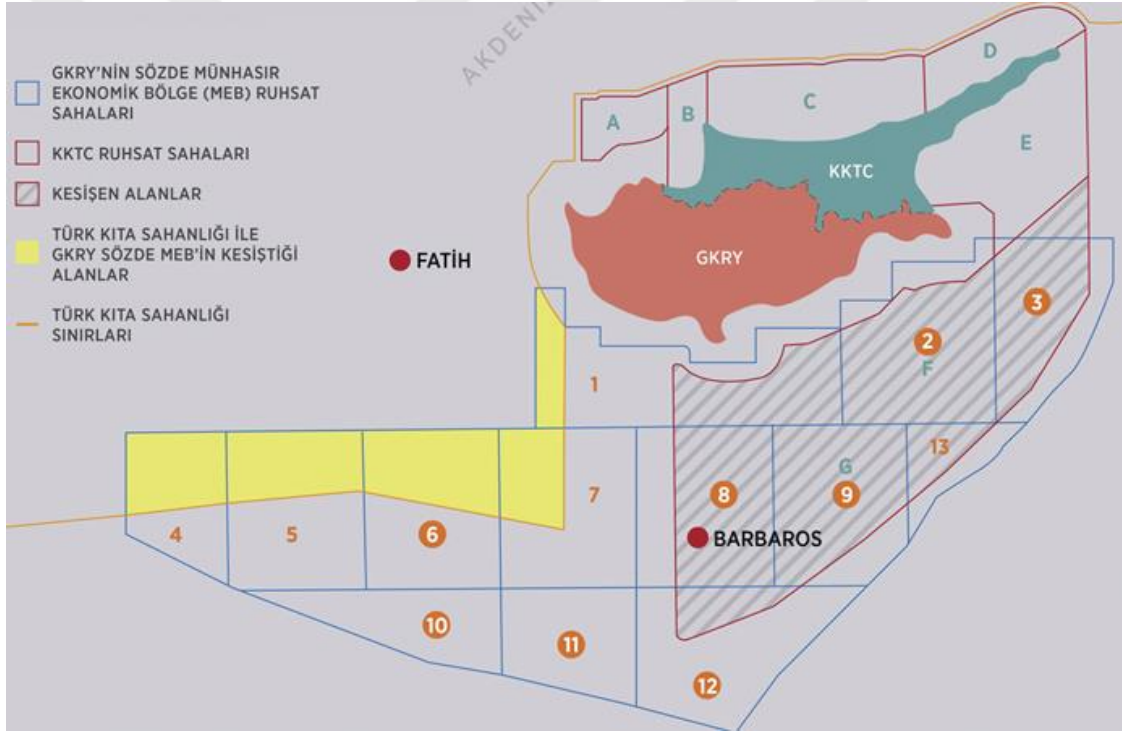
adadaki Türk halkı Türkiye'ye çağrıda bulunmuş ve yardım istemişlerdir. Yaşanan tüm bu siyasi, askeri ve diplomatik olayların ışığında 1974 yılında Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetleri çıkartma yaparak adanın kuzey kesimine egemen olmuş ve bölgede Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adında devlet kurmuştur. 2004 yılında Kıbrıs adasının birliği için tek bir ülke olma yolunda Birleşmiş Milletler tarafından referandum süreci başlatılmıştır. Yapılan referandum neticesinde sonuç alınamamasına rağmen Avrupa Birliği, Rum yönetimini adanın tek bir gücü olarak görüp birliğe üye olarak almıştır. Rum yönetiminin AB'ne üyelik sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'nin de üyelik süreci devam ettiği için bu duruma sessiz kalarak üyelik sürecini sekteye uğratmak istememiştir. Birleşmiş Milletler, Kıbrıs sorunu ile ilgili çözüm arayışlarını sürdürürken BM Genel Sekreteri Kofi Annan referandum sürecini başlatmıştır. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş bu sürece karşı olmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nin AB ile yürüttüğü ortak planlamalar dâhilinde referanduma gidilmiştir. Amaç, Türkiye'nin üyelik sürecini göz önünde bulundurarak Kıbrıs meselesinin AB çıkarları doğrultusunda sonuçlanmasına imkân sağlamaktır (Cankara, 2016:30). AB üyeliği gerçekleşmiş ve siyasi anlamda elinde koz bulunduran GKRY'nin Doğu Akdeniz havzası üzerinde Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen enerji arama faaliyetleri başlatılmıştır. Tek taraflı yürütülen MEB ilanları sonrası bölge ülkeleri ile karşılıklı anlaşmalar yapılmış ve KKTC'nin MEB sınırları içerisinde bulunan alanlarda uluslararası şirketlere vermiş olduğu yetkilendirme belgesi ile arama faaliyetlerini sürdürmüştür. KKTC'nin tanınırlığının olmaması ve siyasi hükmünün bulunmaması sebebiyle Türkiye ile MEB anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma doğrultusunda ilan edilen MEB alanlarında KKTC adına bölgede arama faaliyetlerini TPAO şirketi yürütmektedir. AB üyelik müzakereleri sürecinde gelişmeleri spesifik olarak algılamada yaşanan güçlükler ve eksiklikler dolayısı ile Doğu Akdeniz havzasında enerji arama faaliyetlerinde geç kalınmış bir durum bulunmaktadır (Durmuşoğlu, 2015:37).

4.3.1.5. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

İngiltere'nin kontrolü altında bulunan adanın üzerinde yaşayan halkın ulusal kimliğine bakıldığında Rumlar, Türkler ve Latin kökenli Avrupa halkı bulunmaktadır. İngilizlerin baskı ve dayatmaları sonucunda bölge halkı isyan etmiş ve bu isyan sonucunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda Rumların Enosis ideaları sonucu Yunan cuntası gerçekleşmiş ve bu siyasi karmaşa üzerine Türkiye Cumhuriyeti bölgeye askeri müdahalede bulunmuştur. Kuzey ve güney olarak ayrılan ada 2 farklı devlet tarafından yönetilmektedir. Rumların Avrupa ile olan yakın ilişkilerinden kaynaklı bölgesel anlamda siyasi, ekonomik anlamda ittifakları daha kuvvetli durumdadır.

Tarihi süreci ve ittifaklar yönünden daha zengin konumunda bulunan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından yararlanmak için aktif bir politika izlemektedir. İlk enerji arama çalışmalarını 1979 yılında başlatmış fakat Türkiye'nin göstermiş olduğu tepki üzerine askıya almıştır (Yıldız ve Yaşar,2012: 45). 2000'li yıllar ile birlikte Rum Yönetimi'nin Doğu Akdeniz ile ilgili çalışmaları artmıştır. Kıbrıs Adası'nın tek varisi gibi MEB ilanı sonrası İsrail, Mısır ve Yunanistan ile MEB sınırlama ilanları yaparak hidrokarbon arama çalışmaları gerçekleştirmek üzere uluslararası şirketlere enerji arama ruhsatı vermiştir (Tamçelik ve Kurt, 2015:448). Amerikan NOBLE Enerji şirketinin 12. Parsel üzerinde yapmış olduğu arama çalışmaları neticesinde, bölgede ciddi miktarda doğal gaz rezervinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu keşif ile birlikte GKRY enerji ihracı yapabilecek konuma gelmiştir.

Şekil 5: Türkiye- GKRY- KKTC MEB'in Kesiştiği Alanlar

Kaynak: <https://iktibasdergisi.com/2019/06/11/dogu-akdenizde-enerji-denklemi/>

Arama çalışmalarının yapıldığı alanlara bakıldığında 8, 9, 2, 3 ve 13. parsellerde KKTC'nin hakları ihlal edilmektedir. Bu parsellerde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı şirketinin arama ruhsatının bulunmasının haricinde aynı zamanda İngiliz, Fransız, Rus, İsrail, İtalyan ve Amerikan şirketlerinde arama ruhsatları bulunmaktadır. GKRY 2004 yılında Avrupa Birliği'ne katılmıştır. Avrupa ülkelerinin dışa bağımlı enerji politikalarından sıyrılmasının önünü açacak ülke konumunda olan GKRY İsrail ile yapmış oldukları sıvılaştırılmış gaz terminali ile Avrupa'ya enerji akışının sağlanması amaçlanmaktadır. Üretimde yüksek mali

koşullar ve taşıma giderlerinin aşırı olmasından kaynaklı olanaksız gözükken bu anlaşma yine de alternatif bir güzergâh durumundadır (Yıldız ve Yaşar,2012: 45).

4.3.1.6. Yunanistan

Son yıllarda ekonomik krizin etkisinde olan Yunanistan, dar boğazdan kurtulmak amacıyla yeni enerji politikası üretme ve aktif hamleler yapmaya yönelik adımları olmuştur. AB ülkesi olan Yunanistan'ın coğrafi konumundan dolayı enerji üretim ve aktarımı ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Rum siyasi ve akademisyenlerin enerji taşımacılığı yönünden Yunanistan'ın çok önemli köprü ülke görevi göreceği yönünde söylemler ve çalışmalar bulunmaktadır. Doğal gaz ve petrol ithalatı hayli yüksek olan, enerji konusunda dışa bağımlılığı giderek artan bir Avrupa ülkesi konumundadır. Doğal gaz ithalatını Rusya'dan, petrol ithalatını ise Arap ülkelerinden gerçekleştirmektedir (Kırlıdökme, 2014:842). Bağımlılığı doğrultusunda Arap ülkeleri ile ilişkileri kuvvetlidir. Uluslararası platformlarda genellikle Arap ülkeleri ile iş birliği güdülen politikalar izlenmiştir. Filistin ile olan ilişkileri neticesinde İsrail'in hukuki düzeyde tanınması 1990'lı yıllara kadar gerçekleşmemiştir. Türkiye ile İsrail'in siyasi, askeri ve ekonomik olarak yapmış olduğu iş birliği Yunanistan'ı kaygılandırmış, Ege'de güçlü bir Türkiye görme endişesi taşımıştır. Türkiye-İsrail gerilimi sonrası iki ülke arasında sorunlar teşkil etmiştir. İsrail ve Yunanistan yakınlaşması bu süreçten sonra hız kazanmıştır(Bahgat, 2005:677).

İsrail ile ikili ilişkilerin ilerleme kaydetmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi ise GKRY'nin İsrail ile iyi ilişkiler içerisinde bulunması ve enerji anlaşmaları yapmış olmasıdır. Yunanistan, İsrail ile GKRY'nin Doğu Akdeniz enerji politikaları ekseninde beraber hareket etmek amacı ile masaya oturmuş ve bölge üzerinde köprü ülke olma hayaline bir adım daha atmıştır. Hidrokarbon yönünden dışa bağımlı olan Avrupa ekonomisine enerji üretim ve aktarım yoluyla özgürlüğünü getirecek ülke olma hayali artmıştır (Kırlıdökme, 2014:843).

Harita 6: Yunanistan'ın Türkiye İçin Öngördüğü MEB Bölgesi

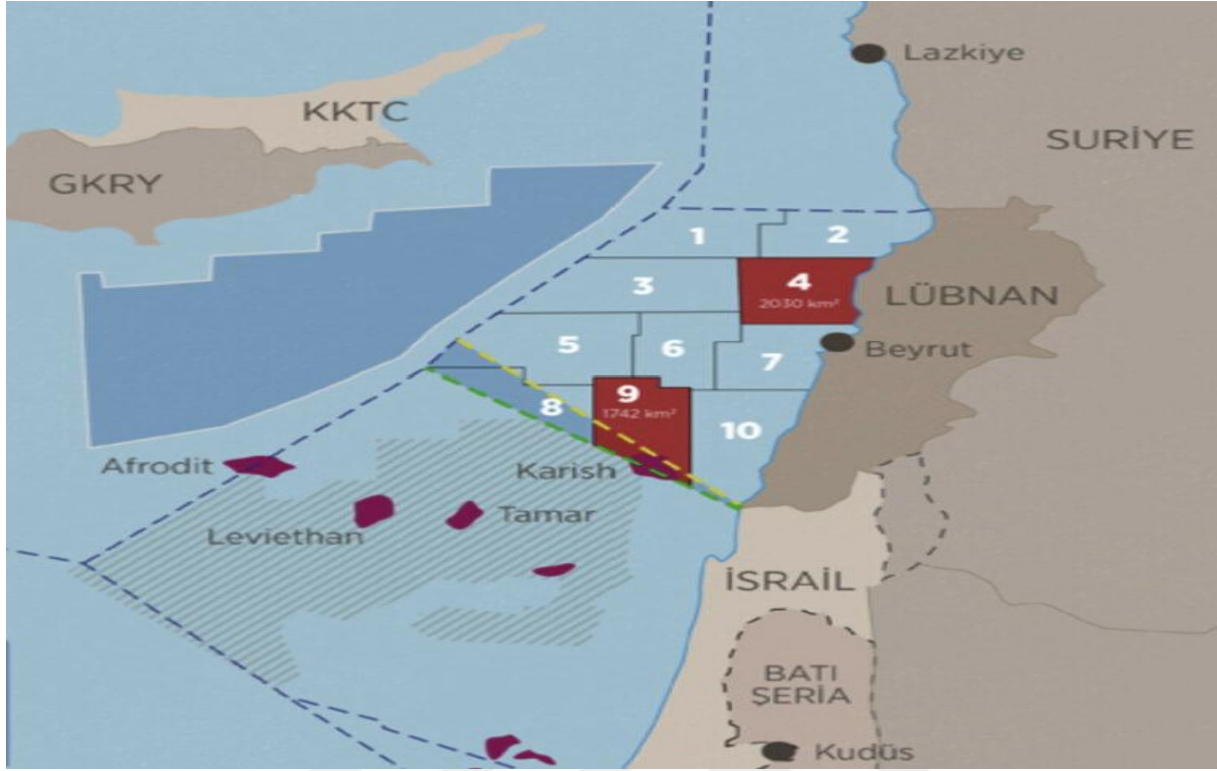

Kaynak: <https://www.rubasam.com/dogu-akdeniz-ve-turkiye.html>

4.3.1.7. Lübnan

Doğu Akdeniz enerji denkleminde bulunan bir diğer devlet Lübnan'dır. Doğu Akdeniz'de egemen ve denklemin bir parçası olma gayretiyle 2007 yılında GKRY ile MEB sınırlandırma anlaşması imzalamışlardır. Ancak Lübnan Meclisi söz konusu anlaşmayı onaylayamamıştır (Yesevi, 2013:7). Ayrıca 2010 yılında Lübnan deniz yetki alanlarını belirleyen bir haritayı BM'ye iletmıştır. Haritaya göre GKRY ile yapmış olduğu sınırlandırma anlaşmalarının doğrultusunda hareket edilmiştir. Aynı haritaya göre İsrail ile MEB sınırlarının çakışması durumu da mevcuttur. Bu durum iki ülke arasında yetki sınırlandırması yönünden sorunlar teşkil etmektedir (Yıldız ve Yaşar,2012: 46). 2017 yılında MEB sınırları içerisinde doğal gaz ve petrol arama faaliyetleri çerçevesinde 4 ve 9. Parsellerde ruhsatlandırma çalışmaları başlatılmıştır. Fransız, İtalyan ve Rus firmalarının oluşturduğu Konsorsiyuma ruhsat verilmiştir (Yesevi, 2013:8).

Şekil 6: Lübnan- İsrail Çakışan MEB Bölgesi

Kaynak: <https://www.yenisafak.com/dunya/dogu-akdenizdeki-dengeler-icin-kritik-ulke-lubnan-turkiye-kendi-saflarina-cekmeli-3518682>

4.3.1.8. Libya

Libya, 1951 yılında Birleşmiş Milletler Konseyi tarafından bağımsızlığını ilan etmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Libya bir Arap devletidir. Bağımsızlık sonrası krallık olarak yönetilen Libya, Kaddafi'nin askeri darbesi sonrası yönetim şekli olarak değişikliğe uğramıştır. 27 Mayıs 2009 tarihinde Libya Hükümeti uluslararası sözleşmelere uygun olarak MEB ilan etmiştir. Libya MEB ilanı esnasında karşılıklı kıyısı olan devletler ile sınırlayıcı anlaşmalara açık olduğunu belirtmiştir. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz hegemonya planlarını gerçekleştirmesi adına kıyısı olan ülkeler ile MEB anlaşmaları yapması bölgede siyasi çatışmaları arttırdığını Yunanistan başlığı altında belirttik. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikası kapsamında Meis Adasına dayanarak oluşturduğu MEB sınırlayıcı anlaşmaları yaparak Doğu Akdeniz'in batıya açılan kapısı veya köprü ülke olma projesini hayata sokma düşüncesi mevcuttur. Libya ile kıyıdaş ülke sınırlandırması yapma girişimlerinde bulunulmuştur (Tamçelik ve Kurt, 2015:450). 2019 yılında Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti

ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan MEB anlaşması ile iki ülke arasında siyasi, askeri ve ekonomik yakınlaşmalar meydana gelmiştir. Bu anlaşma nezdinde Libya’da sürmekte olan iç karışıklığı bastırmak ve askeri darbeyi engellemek adına Türkiye Libya’ya askeri ve ekonomik destekte bulunmaktadır. Bu anlaşma sonucunda Yunanistan’ın bölge üzerindeki planları sekteye uğramıştır (Yesevi, 2013:9).

4.3.1.9. Suriye

Suriye devleti 2003 yılında başlatmış olduğu Doğu Akdeniz çalışmalarına ilk olarak “Suriye Karasularında Ulusal Egemenliğin Belirlenmesi” yasasıyla şekil vermiştir. Düzenlenen yasanın arkasından karasularının belirlenmesi adına BM ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sismik çalışmaların yapılması adına adımlar atılmış daha sonraki zamanlarda arama çalışmaları yapabilmek adına ihale süreci başlatılması kararı alınmıştır. Orta Doğu coğrafyasında ve Arap ülkelerinde meydana gelen karışıklık ve iktidar sorunlarının Suriye topraklarında da baş göstermesi sonucunda Doğu Akdeniz politikası askıya alınmak zorunda kalmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin enerji taşımacılığı konusunda kuzey – güney güzergâhı olarak kilit nokta durumundadır. Lazkiye Limanı bölge açısından kavşak nokta olarak stratejik bir öneme sahiptir. Suriye toprak bütünlüğünü korumak parolası ile bölgede bulunan Rusya’nın Doğu Akdeniz üzerinde etkin siyaset yapabilmesi adına Lazkiye üssü hayati bir önem arz etmektedir (Tamçelik ve Kurt, 2015:451).

4.3.2. Enerji Mücadelesinde Bölge Dışı Aktörler

4.3.2.1. Amerika

Dünya üzerinde sürdürülen enerji mücadelesinin en büyük faktörü Amerika Birleşik Devletleridir. Alışlagelmiş standart insan hayatları, gelişen endüstri ve sanayileşme ile doğrusal bir tüketim söz konusudur. Dünyada üretilen petrol miktarının 1/5’i ABD tarafından tüketilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, genel manada petrol ithalatçısı ülke konumunda gibi görünmektedir fakat üretiminin tüketimini karşılama oranı % 60 civarındadır. Bu durumu açıklamak gerekirse, yoğun teknolojik imkânlarının kullanımı ile düşük rezerv oranına karşın yüksek enerji üretimi sağlanması gibi yorumlanabilir (Ulucak, 2019). Büyük bir enerji tüketim potansiyeli olan ABD’de, dünya petrol fiyatlarında meydana gelecek 1 dolarlık yükselme sonucunda ithalat rakamlarında büyük değişiklikler yaşanacaktır. Böylesi bir ekonomik senaryonun ışığında dünya enerji piyasasının kontrol mekanizmasını elinde bulundurmak adına

ABD çeşitli politikalar geliştirmektedir. Hidrokarbon rezervlerinin kaynağı durumunda olan bölgelerde ikinci dünya savaşına kadar olan yıllarda İngiltere Birleşik Krallığı hüküm sürmüştür. 2. Dünya savaşı sonrası dünya süper gücü olarak tanımlanan ABD bölgesel anlamda Orta Doğu ve Kafkasya’da stratejik planlar ve ekonomik adımlar geliştirmiştir. Amaç ülkesine petrol ve doğal gaz girdisini arttırmaktan ziyade petrol ve doğal gaz zengini devletlerin enerji politikalarına yön vererek elinde bulundurduğu gücü kaybetmek istememesidir. 2000’li yıllarda körfez ülkeleri ile kurulmuş siyasi ilişkiler ile bölge üzerinde askeri, siyasi ve ekonomik baskı mekanizması oluşturmuştur. Kullandığı siyasi ve politik argümanlar terörle mücadele, demokrasi ve refah düzeyini artırma gibi söylemler olsa da asıl amaç dünya enerji ticaretinin sürdürülebilirliğini güvence altına alarak petrol fiyatlarının dalgalanmasını engellemektir (Ulucak, 2019). Ayrıca, Rusya ve OPEC ülkelerinin petrol ve doğal gaz maddelerinin uluslararası arenada siyasi bir silah olarak kullanmalarını engelleme isteğinden bu politikalar gerçekleştirilmektedir. Kafkasya ve Basra Körfezinde oluşturulmaya çalışılan ABD hegemonyasının temel sebebi Rusya ve İran’ın bölgesel gücü elde etmesini engelleyerek AB’ne ve Uzak Doğu ülkelerine enerji akışının devamlılığını sağlamaktır. Kafkasya’nın Sovyetler Birliğinden ayrılması ile siyasi bir boşluk içine düşen Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri’nin siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda yönlerini Rusya’ya karşı değil Avrupa’ya dönmelerini sağlamak amacı ile bölgede serbestleşme ve liberalleşme politikaları uygulanmaktadır. Bölge devletlerine güvenli pazar yaratmak ve enerji transit geçişlerinin NATO ülkesi konumunda olan Türkiye üzerinde yapılmasını sağlamak adına boru hattı çalışmaları bulunmaktadır. Irak ve Suriye ile ilgili konularda Rusya ve İran’ın bölgesel anlamda etkin rol oynaması ve bölgedeki enerji rezervlerini kontrol altına almasına yönelik politik çalışmaları bulunmaktadır (Yılmaz, 2016). Arap Ülkeleri’nin geçmişte uygulamış olduğu petrol ambargolarının dünya ekonomisine etkileri sonrası bu şokları engellemek adına atılmış adım olarak göstermektedirler. İki kutuplu dünya sistemi olarak nitelendirilen günümüz siyasetinde Rusya ve ABD’nin güç savaşları neticesinde Orta Doğu ve Kafkaslarda meydana gelen otorite boşlukları sonrası Doğu Akdeniz sularında keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve taşınması ile ilgili stratejik çatışmalar yaşanmaktadır. ABD menşeli çok uluslu şirketlerin bölgedeki enerji arama faaliyetleri, Rusya’ya bağımlı bir AB’nin etkisiz ortak olması, İsrail’in uyguladığı etkin politikalar sonucu ABD bölgesinde önemli bir güç konumunda olmasına sebebiyet vermiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Matthew Palmer; Akdeniz’de 6. Filosunu barındıran ABD, 9 uçak gemisi 130 savaş uçağı ve 9 bin askeri ile bölge üzerinde etkin bir güç konumundadır. Doğu Akdeniz üzerinde GKRY, İsrail ve Yunanistan’ın

izlemiş olduğu politikaları desteklemektedir. Bölgede yaşanan olayları Amerika'nın ulusal güvenliğini tehdit edici olaylar olarak nitelendirmektedir (Yılmaz, 2016).

4.3.2.2. Rusya

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1991 yılında kurulan Rusya Federasyonu'nun dış ticaret kalemlerinden en önemlisi enerji ihracatıdır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde GSMH'nin erimesi ile enflasyon meydana gelmiştir. Böylesi bir ekonomik durumdan kurtulan Rusya'nın en büyük silahı hidrokarbon rezervleri olmuştur(Bilgin, 2005). 2000'li yıllara gelindiğinde petrol talebinde meydana gelen artış Rus ekonomisine olumlu yansımış ve dünya siyasetinde süper güç olma hayalleri yeşermiştir. Rus ekonomisinin bel kemiğini oluşturan hidrokarbon ihracatı olması sebebi ile petrol ve doğal gaz fiyatlarında meydana gelecek düşüşler Rus ekonomisini derinden etkileyecektir. Bu sebeptir ki ihracata konu olan ülkeler ile yapılacak anlaşmalar uzun vadeli tercih edilmektedir. Teknoloji ve sanayi anlamında gelişen ülkelerin enerjiye olan ihtiyaçlarında meydana gelen artışlar Rusya için yeni pazarlar oluşturmaktadır. Bu noktada Rusya, pazarlara ulaşabilmek adına enerji tedarik noktaları ve boru hatları ile ihracatını kuvvetlendirme çabası içerisinde. Rusya menşeli Gazprom şirketi devletçi bir politika sonucu SSCB'den ayrılmış olan Doğu Avrupa ülkelerinin enerji ihtiyacının %35'lik bölümünü elinde bulundurmaktadır (Ulucak, 2019).

ABD Enerji Enformasyon Birimi (EAI) rakamlarına göre, 2014 yılı dünya genelinde 697 trilyon metreküp doğal gaz rezervi bulunmaktadır. Bu rezervlerin 168 48 trilyon m³ ü Rusya'dadır. Bir başka ifadeyle dünya doğal gaz rezervi bakımından ¼ oranında bir kaynak bulunmaktadır. Bu ölçekte var olan rezerv miktarı siyasi, ekonomik ve politik anlamda Rusya'ya büyük bir kazanım getirmektedir. Dünya petrol ticaretlerinde meydana gelecek artış veya azalışlar Rusya'nın ekonomik göstergelerinde büyük kazanç veya kayıplara neden olacaktır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarının bu denli spekülasyonlara açık bir piyasa haline gelmesi ile birlikte Rusya Federasyonu hidrokarbon rezervi bulunan ülkeler ile yakın ilişkiler geliştirmek ve bu coğrafyalar üzerinde askeri ve siyasi varlığını göstermek adına politikalar gerçekleştirmektedir. ABD'nin Basra Körfezi ve Orta Doğu üzerinde kurduğu siyasi baskıya herhangi bir etkin karşılık veremeyen Rusya, Suriye ve Doğu Akdeniz politikasını daha kalıcı stratejiler üzerine inşa etme çabası içerisinde. Bu minvalde Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumaya yönelik Kremlin'in geliştirdiği politika ile Rusya askeri anlamda Suriye topraklarında bulunmaktadır. Güney Suriye üzerinde askeri üsler bulunduran Rusya, Suriye'nin

Lazkiye Limanı üzerinden sıcak denizlere inme politikasını fiili olarak gerçekleştirmiş durumundadır. Rusya Federasyonu'nun Orta Doğu ve Doğu Akdeniz üzerindeki politikası petrol ve doğal gaz pazarını kaybetmemek için önlemler alacağı bir alan olarak görmektedir. AB ve Uzak Doğu coğrafyasına ihraç ettiği rezervlerinin kesintiye uğramaması için kendi menfaatlerine uygun zemin hazırlama içerisindedir(Ulucak, 2019).

4.3.2.3. Çin

İpek ve baharat yollarının varlığı, büyük ülkelerin bu yolları ele geçirme mücadelesi ve bu yolların ekonomik yansımalar çağlar boyunca güç dengelerinin değişmesine vesile olmuştur. Dünya ticaretin en önemli ayağını oluşturan ipek ve baharat yolları güzergâhında bulunan ülkelere siyasi ve ekonomik açıdan büyük kazanımlar sağlamış durumdadır. Çin'in her daim batı ile ticari ilişkilerini yürütmüş olduğu bu yol tarih boyunca önemini korumuştur. Günümüzde Çin endüstrisinin Batı ile kontağını oluşturan yine bu yollar olmuştur. Ucuz iş gücü ve ucuz ham madde ile barı pazarını elinde bulunduran Çin Halk Cumhuriyeti ticari anlamda bu yolların elinde bulunması için politikalar yürütmektedir. Çin'den başlayıp Süveyş Kanalı'nı geçerek Akdeniz sularından İtalya'ya ulaşan günümüz "Modern İpek Deniz Yolu" projesi ile yeni ticari rota oluşumu izlenmektedir. Siyasi ve askeri argümanlardan uzak tamamıyla ticari politika izlenerek bir kazanç elde etme isteği bulunmaktadır. 2013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi (KYG) projesini dünyaya tanıtan Çin, farklı güzergâhlar ile batıya daha kolay ve hızlı ticari ilişkiler gerçekleştirmenin peşindedir. Son 40 yıllık süreçte dünyada en fazla dış ticaret yapan ülke konumunda bulunan Çin, 2035 yılında 15 trilyon dolarlık dış ticaret hedefleri olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda ticaret ağlarını geliştirme ve genişletme adına önlemler ve projeler yapılmaktadır(Ulucak, 2019).

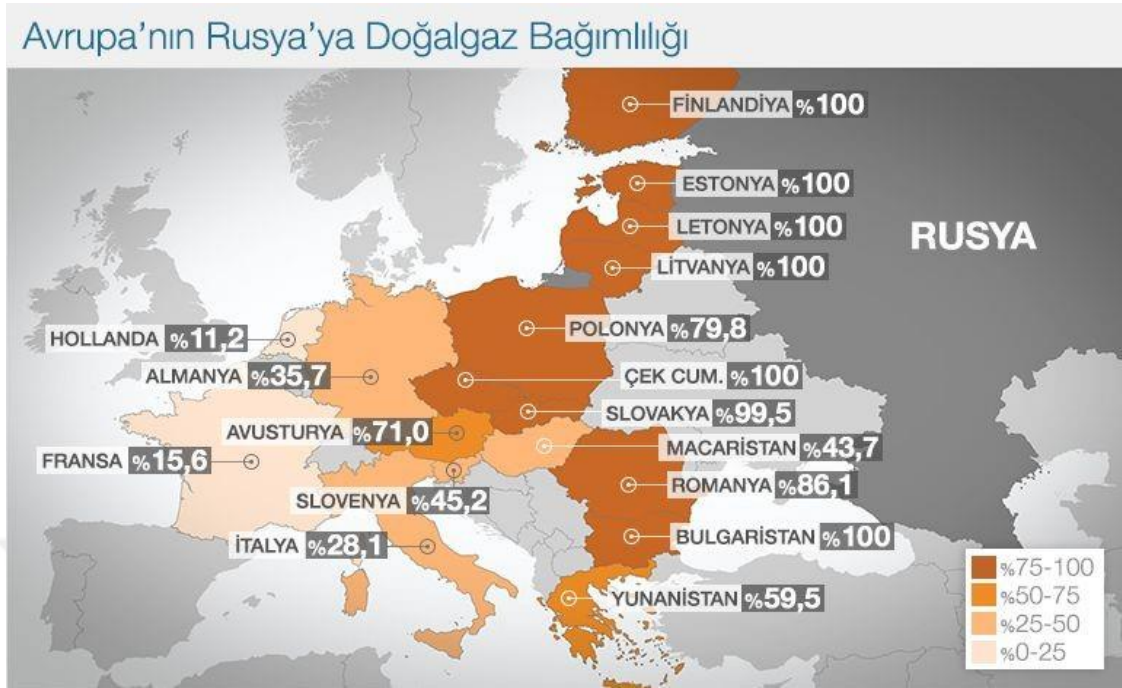
Bu bağlamda Doğu Akdeniz siyasetinde meydana gelen karmaşalardan uzak bölgede var olan değerli ve önemli limanların işletim haklarını elinde bulundurmamak ve işleyen ticari mekanizmanın kırılmasını engellemek üzere politikalar geliştirmektedir. Türkiye ile bölgesel anlamda yakın ilişkiler geliştirmesine rağmen aynı zamanda İsrail, Mısır ve GKRY ile de anlaşmalar yapmaktadır. Hayfa Limanı'nın işletme ruhsatını satın alarak Süveyş Kanalına alternatif yollar üretme girişimleri bulunmaktadır. Hayfa limanı hali hazırda ABD 6. Filosunun kullanımında olmasına rağmen 2021 yılı itibari ile Çin işletmesine geçecektir. Yunanistan'ın Pire Limanı satın alarak batı deniz yolu ticareti için önemli adımlar atmıştır. Farklı politik görüşlerin hâkim olduğu bölgede Çin, yumuşak geçişli siyasi argümanlar ile ticari üstünlüğünü

elinde bulundurmak adına anlaşmalar ve yatırımlar yapmaktadır. Ticaretin konusunu oluşturacak tüm değişkenlerin unsurlarını elinde bulundurmak için stratejiler izlemesi ticari güvenliğinin kalıcı olmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Fakat Doğu Akdeniz’de ülkelerin askeri unsurları ile bölgede sıcak temas halinde olması Çin’in bu coğrafyada tutunabilmesi için askeri unsurlarını sahaya sürmesi anlamına gelmektedir. Bu durum ise başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin Çin’in pazar hâkimiyetine engel olmak adına girişimlerde bulunacağı izlenimi taşımaktadır (İstikbal, 2019).

4.3.2.4. Avrupa Birliği

Dünya genelinde enerji tüketiminin nedenlerine bakıldığında yoğun nüfus artışına paralel bir kullanım görülmektedir. Bu durum Avrupa Birliği için söz konusu değildir. Avrupa ülkelerinde enerji kullanımının artış göstermesinin en büyük sebebi refah seviyesinde meydana gelen artışlar olarak görülmektedir. Avrupa Birliği, 27 üye devletin oluşturduğu 500 milyondan fazla nüfusu ile ulus üstü bir yapıdır. Gelişmiş sanayi ve endüstriyel hareketlilik, şehirleşme ve gelişmişlik sonucu dünya enerji tüketiminin % 15’i oranında bir paya sahiptir. Petrol ve doğal gaz rezervi bakımından oldukça kıt kaynaklara sahip olan bu yapı enerji bağımlısı konumundadır. Fosil enerji yakıtları noktasında toplam enerji kaynak kullanımının %60’ını oluşturmaktadır. 1951 Paris Anlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmuştur. Bu anlaşma ile birlikte Avrupa Birliği oluşmaya başlamıştır. Paris Anlaşması neticesinde Avrupa’nın enerji rotası oluşturulmuştur (Candan, 2003).

Şekil 7: Avrupa'nın Rusya'ya Doğalgaz Bağımlılığı

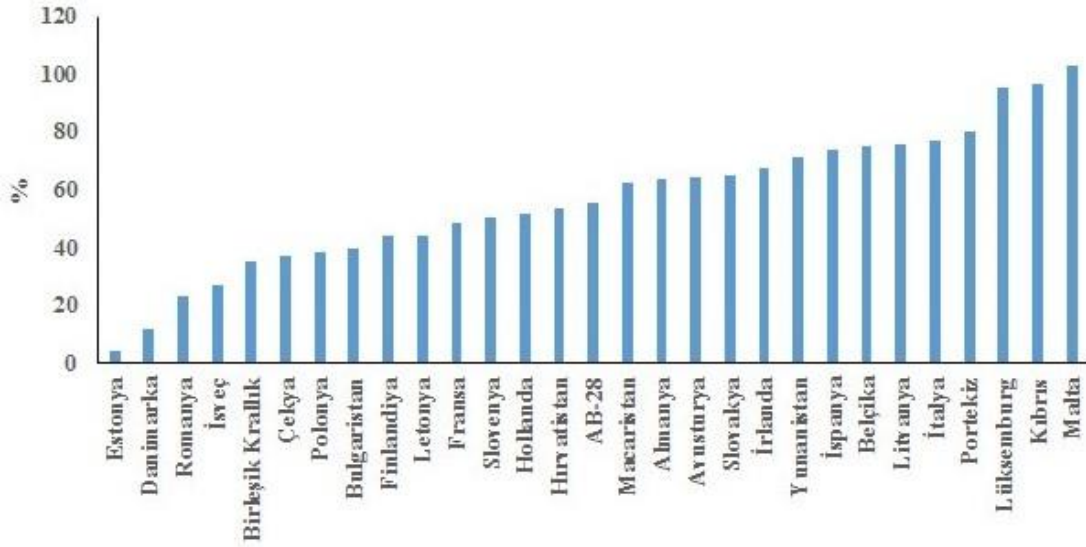

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/irandan-avrupaya-gaz-teklifi>

Avrupa Birliği'nin enerji politikalarının temelinde bireycilik bulunmaktadır. Avrupa Birliği vatandaşlarının en ucuz enerji kullanımı sağlamak amacıyla politikalarını oluşturmaktadır. Bu temel politikanın etrafında şekillenen stratejik çalışmalar ile Avrupa Birliği enerji yönlü adımlarını atmaktadır. Enerji arz güvenliği, enerjinin sürekliliği, ithalata dayalı enerji talebinin azaltılması ve iç piyasada ikame yoluyla enerji politikaları şekillenmektedir. AB'nin enerji görünümü ve geliştirdiği politikaların yansımada dışa bağımlı ve yoğun ithalata dayalı enerji tüketimi yüksek ülke konumundadır. Bu sebeptir ki 1973 petrol krizinden hemen sonra Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve 1974 yılında Uluslararası Enerji Ajansı (EIA) kurulmuştur. 1974 yılında meydana gelen yeni petrol krizi ile birlikte enerji arz güvenliği tehlikeye girmiş ve yeni önlemlerin alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Durmuşoğlu, 2015). 2004 yılında Ukrayna – Rusya krizi ile başlayan süreç enerji arz güvenliğini tehlikeye atmış ve yeni enerji tedarik ağı bulma gereksinimi doğurmuştur. Alternatif enerji kaynaklarına yönelim AB'nin zaruri durumdan çıkarmış olduğu bir harita olsa da sonuç itibari ile uzun dönemde atılması gereken bir adım olarak nitelendirilmektedir. AB'nin uzun dönemde etkin bir enerji ticareti yapabileceği ülkeler arasında ilk başta partner olarak gördüğü ülke Rusya Federasyonudur. Bu durumu siyasi bir koz olarak gören Rusya, enerji kartını AB üzerinde siyasi ve diplomatik ilişkilerde kullanmaktan geri durmamaktadır. Rusya

ile olan sancılı enerji ticaretinin sıkıntılarını minimize edebilmek adına üye ülkelerin, üye olmayan ülkeler ile yapmış olduğu ticari faaliyetlerine kota getirmektedir (Kazancı, 2015).

Grafik 1: AB'nin Doğalgaz Bağımlılığı

Kaynak: Eurostat, Resource Efficiency Indicators,

Genişleyici bir politika içerisinde bulunan AB'nin yeni katılan ülkelerin enerji üretim kapasitelerini arttırarak kopuk ve küçük olan enerji piyasalarının birleşmesi ile çözüm yolları aramaktadır. Eurostat verileri ışığında Avrupa Birliği; Rusya, OPEC ve Norveç'e enerji konusunda bağımlı durumdadır. Doğal gazda dışa bağımlılık oranı %60 iken, petrol kaleminde bu oran %80'dir. Enerji tedarikçi ülkelerin bulunduğu coğrafyalarda meydana gelen siyasi karmaşa, Rusya'nın enerji kaynaklarını siyasi ve ekonomik bir enstrüman olarak görerek yaptırım yolu ile Avrupa'ya sorunlar oluşturması ve gelişen dünya sisteminde rekabetin artması ile enerji arz güvenliği kritik boyutlara ulaşmıştır (Ege ve Öz, 2004). AB üye ülkeleri dünya enerji piyasasındaki dalgalanmaların ekonomik tahribi, Rusya'nın tutumu ve enerji arz güvenliği kapsamında çeşitli politikalar üretmektedir. Amaç güvenli tedarik imkânı yaratmaktır. Çoklu boru hattı projeleri üreterek Avrasya tedarik zinciri amaçlanmaktadır. Orta Asya ve Hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasını sağlamak amacı ile bölgedeki ülkeler üzerinde ekonomik ve siyasi kazanımlar elde etme politikası mevcuttur. Bu kapsamda Sovyetler Birliği'nden kopan Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi devletlere eğitim, sağlık, ulaşım, teknolojik ve sanayi alanında gelişimi teşvik etmek amacı ile hibeler verilerek bölge devletleri üzerinde ekonomik ve siyasi kontrol mekanizması oluşturulmuştur. Bölge üzerinde meydana gelen siyasi ve askeri çatışmalarda ara buluculuk görevi üstlenerek hami rolü üstlenilmiştir. Enerji arz güvenliği ile ilgili yeni çözüm yolları arayan Avrupa Birliği 2004

yılında GKRY'nin birliğe katılması ile bu konuda alternatif çözüm arayışlarının içerisinde bir yenisini daha eklemiştir. Farklı tedarik kanalları konusunda arayış içerisinde olan birliğin Doğu Akdeniz sularında bulunan yüksek hidrokarbon rezervleri bölge üzerinde etkin politika izlemesine neden olmuştur. Uluslararası ölçekteki petrol şirketlerini bünyesinde bulunduran Avrupa Birliği bölgedeki sondaj çalışmalarının yürütülmesinde önemli paya sahiptir. Bölgesel anlamda ekonomik ve teknolojik olarak geri kalmış ülkeleri barındıran Doğu Akdeniz böylesi bir güce ihtiyaç duymaktadır. GKRY'nin, Mısır ve İsrail'in etkin politikası sonucunda siyasi ve ekonomik anlamda bölgesel anlamda kendisine seçimlerini kolaylaştıracak, adımlarını daha realist atacak alanlar oluşturmaktadır. Yüksek oranda enerji gereksiniminden kaynaklı büyük bir ithalat hacmine sahip olan Avrupa Birliği aynı zamanda Doğu Akdeniz için büyük bir pazar konumundadır. Bu sebeptir ki GKRY- Türkiye, Yunanistan- Türkiye problemlerinde taraf olmaktadır. Ayrıca Kıbrıs sorunu, Libya iç savaşı, Mısır askeri darbesinde yine kriz çözüm merkezi olma görevi üslenmiştir. Enerji arz güvenliği konusunda AB üye ülkesi olan Yunanistan ile Avrupa'ya boru hattı ile enerjinin taşınabilmesi planlanmaktadır. Bu minvalde enerji arz güvenliği adı altında Türkiye ve KKTC'nin uluslararası deniz hukuku sözleşmesinden doğan hakları görmezden gelinmektedir (Cankara, 2016).

4.4. DOĞU AKDENİZ ENERJİ OYUNLARINDA GÜNCEL OLAYLAR VE TÜRKİYE'NİN KARŞI ADIMLARI

Türkiye uluslararası hukuk kuralları ve devletlerarası anlaşmadan doğan hukuki hakları gereğince Doğu Akdeniz havzasında ekonomik kazanç elde etme ve ülke sınırlarının güvenliğini sağlayacak önlemler almaktadır. Bu önlemler fiili olarak diğer ülkelerin yapmış olduğu tehditkâr adımlar sonucu alınmaktadır. GKRY'nin Doğu Akdeniz havzasında tek taraflı MEB ilanı sonrası ve bölge ülkeleri ile yapmış olduğu anlaşmalar sonrası Türkiye'nin havza üzerinde politikaları şekillenmeye başlamıştır. 1999 yılından beri bölgesel anlamda çözüm arayışlarını devamlı olarak barışçıl şekilde çözüme girişimleri olan Türkiye'nin Annan Planı ve Birleşmiş Milletler çözüm sürecinde bulunduğu da bilinmektedir. Sorunun Kıbrıs'ta barışçıl bir çözüm arayışı olmadığı, Rusya'nın Avrupa'yı tekel enerji piyasasına hapsederek siyasi bir argüman haline getirmesinden kurtulma isteği ile Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervlerinin en karlı şekilde Avrupa ülkelerine ulaştırma politikası olduğu anlaşılmıştır (Ulucak, 2019). Bu minvalde AB ve bölge ülkelerinin politikaları sonucu Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de küçük bir sahaya hapsederek strateji oluşturma girişimleri olmuştur. GKRY'nin tek taraflı ve hukuki argümanlara uymayan bir şekilde vermiş olduğu ruhsat sonucunda 3. parselde arama yapacak olan İtalyan şirketi Eni'ye yönelik Türk donanmaları tarafından askeri girişimleri olmuştur.

2011 yılında KKTC ile Türkiye arasında gerçekleştirilen kıta sahanlığı anlaşması ile TPAO bu bölgede hidrokarbon ruhsatı elde ederek sahaya inmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri ve hava unsurları ile bölgede bulunan Fatih ve Yavuz sondaj gemileri caydırıcı bir unsur niteliği taşımaktadır. 2019 yılında Türkiye'nin öncülüğünde yapılan askeri tatbikat bölgede Türk varlığını istemeyen devletlere bir gövde gösterisi niteliği taşımaktadır. Libya ile yapılan karşılıklı sınırlayıcı anlaşma sonrası hem bölgesel devletler hem de Avrupa devletleri tarafından tepkiler gelmiş ve Libya Ulusal Hükümetine karşı darbe girişimlerini destekler adımlar atılmıştır. Trablus'un işgalini meşrulaştırma, darbeye karşı askeri ve siyasi yardımda bulunma gibi eylemler içinde bulunan devletlere karşı Türkiye Libya meşru hükümetine askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Türkiye'nin savunma sanayi atılımları doğrultusunda kendi geliştirmiş olduğu hava destek unsurları ve zırhlı araçlar ile darbeci anlayış engellenmiş ve askeri anlamda başarı elde edilmiştir. Rusya, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Yunanistan, GKRY ve Fransa'nın resmi olmayan askeri ve ekonomik yardımları karşılığını bulamamakla birlikte Libya'nın egemenliğini parçalayan adımlar atılmıştır. AB Bürüksel toplantısında Türkiye ile Libya arasında gerçekleştirilen mutabakatın hukuki olmadığı, üçüncü ülkelerin egemen haklarını ihlal ettiği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Ayrıca AB, GKRY'nin adanın tek temsilcisi olduğu ve anlaşmanın tanınmayacağı yönünde kararlar alınmıştır(Dalar, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti kıta sahanlığı ve kara suları dâhilinde olan bölgeler üzerinde haklı sebeplere dayanılarak Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) nezdinde haklarını savunmaktadır. GKRY'nin tek taraflı yapmış olduğu Münhasır ekonomik bölge ilanı sonrası bu bölgelerde hidrokarbon arama ve çıkarma ruhsatlarını vermeye yönelik açmış olduğu ihalelere itiraz etmektedir. 2004 yılında GKRY ile Mısır arasında gerçekleştirilen deniz anlaşmasına yönelik olarak Birleşmiş Milletlere göndermiş olduğu nota ile yapılan anlaşmanın hukuka aykırı ve hakkaniyetten uzak olduğunu belirtmiştir. GKRY'nin tek başına tüm adanın temsilcisi gibi hareket ettiğini bu durumun ise siyasi ve askeri sonuçları olacağını iletmış anlaşmanın tanınmaması gerektiğini bildirmiştir (Yaycı, 2019). Doğu Akdeniz ile ilgili alınacak kararların BMDHS hükümlerine uygun ve uluslararası kurallara bağlı kalarak hakkaniyet çerçevesinde ortak bir paydada buluşarak, akılcı ve barışçıl bir diplomasi yürütülerek, şeffaf ve saydam anlaşma kuralları ile yapılması gerektiğini tüm siyasi alanlarda dile getirmektedir. Bölge üzerinde alınacak kararların tek bir noktadan çıkmaması gerekliliği ve çözüm arayışlarının kalıcı sonuçlar ortaya koyması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu şekilde oluşturulacak bir anlaşmanın Türkiye'nin lehine olacağını ve en fazla kıyı şeridinin Türkiye'ye ait olduğunu belirtmiştir. 145 bin km² kıta sahanlığı alanı bulunan Türkiye'nin hukuki olmayan

durumlar sonucu elinden alınacak deniz yetki alanları sonucu 31 bin km² alana hapsedilecektir. Bu durum ekonomik, siyasi ve askeri anlamda büyük sorunlar yaratacağı gibi Türkiye'nin egemenlik haklarını da sınırlayıcı sonuçlar doğuracaktır (Dalar, 2019). Yunanistan ile adalar üzerinde yürütülen kıta sahanlığı tartışmalarına ilişkin olarak Türkiye'nin tutumu adaların Türk topraklarının bir uzantısı olduğu ve statüsünün buna göre şekillenmesi gerektiği ve kıta sahanlığı konusunda geri adım atmayacağı yönünde girişimleri bulunmaktadır. Yunanistan'ın bu durumu Birleşmiş Milletlere taşımış ve durumun iki ülke arasında yapılacak müzakereler ile çözüme ulaşması gerektiği yönünde karar alınmıştır. Aynı adalar Doğu Akdeniz üzerinde kıta sahanlığı tartışmalarına gebe olmuş Yunanistan, Mısır ve GKRY ile deniz yetki alanı sınırlandırılmasına yönelik adımlar atmıştır. Bölgede en fazla kanıtlanmış hidrokarbon rezervi bulunan İsrail'in yürütmüş olduğu politikalar Türkiye aleyhine sonuçlar doğurmaktadır. Uluslararası şirketlerin GKRY sözde ilan ettiği MEB sınırları dâhilinde 12. Parsel içerisinde yüksek miktarda hidrokarbon rezervine rastlaması sonucu, İsrail ile GKRY arasında 2010 yılında karşılıklı MEB ilan etmişlerdir. Bu durum karşısında Türkiye Cumhuriyeti yapılan anlaşmayı tanımadığını belirterek nota vermiştir. Yapılan açıklamada Türkiye'nin bu anlaşma gereği hiçbir hakkı gasp edilmemiş fakat Kıbrıs adasında yaşayan Türklerin hakları gözetilmeden hareket edildiği vurgulanmıştır (Yaycı, 2019). Bu minvalde GKRY'nin tutumunun KKTC'ni yok sayması anlamına gelmektedir. 2019 yılına kadar olan süreçte yaşanan olaylara ve gelişen politik durumlara karşı reaksiyon göstererek hukuki çıkarımlar ile haklılığını beyan eden Türkiye Cumhuriyeti, 2019 yılı ile birlikte bölgede etkin bir tutum sergilemiştir. Doğu Akdeniz üzerinde hidrokarbon arama çalışmalarına başlamış ve arama ekiplerine güvenlik bağlamında deniz donanması ile bölgede tedbirler almıştır. Libya ile yapılan anlaşma ile birlikte dengeler değişmiş ve bölgesel ve uluslararası anlamda tepkiler doğmuştur. Türkiye'nin hidrokarbon rezervlerinin yanı sıra önemseydiği başka bir durum ise bölgede çıkartılacak olan rezervlerin pazara ulaşımı ile ilgilidir. Türkiye burada alıcı ve satıcı ülkeler açısından en makul güzergâh durumunda olmasına rağmen sahada başka hesaplar yapılmaktadır. Doğu Akdeniz'den çıkartılacak hidrokarbon rezervlerinin LNG ve boru hattı projeleri ile Türkiye'ye ulaştırılarak buradan yine boru hattı ve kara yolu ile Avrupa ülkelerine ulaştırması planlanmaktadır. Avrupa'nın kuzey ülkelerinden yapmış olduğu doğal gaz ihracatı için Türkiye'nin alternatifini nasıl maliyetli oluyorsa aynı durum Doğu Akdeniz rezervleri içinde geçerlidir. İsrail ile yaşanan Mavi Marmara, Davos ve Filistin meseleleri ile yaşanan siyasi krizler Doğu Akdeniz üzerinde etkili olmuştur. Mısır'da meydana gelen askeri darbe sonucu yönetimde meydana gelen değişiklik üzerinden Türkiye'nin siyasi baskı kurması sonucu Doğu Akdeniz üzerinde Mısır ile farklı siyaset uygulama mekanizması oluşmuştur. Bölgesel anlamda

bakılması mümkün olmayan farklı kıtalarda bulunan devletlerin dahi yakından takip ettiği ve müdahil olduğu Doğu Akdeniz havzası farklı siyasi etkenleri içinde barındıran politik bir mecra durumundadır. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının en önemli ayağı durumunda olan Doğu Akdeniz, Suriye'de yaşanan siyasi çıkmazın bir parçası olmakla beraber Orta Doğu'da yaşanan tüm karmaşanın paralelinde bir konu olarak görülmektedir. Türkiye'nin bu coğrafyada izlemiş olduğu politikalar aynı zamanda Doğu Akdeniz siyasi çözüm yollarında karşısına olumlu ya da olumsuz yansımaktadır.

Devletler ulusal güvenliklerini tehlikeye atan her oluşuma karşı askeri ve siyasi anlamda karşı stratejiler geliştirir ve gerek duyulduğu takdirde sahada ve masada bu stratejilerini hayata geçirirler. Türkiye gerek terör unsurları gerekse sınırlarında meydana gelen siyasi otorite boşluğundan kaynaklı sorunlar neticesinde askeri mekanizma olarak devamlı telaffuz durumundadır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile başlayan Türk Silahlı Kuvvetlerinin operasyon becerisinin gelişimi günümüze kadar aynı hareketlilikle devam etmiştir. Güçlü bir silahlı kuvvet mekanizmasının varlığı tehdit olacak unsurlara caydırıcılık sağlayacaktır. Deniz, hava ve kara kuvvetleri bakımından bölge devletleri nezdinde daha fazla nitelikli asker ve askeri teçhizata sahip olan Türkiye, bu unsurları ile bölgede güvenlik tedbirleri almış ve oluşabilecek durumları göz önünde bulundurmak adına Doğu Akdeniz sularında askeri tatbikatlar düzenlemiştir. Müttefik güçlere güven ve düşman ülkeleri düşünmeye sevk eden bu girişimler sonucu Kıbrıs açıklarında ve Libya sınırlarında deniz donanmaları ile güvenlik tedbirleri alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Doğu Akdeniz havzasında meydana gelen siyasi ve hukuki çıkmazlara karşı askeri anlamda her türlü önlemlerini alma yönünde gayret göstermektedir. Irak ve Suriye coğrafyasında meydana gelen tehdit unsurları ile girilen sıcak temas Türk Silahlı Kuvvetleri'ne pratiklik kazandırmıştır. Günümüzde ülkelerin kendi silahlı kuvvetleri ile sıcak temas kurmalarından ziyade eğitimini ve 76 silahlanmasını üstlendiği, aynı amaç ve gaye için yola çıktıkları farklı milletlerden olan toplulukları sahada desteklemektedirler. Bu durum literatüre vekâlet savaşları olarak girmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Suriye'de yönetim karşıtlığı ile silahlanan fakat düzenli birlik oluşturamayan toplulukları bir amaç doğrultusunda eğiterek ve silahlandırarak Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurmuştur. Daha sonra bu birlik Suriye Milli Ordusu ismini almıştır. Bu askeri birlik Türkiye'nin yapmış olduğu askeri operasyonlara katılmış ve ele geçirilen yerleşim yerlerine güvenlik gücü olarak yerleştirilmiştir. Fırat ve Barış kalkanı harekâtlarında tam anlamıyla TSK ile entegre şekilde hareket etmiş ve başarılı operasyonlar çıkarmıştır. Doğu Akdeniz'de Libya ile yapılan karşılıklı MEB ilanları sonrası savunma ve güvenlik alanlarda da iş birliği anlaşmaları imzalanmıştır. Libya Ulusal

Hükümetin egemenliğini ve kendi çıkarlarını korumak adına Libya'ya askeri eğitim ve teçhizat yardımında bulunulmuştur. Kıbrıs ve Libya topraklarında İHA birlikleri konuşlandırılmış ve bölgede güvenlik bakımından kazanımlar elde edilmiştir. Askeri üs ve hava sahaları bakımından yeni yerleşkeler açılarak bölgesel anlamda karşı devletlere gözdağı verilmiştir. Bu durum aynı zamanda yerli sanayi atılımları ile geliştirilen İHA, SİHA ve kara taşıtlarının sahada güvenle kullanıldığının da kanıtı olmuştur. Libya hükümeti tarafından yapılan açıklamalar doğrultusunda, Trablus'a Türk askeri, hava savunma sistemleri, eğitim subaylarının geldiğini belirtmiş ve bu süreç sonrası darbe girişimlerini bastıracaklarını belirtmiştir.

SONUÇ

21. yüzyıl itibari ile Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Doğu Akdeniz havzası içerisinde bulunan alanda yapılan araştırmalar sonucu yüksek miktarda hidrokarbon rezervi keşfedilmiş ve bölge dinamikleri bu süreç sonrası değişmeye başlamıştır. Helen düşüncesinin tekrardan gün yüzüne çıkması, İsrail'in siyasi çıkarları neticesinde bölgede yapılan anlaşmalar, AB ve ABD'nin bu oluşumları desteklemesi ile birlikte Türkiye ve KKTC'nin hukuki haklarına etki eden bir durum oluşturmuştur. Bu durum karşısında bölgesel ve ulusal anlamda hukuki haklarından doğan yasal tepkileri verme yetisi gösteren ülkeler bölgede çözüm arayışlarına girmişlerdir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti siyasi, ekonomik ve askeri mekanizmalarını devreye sokarak bir dizi tedbirler almış ve almaya da devam etmektedir.

Bu çalışma kapsamında Doğu Akdeniz bölge ülkeleri olan başta Türkiye olmak üzere; Mısır, İsrail, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, Lübnan, Libya, Suriye ve bölge dışı aktörler olan Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti ve de Avrupa Birliği ülkeleri değerlendirmeye dahil edilmiştir. Doğu Akdeniz'in sahip olduğu jeopolitik konum, jeolojik ve siyasi yapı konjonktürel değişimler doğrultusunda literatür taraması yapılmış ve keşfi gerçekleştirilen hidrokarbon rezervlerin ekonomik değerine yönelik bölgede gelişen tehditler ve kaynak rezervlerin sunduğu risk ve fırsatlar belirlenmiştir.

Karasal alanlarda gerçekleştirilen birincil üretime nazaran, Doğu Akdeniz bölgesinin kıyı ötesi alanlarında keşfedilen rezervlerin, ekonomik açıdan kullanılabilir hale gelmesi daha fazla teknik donanım ve daha çok yatırım gerektiren bir bölge olması ve bölgede çıkarılan rezervlerin ekonomik ticarete konu olabilmesi Hubbert Eğrisi kapsamında değerlendirilmiştir.

Doğu Akdeniz havzasından elde edilecek ekonomik ve sosyal kazanımların ada devletlerine eşit ve hukuki temellere dayandırılarak paylaşılmasına zemin oluşturulmalı ve bu yönde politikalar gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Henüz netleşmeyen ve her geçen gün farklı denklemlerin bölge politikasının içine dâhil olması ile değişen bir satranç tahtası görünümü ile karşı karşıya kalınmaktadır. AB'ye enerji akışını sağlamak düşüncesi ile İsrail, GKRY, Yunanistan ve Mısır arasında bir anlaşma zemini oluşturularak boru hattı projesi oluşturulmuştur. EastMed boru hattı projesinin ekonomik yönden imkânsıza yakın olduğu ve Mısır limanları ile LNG taşımacılığının ise yetersiz kaldığı düşünüldüğünde Avrupa piyasasına hidrokarbon taşınmasının en muktedir yolunun Türkiye üzerinden olduğu daha açık ve net

deklare edilmelidir. Ayrıca Türkiye üzerinden yapılacak taşımacılığın enerji arz güvenliğine daha yatkın ve önceden kazanılmış tecrübeler ile daha kolay olacağı değerlendirilmektedir.

Doğu Akdeniz bölgesinin değişen jeopolitik yapısı kronolojik sıralamaya önem vererek yakın tarihte gerçekleşen beş önemli olay kapsamında ele alınmıştır. Bunlar; Ortadoğu'da petrolün bulunması, Ortadoğu'da İsrail'in kurulması, Süveyş kanalı krizi, Kıbrıs meselesi, Doğu Akdeniz'de hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi ve Arap Baharı olarak belirlenmiştir. Ortadoğu'da petrolün keşfi; Doğu Akdeniz bölgesine coğrafi olarak yakın olması bölgeyi kontrol altına alabilecek bir üs olarak değerlendirilmeye başlanmış ve rezervlerin pazar ülkelere ulaştırılması için en kısa ve en güvenilir yol olması nedeniyle Doğu Akdeniz havzasının enerji koridoru haline gelmesi sağlanmıştır. Ortadoğu'da İsrail Devletinin kurulması ve ardından yaşanan Arap-İsrail çatışmaları bölgedeki güvenlik endişelerini arttırmış ve Ortadoğu için siyasi istikrarı bozucu etki yaratmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinin coğrafi keşiflerle kaybettiği ticari cazibesini yeniden kazandıran Süveyş Kanalı sayesinde bölge tekrardan stratejik bir enerji ticareti güzergâhı haline gelmiştir. Doğu Akdeniz bölgesini jeopolitik açıdan etkileyen bir diğer önemli gelişme petrol ve doğalgazın boru hatları yoluyla hedef tüketici pazarlara gönderilmesi olmuştur. Bu boru hatları ile bölge enerji nakil açısından ana bağlantı noktası haline gelmiş ve hedef pazar ülkeler açısından enerji koridor güzergâhı güvenliğinin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Doğu Akdeniz havzasının tam merkezinde yer alan Kıbrıs adasının siyasi parçalanmışlığı, Türkiye ile meşruiyet krizi ve Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliğinin kabulü iki ülke arasındaki sorunu derinleştirmiş ve Kıbrıs Sorununu evrensel bir sorun olmasını sağlamıştır. Özellikle son yıllarda Doğu Akdeniz'de kıyı ötesi alanlarda keşfi gerçekleştirilen hidrokarbon enerji kaynaklarının keşfi bölgenin enerji merkezi olabilme potansiyelini ortaya çıkarmış. Bölgede gerçekleşen keşiflerin kanıtlanmasıyla hemen hemen aynı döneme denk gelen Arap Baharının farklı birçok iç ve dış dinamikleri bulunmakla birlikte bölge ülkelerinin hemen hemen tamamının siyasal rejimlerinde değişikliğe ve ekonomik sarsıntılara sebep olarak bölgede otorite boşluğunun oluşmasına sebebiyet vermesi yakın tarihte bölge jeopolitiğinde en büyük etkiyi yaratan gelişmelerden biri olmuştur.

Bu doğrultuda Doğu Akdeniz kıyı ötesinde gerçekleştirilen hidrokarbon enerji keşiflerini bölgenin önemi Deniz Hakimiyeti Teorisi, Kara Hakimiyeti Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi ve Hava Hakimiyeti Teorisi kapsamında ele alınmıştır. Bu jeopolitik teoriler incelendiğinde hepsi için ortak odak noktasının hidrokarbon rezerv ihtiva eden veya bu rezerv kaynaklarının transit geçiş güzergâhı alanında bulunan bölgeleri kontrol altına almayı hedefler nitelikte olduğu görülmüştür. Bu hidrokarbon enerji keşiflerinin Doğu Akdeniz havzası için

hem enerji merkezi olma hem de rezervlerin hedef pazarlara ulaşması adına enerji koridoru olma potansiyeli gelecek dönemde jeopolitik hakimiyet açısından önemini koruyacağına işaret etmektedir.

Teknolojinin ilerlemesi ve sanayinin gelişmesine bağlı olarak ülkelerin gelişimi ve ilerlemesi, enerji kaynakları temelinde gerçekleşmektedir. Günümüzde uluslararası alandaki aktörlerin politika üretme ve siyasi güç kullanma pratiğinde enerji kaynakları önemli bir etken olmuştur. Bu nedenle her geçen gün artmakta olan nüfus ve buna bağlı olarak ülkelerin artan enerji ihtiyacının karşılanması için, yeryüzünde bulunan kıt kaynaklardan en fazla yararlanma arayışı ülkeler için güvenlik kavramı ön plana çıkmıştır. Birçok devleti ilgilendiren ve enerji devamlılığı amacına yönelik ortaya çıkan güvenlik kavramı enerji akışının sürekliliğine odaklanmıştır. Bu açıdan Doğu Akdeniz enerji güvenliği Realist Kuram, Neorealist Kuram, Kopenhag Güvenlik Okulu ve Eleştirel Kuram açısından ele alınmıştır.

Realizme göre uluslararası sistemde tek politika belirleyicilerin devletler olduğu genel kabul görmüş ve asimetrik güce göre bir bölgenin enerji güvenliğini etkileyen unsurların sadece devletler arası ilişkilerden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Yapısal realizmde Waltz'un öncülük ettiği geleneksel görüşe göre, anarşik sistemde tüm devletlerin dengeleme davranışı sergilediği varsayılmaktadır. Teori, yapısal güç eşitsizliğine dayanarak, tüm devletlerin aynı refleksi ortaya koymalarının yapısal olarak mümkün olamayacağı ileri sürülmüştür. Neorealist bakış açısı ise güç elde etme arayışı içerisinde olan devletler ile ekonomik çıkar sağlama amacıyla olan devletlerin çıkarlarını entegre ederek devletlerin ağırlığını ön planda tutmuştur. Kopenhag Okulu güvenliğin temelinde yalnızca askeri unsurların yer almadığı, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sektörlerinde güvenlik kavramının kaynağında yer alabileceği vurgulanmıştır. Son olarak eleştirel kurama göre mevcut aktörler üzerinde, sistemsel yapıda oluşan değişikliklerin de etkisinin olduğu hatta değiştirebildiği ve bununla beraber enerji politikalarının ve güvenlik algılamalarının ucu açık ilişkiler ağına bağlı olduğu belirtilmiştir. Tez çalışmamız içinde ilgili bölümde ele aldığımız uluslararası güvenlik yaklaşımlarından hareketle Realist yaklaşımın günümüz küresel düzeninde daha etkin rol oynadığı saptanmıştır.

AB'nin enerjide dışa bağımlı politikaları bir seçim değil zorunluluktur. ABD ile yapılan enerji ticareti ile kaya gazı, Rusya ile yapılan enerji ticareti ile de doğal gaz ve petrol transferi gerçekleştirmektedir. Uluslararası arenada karar verme organlarının bu durumdan etkilenmesini engellemek için çözüm arayışları hız kazanmıştır. Bölgeden çıkacak hidrokarbon rezervleri tüm ülkelerin olduğu kadar Türkiye'nin de dışa bağımlılığını azaltacak bir gelişme olacaktır. Bu doğrultu da İsrail ile yapılacak anlaşma neticesinde hem rezervlerin taşınması hem de

çıkartılması konusunda önemli kazanımlar elde edilmiş olacaktır. Ayrıca günümüzde önemi giderek artan Ceyhan'ın enerji dönüşüm ve nakil merkezi haline getirilmesi projesinin güçlenmesi de bu sürece olumlu etki edecektir. Etkin ve çok yönlü stratejiler üzerine oluşturulmuş ve kararlılıkla yürütülecek Doğu Akdeniz politikası Türkiye'ye birçok alanda kazanım sunacaktır. Akdeniz'in doğusu günden güne önemini arttırmakta ve büyük güçlerin ilgi odağı olmasında enerji kaynakları bakımından zengin keşiflerin tespit edilmesiyle paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesine kıyıdaş ülkeler arasında son yıllarda uluslararası hukuk normları hiçe sayılarak kıta sahanlığı sınırlandırma ve Münhasır ekonomik bölge belirleme antlaşmaları karşılıklı olarak yapmaktadırlar. Doğu Akdeniz'e komşu olduğumuz bu ülkelerin yaptıkları hamlelere karşı Türkiye siyaseten uzak kalmış, son zamanda Libya ile sağlamış olduğu birliktelik ile bölgede varlığını ve oyun kurucu aktörlerden biri olduğunu hissettirmiştir.

Sonuç olarak Türkiye ile Libya arasında yapılmış olan antlaşma sonrasında Doğu Akdeniz'de yeni bir döneme giren ve yeni krizler veya anlaşmazlıklar meydana getirmeden bölgede bulunan tüm ülkeler ile uluslararası hukuka ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin özüne uygun olarak adımlar atılmasına öncülük edebilecek tavırlar ortaya koymalı ve Doğu Akdeniz'deki potansiyel hidrokarbon enerji rezervleri bölgedeki paydaşlarıyla hakça paylaşılmasını sağlama yönündeki diyaloga açık ve bölgeyi karmaşadan kurtarabilecek milli siyasetini ödün vermeden sürdürmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu amaçla da bir an önce yukarıda bahsetmiş olduğumuz prensipler çerçevesinde MEB alanlarını deklare etmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Soğuk Savaş sonrası bölgesel anlamda yaşanan sosyoekonomik olaylara dikkatli bakıldığında enerji yönlü dalgalanmaların uluslararası politığe ve ülkeler arası stratejik yakınlaşmalara kesin etkisi olduğu gözlenmektedir. Bu etkilerin küresel kapsamda siyasal, ekonomik ve kültürel sonuçları meydana gelmektedir. Enerji gücünü bünyesinde barındıran devletlerin dünya siyasetine yön vermeleri ve bu durumdan çıkar sağlamalarının sonuçları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından en aza indirmeye çalışılmaktadır. Sanayi devrimi ile başlayan enerji tabanlı endüstriyel gelişimin var oluşu sonucunda ülkelerin dış ticaret kalemlerinin büyük bir bölümünü fosil enerji harcamaları oluşturmaktadır.

Bu kapsamda bölgeye dair yapılan literatür taraması doğrultusunda tehdit ve fırsatlar belirlenmiştir. Doğu Akdeniz'de keşfi gerçekleştirilen hidrokarbon enerji kaynaklarının çıkarılması ve işletilmesiyle beraber ticari hale getirilmesine tehditler; Arap-İsrail çatışması, Suriye İç savaşı, ABD ve Rusya'nın çakışan çıkarları ve Kıbrıs Sorunu alt başlıklar

çerçevesinde incelenmiştir. Hidrokarbon enerji kaynaklarının yaratacağı fırsatlar ise hem bölge rezerv ülkeler açısından hem de hedef pazar ülkeler açısından bölgesel ve küresel aktörlerin işbirliğine yönelik fırsatlar alt başlıklarında incelenmiştir.

Enerji; uluslararası sistemde üretimin en önemli girdisini oluşturan, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve ekonomik göstergelerini etkileyen birincil faktör olarak değerlendirilmektedir. Dünyada enerji kaynaklarına sahip olan yada enerji kaynakları nakil hattı üzerinde olan bölgeler coğrafi konum olarak her zaman önemini korumakla birlikte politik olarak her zaman avantajlı komunda olmuşlardır. Özellikle enerji kaynaklarının üretilerek pazarlandığı konumlar coğrafi bölgenin önemini jeopolitik açıdan arttırmıştır. Enerji jeopolitiği devletlerin çıkar ilişkilerinde önemli araçlardan birisidir. Enerji kaynaklarının siyasi-politik etkisi, bazı bölgeler açısından refahın ve üretimin geliştirilmesi yönünde fayda sağlarken, bazı bölgelerde anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep vermiş ve kaos ortamının oluşmasına neden olan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Enerji kaynağının deniz alanında keşfedilmesi ülkelerin jeopolitik konumlarına ve ekonomilerine sağlayacağı katkılara bakıldığında, Doğu Akdeniz’de uluslararası hukuka saygı gösterilerek hukuka uygun davranmak yerine askeri güç kaynaklı savaş diplomasisi uygulandığı görülmektedir. Çin’ in “Modern İpek Yolu Projesi ve Rusya’nın Akdeniz’e yerleşme çabası sonucu Akdeniz bölge ülkeleri ile ilişkilerin kurulması karşısında ABD ve AB’nin mukabil denge arayışları ve bunun sonucunda Kıbrıs adasının üzerindeki baskıların artmasına sebep olmaktadır. Rusya-İran-Çin’i dengelemeyi amaçlayan ABD ve AB’nin Körfez ülkeleri ve Yunanistan-İsrail-GKRY ile sürekli yaptığı askeri tatbikatların fazla olmasında bağlı olarak Akdeniz ilan edilmemiş bir iç savaş bölgesi olarak görülmektedir. Bundan dolayı Doğu Akdeniz hem kara bağlantıları hem de deniz yolları açısından bakıldığında üzerinde egemenlik sağlanması gereken bir geçiş bölgesi olarak görülmesinin yanında bir enerji nakil ve üretim bölgesi olarakta önemli bir bölgedir. Bu yüzden Doğu Akdeniz’e ve sınırlarındaki hidrokarbon rezervlerine hükmeden ülkeler bunun sonucu olarak dünya enerji siyasetinde de söz sahibi olacaktır.

Türkiye etkin askeri gücü ve teknik donanımı ile belirli bir statüko çerçevesinde sahada olan kazanımlarını masadaki anlaşmalara dökmeyi planlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti AB Komisyonu ile yürütmüş olduğu müzakereler ışığında Yunanistan ile ikili ilişkiler kurmaya çalışmakta ve bölgede daha fazla askeri anlamda gerginliğin oluşmaması adına adımlar atmaktadır. Diplomatik görüşmeler ne gibi sonuçların getireceği hala belirsizliğini korurken bölgede tatbikatlar düzenleme girişimleri de Türkiye adına devam

etmektedir. Sismik araştırmaların yapılması ihtimali Türkiye karşıtı strateji geliştiren ülkelerin yoğun tepkisini çekmektedir. Megali İdea ve Mavi Vatan idealleri ile bölgede etkin politikalar oluşturmaya alışan Yunanistan ve Türkiye'nin askeri olarak ta bölgede yoğun bir oluşum içerisinde bulunması bölgede sıcak saatlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Doğu Akdeniz havzasında adalar dışında hiçbir hükmü olmayan Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'in batıya açılan kapısını elinde tutma girişimleri Türkiye ve Libya arasında yapılan anlaşma ile sonuçsuz kalmıştır. Bu anlaşmayı sağlam zeminler üzerine inşa etme düşünce ile Libya topraklarında ekonomik ve askeri girişimler söz konusudur. Avrupa lkelerinin yoğun siyasi baskısı, Mısır'ın askeri müdahale söylemleri ve Yunanistan oluşturduğu karalama kampanyaları ve Libya'ya aktarılan bütçenin vermiş olduğu sıkıntılardan kurtulmak adına Türkiye bölgede kısa ve uzun vadede çözüm üretmesi gerekmektedir. lke ekonomisinin içinde bulunduğu durum göz önüne alındığında şu an izlenen dış siyaset uzun dönemde sürdürülemez olarak görülmektedir. Bu bağlamda Mısır ile olası bir anlaşma zemini yaratmak suların durulmasına hatta Türkiye üzerinden projelerin gerçekleşmesine zemin hazırlayacaktır. Fakat tam tersi bir anlaşma durumu ortaya çıktığında Yunanistan bölgede daha etkin siyasi manevra alanı sağlayacaktır. Münhasır ekonomik bölge ilanı konusunda henüz hiçbir adım atmamış olan Türkiye bu konuda ekseriyetle gerekli adımları atması beklenmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada Doğu Akdeniz havzasında keşfi gerçekleştirilen bu rezervlerin işletilerek ya da doğrudan küresel enerji pazarlarına aktarımı için gerekli olan siyasi ve ekonomik altyapının kurulması ve işbirliğiyle geliştirilmesinin döngüsel bir problem olduğu görülmüştür. Doğu Akdeniz kıyı ötesi hidrokarbon keşifleri ara bağlantılar ve entegrasyon yoluyla bölgedeki ülkeler arası siyasi ve ekonomik iş birliğinin arttırılmasında etkili olabilir. Bölgede devletler arası kurulacak işbirliği ortamı bölgeye barış ve istikrar getirmesinin yanı sıra AB için de enerji arz güvenliği konusunda destek belirleyici faktörlerden olabilecektir. Doğu Akdeniz'de mevcut rezervlerin sınırlılığı bölge ülkeleri arasında çatışan çıkarlarını ve derinleşmiş sorunları çözme olasılığı yeni keşiflere bağımlı kılmaktadır.

Enerji; uluslararası sistemde üretim en önemli girdisini oluşturan, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ve ekonomik göstergelerini etkileyen birincil faktör olarak değerlendirilmektedir. Dünyada enerji kaynaklarına sahip olan yada enerji kaynakları nakil hattı üzerinde olan bölgeler coğrafi konum olarak her zaman önemini korumakla birlikte politik olarakta her zaman avantajlı komunda olmuşlardır. Özellikle enerji kaynaklarının üretilerek pazarlandığı konumlar coğrafi bölgenin önemini jeopolitik açıdan arttırmıştır. Enerji jeopolitiği devletlerin çıkar ilişkilerinde önemli araçlardan birisidir. Enerji kaynaklarının siyasi-politik

etkisi, bazı bölgeler açısından refahın ve üretimin geliştirilmesi yönünde fayda sağlarken, bazı bölgelerde anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına sebep vermiş ve kaos ortamının oluşmasına neden olan olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Çalışmada Doğu Akdeniz’de yer alan enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe ve bölge ülkelerinin enerji kaynak çeşitliliğine sağlayacağı etkiler bölgedeki çatışma ve kronik sorunların çözülmesi ve bu etkilerin incelenmesi doğrultusunda ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmada, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından maksimum düzeyde yararlanma amacının bölgesel güvenliği etkilediği ve bölge için bir fırsata çevrilebileceği sonucuna varılmıştır.

Doğu Akdeniz’de keşfi gerçekleştirilen enerji kaynaklarının kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmazlıklara ve çekişmelere sebebiyet verdiği; enerji rezervleri konusunda bölge ülkeleri tarafından ortak bir anlaşmanın sağlanmasının gerektiği öngörülmüştür.

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmada; “Doğu Akdeniz’de potansiyel enerji rezervlerin münhasır ekonomik bölge kapsamında bulunduğu sahalar üzerinde hakça sınırlandırılması gerektiği” “Doğu Akdeniz’de artan enerji politığının kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkların yeniden ortaya çıkmasına ve bölge dışı güçlerin bölgede yaptıkları faaliyetleri bölge güvenliğini olumsuz etkilemiştir” “Doğu Akdeniz’e kıyıdaş devletler arasında deniz yetki sınırlandırma anlaşması hususunda yaşanan ihtilaflar bölge ülkeleri arasında gerilimi arttırmakta ve ülkeler arasında silahlanma yarışına sebebiyet vermiştir” ve en son olarak “Doğu Akdeniz bölge devletleri arasında yaşanan bütün bu çekişmeler, kronikleşmiş sorunlar ve bölgedeki istikrardan uzak devletlerin varlığı bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılmasını, işlenmesini ve uluslararası pazarlara çıkarılmasını engellemektedir” sonucuna ulaştırmıştır.

Bölgede barış, istikrar ve huzurun sağlanması için gerekli işbirliği ve uzlaşma ortamı sağlamak bütün bölge ülkelerinin menfaatine olacaktır. Bununla birlikte Türkiye’nin ve KKTC’nin olası bölgesel ittifaklara ve işbirliklerine uzaktan sessiz kalmayarak etkili ve barışçıl söylemlerde bulunması oldukça önemlidir. Ayrıca Türkiye’nin olası olumsuzluklara karşı mücadele edebilmek için hem ekonomik hem askeri hem de politik açıdan güçlü ve sağduyulu olması milli menfaatlerimiz açısından önemli olacaktır. Özellikle GKRY’nin attığı adımlara karşı Doğu Akdeniz’de ki gerginlik kontrollü bir seviyede tutulabilirse Yunanistan ve GKRY’nin kaybedeceği bir durum ortaya çıkabilir. Türkiye hem ekonomik hem de politik açıdan bu ülkelere karşı kıyaslanmayacak oranda güce sahip olduğu aşıkardır.

Karşılıklı diyalog temelli sorun çözme anlayışından uzak olan bir dış politika ile hareket eden Yunanistan ve GKRY’ye benzer bir strateji ile karşılık vermek realist güç dengesini öne

ıkaran politika anlayışıyla hareket eden iki ülkeye karşılık vermek gerekmektedir. Bu açıdan Doğu Akdeniz’de bulunan sondaj ve arama gemilerimizin Akdeniz’e açılması hamlesinin devamının getirilmesiyle Yunanistan ve GKRY’nin savunma harcamalarının artmasına sebep olacak kontrollü bir gerilim süreci işimize yarayabilir. Ancak burada önemli olan gerilimin kontrollü bir şekilde yapılarak Türkiye’nin ‘‘agresif, gerginliği arttırıcı devlet’’ görüntüsü vermesine müsaade edilmemelidir.

KAYNAKÇA

AB (2017). European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations

Ahışhalı, M. A. (2013). Kaya Gazısı: Dünya Enerji Düzenine Etkileri Ve Türkiye Potansiyeli, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:3, 12-34. Erişim Tarihi

Akbaş, Z. Ve Pala, E. (2014). ABD'nin Küresel Hakimiyet Rekabetinde Kaya Gazısının Yeri: Engeller ve Avantajlar. Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı, Kocaeli, s. 232-247.

Aras, B. (1996). Filistin İsrail Barış Sürecinde Ulaşılan Nokta ve Barışın Geleceği. Avrasya Dosyası (Üç Aylık Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi), 3(2).

Armaoğlu, F. (2007). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995, Cilt I-II (16. Baskı). İstanbul: Alkım.

Armaoğlu, F., (2014). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul.

Bilgin, M. (2005). Avrasya Enerji Savaşları. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Braudel, F. (2008). Akdeniz: Tarih, Mekân, İnsanlar ve Miras. İstanbul: Metis Yayınları.

Buzan, B. (2017). "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar". (Çev. Ö. S. Sarı). Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler. İstanbul: Der Yayınları.

Candan, A. (2003). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı.

Çakır, R. (2001). 2000'lerden İtibaren Doğu Akdeniz'de Enerji Alanında Yaşanan Gelişmelerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Sorunlarına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Dede, O. (2012). İsrail'in Doğu Akdenizdeki Alternatif Politikaları.
<http://www.bilgesam.org>

Demir, N. (2015). Coğrafyada Belirlenimcilik (Determinizm) Etkisi
www.ekopangea.com.

Demiryol, T. (2015). Doğal Gaz ve Kıbrıs Sorunu. Türkiye Politika ve Araştırma
Merkezi Londra: Research Turkey, 3.

Doğan, R. (2015), İki Kimlik İki Varoluş Mücadelesi Olarak İsrail Filistin Sorunu Ve
Etkileri, Yüksek Lisans Tezi.

Durmuşoğlu, S. (2015). Türkiye'nin Enerji Politikaları ve Komşu Ülkeler ile
Uluslararası İlişkilerine Etkileri. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Ege, Y., & Öz, G. (2004). AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye. Ankara: Dumat
Yayınevi

Erhan, Ç. (2015). Rus Gazına Alternatif Doğu Akdeniz Gazı, Akademik Perspektif.

Gervasi, F. (1975), Thunder Over the Mediterranean, New York: Mckay Publication.

Glynn, J., Chiodi, A. & Gallach, B. O. (2016) Energy Security Assessment Methods:
Quantifying The Security Co-Benefits Of Decarbonising The Irish Energy System, Energy
Strategy Reviews.

Goldstein, J. S. ve Pevehouse, J. C. (2015). Uluslararası İlişkiler. (Çev. H. Özdemir).
Ankara: BB101 Yayınları

Güneş, Ş. A. (2007). Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz
Çevresinin Korunması. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 56(2), 1- 6.

Gürel, A., Müller, F., & Tzimitras, H. (2013). The Cyprus Hydrocarbons Issue:
Context, Positions and Future Scenarios. PCC Report 1/2013, 2.

Kaya, İ. S. (2015). Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki
Petrol ve DoğalGaz Kaynakları; (2. Baskı b.). Ankara: Adalet Yayınevi.

Kazancı, B. A. (2015). Değişen Uluslararası Enerji Siyaseti Ve Türkiye'ye
Yansımaları. Kırıkkale

Kırlıdökme, U. (2014). Enerji Köprüsü Ülke Olma Yolunda Yunanistan'ın Politikası.
Bilgesam, 840-850.

Mackinder, H.J. (2014). Tarihın Coğrafi Kalbi. 1. Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, Çev: Prof. Dr. Emin GÜRSES, Haz: Kadir Yılmaz.

Mahan, A. T. (2011). Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi. 1. Baskı, İstanbul: Griffin Yayınları, Çeviri: A. Tunçer BÜYÜKONAT.

Nye Jr., J. S. ve Welch, D. A. (2011). Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak (2.Baskı). (Çev. R. Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Öztürk,O.M. (2003), Stratejik Açından Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, 1.Baskı, Ankara: Altınküre Yayınları.

Palacio, J.F. (2013). Was Geopolitics Born 60 Years Before Mahan and Mackinder? The Forgotten Contribution of Friedrich List <http://journals.openedition.org>

Pamir, N.(2016), Enerjinin İktidarı, 2.Baskı, İstanbul: Hayykitap.

Pirinççi, F. (2010). Ortadoğu'da Silahlanmayı İlk Kontrol Girişimi: Üçlü Deklarasyon. Tarih Çalışmaları , 1 , 376-392.

Rose, G. (1998). “Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy”. World Politics. 51(1), 144-172.

Sakinmaz, Ş. K. (2007). Kıbrıs Tüneli Türk-Yunan İlişkileri. İstanbul: Akademi Kültür Sanat.

Sandıklı, A., & Budak, T. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam.

Sevgi, C. (1988). Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye'nin Stratejik Konumu”, Ege Coğrafya Dergisi, 4(1), 214-249.

Sevim, C. (2015). Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Spykman, N. J. (2020). Coğrafya ve Dış Politika Kenar Kuşak Teorisi. İstanbul: Doğu Kütüphanesi. Çev: Alperen Kürşat ZENGİN

Şeker, B. Ş. (2018). Deniz Enerji Güvenliği: Doğu Akdeniz'deki Güncel Gelişmelerin Jeopolitik Dengelere Etkisi. Electronic Turkish Studies, 13(7).

Tamçelik, S. (2011). Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi (The Importance of Cyprus Island in Geopolitical Theories), Centre for Turkish Studies Occasional Paper Series, Book 3.

Tamçelik, S., & Kurt, E. (2015). Değişen Doğu Akdeniz Denkleminde Mısır'ın Hidrokarbon Politikası Ve Türkiye'ye Yansımaları. 1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu, 445-449.

Tan, M., Belli, A. ve Aydın, A. (2012). 2002 Sonrası ve Arap Baharı Kapsamında Türkiye Suriye İlişkileri ve Bölgesel Yansımaları, II. Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu (1-2 Ekim 2012), ss. 66-74.

Tandoğan, M. (2015), Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4(3), 634-650.

Tezkan, Y. ve Taşar, M. (2013). Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye, Ülke Kitapları.

Ulusoy, K. (2015), Doğu Akdeniz'de Güç Mücadelesi ve Kıbrıs Sorunu, 1. Baskı, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).

Ural, A. (2009). ABD'nin Enerji Hâkimiyeti Teorisi ve Büyük Orta Doğu Projesi" Akademik Orta Doğu Dergisi, 3(2), 131-147.

USGS. (2010). Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. U.S. Department of the Interior. <https://pubs.usgs.gov>

Ünal, M. (2015), Soğuk Savaş ve Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler-1, 1. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Wæver, O. (1993). Securitization and Desecuritization (p. 48). Copenhagen: Centre for Peace and Conflict Research.

Waltz, K. N. (1979). Theory of International Politics. New York: McGraw Hill

Wendt, A. (1995). Constructing International Politics, International Security, 20(1), 71-81.

Yaycı, C. (2019). Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı (5 b.). İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 16.

Yıldız, D. & Yaşar, D. (2012), Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç, 1.Baskı, İstanbul: Truva Yayınları.

Yılmaz, H. İ. (2016). Orta Doğu'nun Jeo-Ekonomik Önemi ve ABD'nin Orta Doğu Politikasının Ekonomik Nedenleri. Teseam Akademik Dergisi, 100-128.

İNTERNET KAYNAKLARI

Acar, N. (2013). Petrolün Stratejik Önemi Ve Mezopotamya Petrol Kaynaklarının Paylaşımında Calouste Sarkis Gülbenkyan'ın Rolü (1890-1928), The Journal Of Academic Social Science Studies, 6(4), 1-32.
https://jasstudies.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=1994309468_01AcarNecmettin-1-32.pdf&key=26656 [Erişim Tarihi: 10.10.2020]

Ataman, M. ve Demir, G. N. (2012). Körfez Ülkelerinin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharına Bakışları, Seta Analiz, Sayı:52 Ekim. <https://www.setav.org/korfez-ulkelerinin-ortadogu-politikasi-ve-arap-baharina-bakislari/> [Erişim Tarihi: 10.03.2021]

Bahgat, G. (2005). Energy partnership: Israel and the Persian Gulf. Energy Policy, 671-677. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421503002970> [Erişim Tarihi: 22.12.2020]

Balcı, A. (1997). Avrupa Birliğinin Filistin Politikası. Journal of Palestine Studies, 26(3), 9. [Erişim Tarihi: 05.11.2020]

Bilgesam. (2013). Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye. İstanbul: Bilgesam <https://www.academia.edu/6884881> [Erişim Tarihi: 12.01.2021]

Cankara, Y. (2016). Doğu Akdeniz'in Artan Petropolitik Önemi ve Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs Siyaseti. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18- 35.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/26801/284328> [Erişim Tarihi: 12.02.2021]

Çelik, O. (2016). Uluslararası Hukuk (Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Paylaşımı Sorunu. www.academia.edu, s. 3-6.
https://www.academia.edu/30944932/Uluslararası%C4%B1_Hukuk_Do%C4%9Fu_Akdeniz

[Deniz Yetki Alanlar% C4% B1 Payla% C5% 9F% C4% B1 m% C4% B1 Sorunu](#)

[Erişim Tarihi: 17.03.2021]

Dalar, M. (2019). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Hukuksal Dayanakları. 11. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi, 148-172

https://www.academia.edu/41462331/T%C3%9CRK%C4%B0YEN%C4%B0N_DO%C4%9EU_AKDEN%C4%B0Z_POL%C4%B0T%C4%B0KASININ_HUKUKSAL_DAYANAKLARI_Mehmet_DALAR [Erişim Tarihi: 08.02.2021]

Demir,S.,(2009), Avrupa Güvenlik Mimarisinin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'nin Bu Güvenlik Mimarisindeki Yeri, Güvenlik Stratejileri Dergisi, 09, 9-40.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrj/issue/7534/99201> [Erişim Tarihi:03.04.2021]

Doğan, G. ve Durgun, B. (2012). Arap Baharı ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(15), 61-90.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23237/248098> [Erişim Tarihi: 19.11.2020]

Doğan, N. (2014). Doğu Akdeniz'de Enerji Stratejileri ve Bölgesel Güvenliğin Geleceği. 21. Yüzyıl Dergisi, 21, 1-15. <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/dogu-akdenizde-enerji-stratejileri-ve-bolgesel-guvenligin-gelecegi> [Erişim Tarihi: 23.12.2020]

Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2012). Türk Dış Politikasına Yansımalarıyla Arap Baharı, Akademik İncelemeler Dergisi, 7(2), 181-198.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1546/18992>

[Erişim Tarihi:14.02.2021]

Embel, E . (2014). Avrupa için Ortak Dış Politika Oluşturma Sürecindeki İlk Adımlar: 1973 Arap-İsrail Savaşı ve Avrupa Birliği . Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 13 (1) , 75-90.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aacd/issue/50069/642384> [Erişim Tarihi: 15.05.2021]

Emeklier, B. & Ergül, N. (2010). Petrolün Uluslararası İlişkilerdeki Yeri: Jeopolitik Teoriler Ve Petropolitik, Bilge Strateji, Cilt 1, Sayı 3, Güz, 52-74.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bs/issue/3807/51049> [Erişim Tarihi: 07.04.2021]

Erdal, L. & Karakaya, E. (2012). Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi Ve Coğrafi Faktörler. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 107-136. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/18567> [Erişim Tarihi: 23.04.2021]

Gözler, M.Z. (2014), Doğu Akdeniz’de Paylaşılamayan Kaynaklar, <https://www.21yyte.org/tr> [Erişim Tarihi: 09.02.2021]

İstikbal, D. (2019). Asya Yüzyılı: Kuşak ve Yol Girişimi. SETA: <https://www.setav.org.m> [Erişim Tarihi: 11.04.2021]

Kaliber, A. (2005). Türkiye’de Güvenleştirilmiş Bir Alan Olarak Dış Politikayı Yeniden Düşünmek: Kıbrıs Örneği. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2(7), 31-60. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uidergisi/issue/39248/462200> [Erişim Tarihi: 13.02.2021]

Kalkan, D. (2015). Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Türk Dış Politikasında Enerji Güvenliği Ve Azerbaycan, Gazi Üniversitesi, SBE, Uluslararası İlişkiler ABD. <http://acikarsiv.gazi.edu.tr/index.php?menu=2&secim=10&YayinBIK=12949> [Erişim Tarihi: 17.03.2021]

Kedikli, U., & Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları, Alternatif Politika, 7 (3). <https://alternatifpolitika.com/makale/enerji-kaynaklari-mucadelesinde-dogu-akdeniz-havzasi-ve-deniz-yetki-alanlari-uyusmazligi> [Erişim Tarihi: 22.01.2021]

Keser,U.(2012), Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Kıbrıs Adası’nın Stratejik Pozisyonu, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1). <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0015360&lng=1> Erişim Tarihi: 16.03.2021

Kurt,S.,(2015), Toplumsal Güvenliğin Yükselişi, International Journal of Social Science, 37, 459-476. https://jasstudies.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=27555 [Erişim Tarihi: 13.11.2020]

Miş, N. (2011). Güvenleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenleştirilmesi. Akademik İncelemeler Dergisi (AID), 6(2), 345-381 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademikincelemeler/issue/1548/19025> [Erişim Tarihi: 27.10.2020]

Öğütçü, M. (2015). Doğu Akdeniz Gazı: Riskleri Fırsata Nasıl Çevirebiliriz? <https://www.globalresourcespartnership.com>, [Erişim Tarihi: 10.04.2021]

Özersoy, K. (2009). Kıbrıs Sorunu: Hukuksal İnceleme Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve uygulama Merkezi, 116- 123.

<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/41793> [Erişim Tarihi: 18.04.2021]

Özgen,C.(2013), Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekatı, Akademik Orta Doğu, 8(15),101-114.

<http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/15330296/dogu-akdeniz-de-enerji-guvenligine-yonelik-bir-girisim-akdeniz-kalkani-harekatı> [Erişim Tarihi : 24.04.2021]

Papadimitriou, J. (2020). EastMed: Belirsizliklerle Dolu Boru Hattı Projesi. Made For Minds. <https://www.dw.com/tr/eastmed-belirsizliklerle-dolu-boru-hatt%C4%B1-projesi/a-51883677> [Erişim Tarihi: 11.11.2020]

Sünnetçioğlu, M. A. (2011). Doğu Akdenizin Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelismeler. Stratejik Araştırmalar ve Etüt Merkezi, s. 151-175.

<https://www.yumpu.com/tr/document/read/15837974/dogu-akdenizin-hidrokarbon-potansiyeli-ve-son-gelismeler> [Erişim Tarihi: 29.03.2021]

Turdef. (2019). Deniz Ticareti Hukuku Nedir ?. Türkiye Denizcilik Federasyonu: <https://turdef.org.tr> [Erişim Tarihi: 12.11.2020]

Ulucak, Z. (2019). Doğu Akdeniz ABD için stratejik önemde. <https://www.aa.com.tr/> [Erişim Tarihi 10.04.2021]

Vatandaş, S.(2018). “‘Brexit’ kimin sınavı?: Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği’nin Sancıları Üzerine”, İnsamer. https://insamer.com/tr/brexit-kimin-sinavi-birlesik-krallik-ve-avrupa-birliginin-sancilari-uzerine_1843.html [Erişim Tarihi: 28.02.2021]

Yesevi, Ç. G. (2013). Mısır’ın Baharı ve Enerji Politikaları. 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü: <https://21yyte.org/tr>. [Erişim Tarihi: 09.03.2021]

Yıldız, A., M. (2015). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’i Güvenlikleştirilmesi. Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 3(1), 1-25. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yalovabaccd/issue/21781/234072> [Erişim Tarihi: 20.10.2020]

Yiğit, A. (2013). Orta Doğu, Enerji ve Savaş. Türkiye Mimarlar Mühendisler Odası Birliği- Elektrik Mühendisleri Odası. Ankara Şubesi Haber Bülteni, 2. <http://www.emo.org.tr> [Erişim Tarihi: 08.04.2021]

